

CEP ÜNİVERSİTESİ

Ortak Pazar

JEAN-FRANÇOIS DENIAU
GERARD DRUESNE

İletişim Yayınları . PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

Ortak Pazar

Le marché commun

JEAN-FRANÇOIS DENIAU
Eski Bakan / Avrupa Komisyonu Eski Üyesi

GERARD DRUESNE
Nancy II Üniversitesi Rektörü

Çeviren
LERZAN ÖZKALE

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

Genel Yayın Yönetmeni: Murat Belge
Yayın Koordinatörü: Taha Parla
Yayın Danışmanı: Ahmet İnsel
Yayın Yönetmeni: Erkan Kayılı

Yayın Kurulu:
Fahri Aral, Murat Belge, Tanıl Bora, Ahmet İnsel,
Erkan Kayılı, Taha Parla, Mete Tunçay.

Görsel Tasarım: Ümit Kıvanç
Dizgi ve Sayfa Düzeni: Hüsnü Abbas - İsmail Abbas
Baskı: Şefik Matbaası (iç) / Seda Matbaası (kapak)
Dağıtım: Hür Basın Dağıtım A.Ş.

İletişim Yayıncılık A.Ş. - Cep Üniversitesi 9 - ISBN 975-470-874-5

1. Basım - İletişim Yayınları, Aralık 1990

Mart 1990 Tarihli 14. Baskısından Çevrilmiştir.

© Que sais-je?, Presses Universitaires de France, 1958
108, Boulevard Saint-Germain, 75006, Paris-France
© İletişim Yayıncılık A.Ş., 1990
Klodfarer Cad. İletişim Han. No:7 34400
Cağaloğlu-İSTANBUL, Tel: 516 20 60 - 61 - 62

Önsöz

Günümüzde bilgi bir yandan en önemli değer haline gelirken diğer yandan da artan bir hızla gelişiyor, çeşitleniyor. Ama katlanarak büyüyen bilgi üretiminden yararlanmak, özellikle gündelik yaşam kaygılarının baskısı altında, zorlaşıyor. Her şeye rağmen bilgiye ulaşma çabasını sürdürenler için de imkânlar pek fazla değil.

Ayrıca, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bir konuda kendini geliştirmek ya da sırf merakını gidermek için herhangi bir konuyu öğrenmek isteyenlerin şansı çok az. Üniversitelerimiz, toplumumuzun yetişkin bölümüne katkıda bulunmak için gerekli imkânlardan yoksun.

Cep Üniversitesi kitapları işte bu olumsuz ortamda, evlerinde kendilerini yetiştirmek, otobüste, vapurda, trende harcanan zamandan kendileri için yararlanmak isteyenlere sunulmak üzere hazırlandı.

20. yüzyıl Fransız kültür hayatının en önemli ürünlerinden olan, bugün yaklaşık 3000 kitaplık dev bir dizi oluşturan "Que sais-je" (Ne Biliyorum?) dizisini İletişim Yayınları Türkçe'ye kazandırıyor. İletişim'in Cep Üniversitesi, bu büyük diziden seçilmiş,

Türkiyeli okurlar için özellikle ilgi çekici olabilecek eserlerin yanısıra, Avrupa'nın başka yayınevlerinin benzer bir çerçevede yayımladığı kitapları da içeriyor.

Ayrıca, Türkiye'nin siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için yazılmış telif eserler "üniversite"nin "öğrenim programını" tamamlayacak.

Cep Üniversitesi'nin her kitabı alanının öndegelen bir uzmanı tarafından yazıldı. Kitaplar, hem konuya ilk kez eğilen kişilere hem de bilgisini derinleştirmek isteyenlere seslenebilecek bir kapsam ve derinlikte. Bilginin yeterli ve anlaşılır olması, temel kıstas. Cep Üniversitesi kitaplarını lise ve üniversite öğrencileri yardımcı ders kitabı olarak kullanabilecek; öğretmenler, öğretim üyeleri ve araştırmacılar bu kitaplardan kaynak olarak yararlanabilecek; gazeteciler yoğun iş temposu içinde çabuk bilgilenme ihtiyaçlarını Cep Üniversitesi'nden karşılayabilecek; çalıştığı meslek dalında bilgisini geliştirmek isteyen, evinde, kendi programlayabileceği bir meslekî eğitim imkânına kavuşacak; ayrıca, herhangi bir nedenle herhangi bir konuyu merak eden herkes, kolay okunur, kolay taşınır, ucuz bir kaynağı Cep Üniversitesi'nden temin edebilecek.

Cep Üniversitesi kitapları sık aralıklarla yayımlandıkça, benzersiz bir genel kültür kitaplığı oluşturacak. İnsan Hakları'ndan Genetik'e, Kanser'den Ortak Pazar'a, Alkolizm'den Kapitalizm'e, İstatistik'den Cinsellik'e kadar uzanan geniş bir bilgi alanında hem zahmetsiz hem verimli bir gezinti için ideal "mekân", Cep Üniversitesi.

İletişim Yayınları

İçindekiler

GİRİŞ
Politikadan Ekonomiye 7

BİRİNCİ KISIM
Büyük Piyasalar Kuramından Ortak Pazar Antlaşması'na 13

BİRİNCİ BÖLÜM
Büyük Piyasalar Kuramı 13

İKİNCİ BÖLÜM
Büyük Piyasaların Tarihçesi 18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Büyük Piyasalar Ekonomisi 26

İKİNCİ KISIM
Ortak Pazar Antlaşması 31

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Ortak Pazar'ın Tanımı 31

BEŞİNCİ BÖLÜM
Serbest Dolaşım 44
Mallar 44
Kişiler ve Hizmetler 47
Sermaye 49

ALTINCI BÖLÜM
Rekabet Koşullarının Eşitlenmesi 51

YEDİNCİ BÖLÜM
Ortak Politikalar 54
Ortak Tarım Poltikası 54
Ortak Ulaştırma Politikası 58
Ortak Ticaret Politikası 60

SEKİZİNCİ BÖLÜM
Tamamlayıcı Politikalar 62
Sosyal Politika 62
İktisat ve Para Politikaları 64
Sanayi Politikası 69
Enerji Politikası 70
Ulaştırma ve Teknoloji Politikası 71
Bölgesel Politika 71

DOKUZUNCU BÖLÜM
Kurumlar ve İşleyişleri 73
Topluluk'un Kurumları 73
Kurumların İşleyişi 78

ONUNCU BÖLÜM
Üçüncü Ülkelerle İlişkiler 82

ÜÇÜNCÜ KISIM
Ortak Pazar'ın Sonuçları 94

ONBİRİNCİ BÖLÜM
Veriler ve Gelecekteki Beklentiler 94

ONİKİNCİ BÖLÜM
Ortak Pazar'ın Gerçekleştirilmesi 105

SONUÇ
Ekonomiden Politikaya 123

DİPNOTLAR 129

GİRİŞ
POLİTİKADAN EKONOMİYE

25 Mart 1957'de Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında Roma'da imzalanan Ortak Pazar Antlaşması, savaşın bitiminden sonra Avrupa'yı ve dünyayı etkileyen iki akımın kesişme noktasında yer alır: Politik bilinçlenme ve ekonomik zorunluluk.

Daha henüz düşmanlıklar unutulmamışken, siyasi sınırların Avrupa'nın canlılığını ifade etmekten ve içerdiği ulusal birliklerin kendilerine ait olanaklarını korumaktan uzak bulunduğu, aksine bunların zayıflık ve çöküş unsuru olduğu anlaşıldı. Bunun ilk belirtisi de Belçika, Hollanda ve Lüksemburg daha henüz boşaltılmamışken Londra'da meydana gelen yakınlaşma sonucu kurulan Benelüks'dür.

Barış geri geldiğinde, dünyanın kaderini iki büyük gücün yani ABD ve SSCB'nin tayin ettiği daha açık olarak ortaya çıktı; bu diyalogda bir Avrupa ülkesinin sesini duyurabilmek için bu iki güçten biriyle birlikte davranması gerektiği açıktı.

Avrupa kendini arıyordu. Üstelik artık değiştiği için bu arayış daha da şiddetliydi. Coğrafi olarak, Sovyet güdümüne giren Doğu yarısından kopmuştu. Savaş yıkıntılarıyla kaplı Batı kısmı ise, Bandung'da artık denizaşırı eğilimlere karşı çıkıldığını gördü. Macaristan ve Süveyş olayları bu maddi ve manevi gerilemenin iki çarpıcı örneğidir.

Yavaş yavaş yalnızca Fransız, Alman ya da İtalyan olmanın yetmediği gibi bir fikir yayılmaya başladı; gerçekte Amerikalı ya da Rus olmak da daha yararlı değildi. Amerika Birleşik Devletleri'nin de kararlılıkla desteklediği (hem politik, hem de Marshall yardımının daha iyi değerlendirilmesini sağlamak için ekonomik nedenlerle) bu arayış, Avrupa'da birçok girişimin ve kuruluşun ortaya çıkmasını sağlamıştır; bunlar özel, sendikal, parlamenter düzeyde ya da hükümet düzeyinde bazı girişimler ve her türlü politik eğilimdeki mesleki ya da dini kuruluşlardı.

Savaş sonrası Avrupa fikrinin, kimisi Kont Coudenhove-Kalergi'ye ait eski çabaların yenilenmesi kimisi de yepyeni birleşmeler şeklinde somutlaşan bu girişimlerinin listesi oldukça etkileyicidir: Birleşik Avrupa Hareketi; Birleşmiş Avrupa için Fransız Konseyi; Avrupa Ekonomik İşbirliği Topluluğu; Hıristiyan eğilimli yeni uluslararası kuruluşlar; Avrupa Birleşik Devletleri için Sosyalist Hareket; Avrupa Federal Birliği; Avrupa Belediyeleri Konseyi; Avrupa Parlamenterler Birliği; Avrupa Hareketi; Avrupa Uluslarüstü Topluluğu için Eylem Komitesi; Avrupa için Hareket Komitesi vb. Farklı ülke ve eğilimlerden bazı kişilerin adları ise kah düzenleyici kah katılımcı olarak sık sık geçmekteydi: Guy Mollet, Bech, Adenauer, de Gasperi, Beyen, Schuman, Spaak, Jean Monnet. Öte yandan sendikal, mesleki ya da kültürel alanlarda Avrupa'ya ilişkin birçok çalışmalar, ilişkiler ve yakınlaşmalar başlamıştı.

Winston Churchill 1946 yılında, Zürih'te yaptığı bir konuşmada, "bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri" fikrini ortaya atmış ancak İngiltere'nin bu birliğin dışında kalması ve bu oluşumun özellikle Fransa ile Almanya arasında gerçekleştirilmesi gerektiğini eklemiştir.

Herkesin Avrupa sözcüğü üzerinde hemfikir ol-

masına karşın, yeni oluşturulacak bu yapının türü, alanı ve kapsamı konusunda birçok zıtlaşmalar ve kararsızlıklar vardı. Liberaller ile merkezi planlamadan yana olanlar; veya parlamenter yöntemlere inananlar ile doğrudan halkoyunu tercih edenler; ya da hükümranlık hakkından vazgeçmek yerine İngilizler'in de desteklediği basit bir diplomatik yakınlaşmayı yeğleyenler ile nasıl olursa olsun bütünleşmeye, federalizme yönelecek bir hareketten yana olanlar arasındaki tartışmalar kesin bir sonuca ulaşmıyordu. 1949 yılında kurulan, 21 Avrupa ülkesinin üye olduğu ve Strasburg'daki Danışma Meclisi'nde tüm politik eğilimleri barındıran Avrupa Konseyi de çoğu zaman bu uyuşmazlıkları izlemekten başka bir şey yapamamıştır.

Politik topluluk statüsünün 1953 yılında başarısızlığa uğraması sonucu Avrupa hareketinin bazı öncüleri, fazla büyük ve fazla karmaşık olacağından ve bu nedenle de içerisindeki ulusal çekişme ve farklılıklar yaratabileceği olumlu etkileri sileceğinden, on beş veya on yedili Avrupa idealinden vazgeçmişlerdir.

Bunun üzerine çabalarını daha teknik alanlara yönelterek, birbiriyle coğrafi olarak komşu, duygusal olarak akraba, ekonomik olarak da benzer altı Kıta Avrupa ülkesini içeren daha dar bir çerçevede ve en yapıcı çözümleri aramaya kararlı olarak sürdürdüler. Bu bölge, daha sonraları zaman zaman biraz da alayla "küçük Avrupa" diye adlandırılan, ancak gerçekte kıtanın çekirdeğini oluşturan ve Batı Avrupa nüfusunun da üçte ikisini barındıran kısımdır. Avrupa böylelikle kendini sınırlamış olmakla birlikte, başarılı olmak için gerekli belirginliğe de ulaşmıştır. Robert Schuman'ın daha 1950 yılında yaptığı ve Kömür-Çelik birliğini önerdiği ünlü deklarasyonu, bu altı ülke için Fransız-Alman yakınlaşmasına dayanan yeni bir Avrupa yapılanmasının yolunu açan tarihi bir dönüm noktası olmuştur.

CED'nin (Communauté Européenne de Défense: Avrupa Savunma Topluluğu) başarısızlığa uğraması bir süre için bu eğilimi yavaşlatmıştır; ancak sonuçta bu başarısızlık da Avrupa yapılanmasının psikolojik olarak daha güçlü ve kesinlikle son derece yararlı ekonomik hedeflerinin ne kadar yerinde olduğunu göstermiştir.

Bununla birlikte, ticari ve ekonomik alanda başlamış da olsa Avrupa'nın inşasının hem temelinde yatan gerekçe hem de nihai amacı politiktir.

Savaş sona erer ermez yapılan Havana Sözleşmesi ile, müttefik devletler uluslararası ekonomik ilişkilerde uygulanacak bazı ilkeler benimsediler. Bu ilkeler iki kavrama bağlanabilir: işbirliği gereksinimi ve ticaretin serbestleştirilmesi hedefi.

Yarım yüzyıldan fazla bir süredir uygulanmakta olan ve iki savaş arası dönemde daha da güçlenen ulusal ekonomilerde korumacılık hareketi, dünya ekonomisini karışık ve tehlikeli boyutta dengesiz bir duruma sürüklemişti. Uluslararası ticarette kimisi bazı ürünlerde yüksek rekabet gücüne sahip, kimisi de yabancı ülkelerin mallarını dönüştürmede veya pazarlamada uzmanlaşmış birkaç küçük ülke dışında, ekonomilerin kesin hatlarla ayrılması ve bu amaçla gümrük vergileri ve özellikle de ithalatta miktar kısıtlamaları şeklindeki çeşitli ticaret engellerinin kullanılması gibi sorunlar görülmekteydi. Ödemeler dengesi güçlükleri, ekonomik kalkınmanın sağlanması gibi sorunlar da bu engellerin arttırılmasına neden oluyordu. Bu durum uluslararası ticareti geliştirip, farklı ekonomiler arasında ilişki kurulmasını sağlayacak güçlü bir hareketi doğurdu ve ABD'nin de desteklediği bu hareket hem insanların hem de malların en iyi şekilde kullanılması için geniş bir pazarın ve uluslararası rekabetin gerektiği yolundaki teorilere uygun olarak gelişti.

Bu hareketin gerekliliği en açık şekilde, korumacılığın, ekonomik ve finansal dengesizliklerin en

yaygın olduğu Avrupa'da görülmüştür.

Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasındaki gümrük birliğine dayalı ekonomik birlik 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak daha geniş yankı yapan ve hatta Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OECE) kurulmasında da etkili olan olay, General Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard'da yaptığı konuşmadır. Bünyesinde tüm Batı Avrupa ülkelerini toplayan OECE, ticaretin serbestleştirilmesi ve daha genel anlamda da dış ticaretten doğan sorunların çözümünde önemli ilerlemeler kaydedilmesini sağlamıştır. Ancak bu tür çabaları gümrük vergileri düzeyinde de yaygınlaştırma amacına yönelik bir projenin 1955 yılında uğradığı başarısızlık, geleneksel anlamda bir hükümetler arası işbirliğinin sınırlarını göstermek açısından yararlı olmuştur.

Piyasaların bir ekonomik bütünleşme kapsamı içinde tek bir piyasa haline dönüşmesinin, ticareti ve yaşam düzeyini arttırmak için daha güçlü bir araç olduğu düşünülmüştür. Buna, kaynakların ortak kullanımı ve çabaların eşgüdümü de eklenmekteydi. Ekonominin tümüne aynı anda uygulanması oldukça hassas bir konu olan bu fikirler önce sektör düzeyinde denendi. İlk uygulama ise, Ortak Pazar'ın altı üyesini ilk kez biraraya getiren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) (AKÇT uluslararası yazında Communauté du Charbon et de l'Acier'nin başharfleri ile (CECA) anılır.)

Ancak sektörel bazda bir bütünleşmenin sonuçlarının da kısıtlı olacağı kısa sürede anlaşıldı. Ekonominin diğer dalları ile bağlantısı olmayan dar bir uygulama alanına sahip olması, her türlü geniş çaplı eylemi yasaklamakta ve genel dengeyi önlemekteydi. Avrupa'da korumacılık ve iktisadi bölünme gibi yüksek maliyet, hayat pahalılığı ve durgunluk sorunlarını doğuran unsurların yok edilmesi için daha bütüncül ve bir anlamda da üç boyutlu bir

yaklaşım gerekmekteydi: Derinlemesine olarak bütünleşme (entegrasyon) kadar geçerli, yayılma alanı olarak da serbest ticaret kadar geniş bir yaklaşım. Ortak Pazar yönünde ilk adımlar böylelikle önce Beyen planı ile, ardından da Spaak raporu ile atılmıştır.

Alçakgönüllü ve hatta ticari görünümlü olmakla birlikte sonradan özel isim haline gelen bu terimi doğru yere oturtmak son derece önemlidir.

Genel olarak, piyasaların genişletilmesi için uygulanan iki yöntem vardır: Her üye ülkenin üye olmayanlara uygulayacağı gümrük tarifesini kendisinin saptadığı serbest ticaret bölgesi ve üye ülkeler arasında ticareti engelleyici her türlü engelin kaldırıldığı, dışa karşı ise tek bir gümrük tarifesinin uygulandığı gümrük birliği. Roma Antlaşması daha da ileri giderek öngördüğü gümrük birliğinde yalnızca üye ülkeler arasındaki engellerin kaldırılmasından değil, bunların ilerde oluşturmayı düşündükleri Topluluk'un ortak politikalarından da sözetmiştir; bu nedenle de "Ortak Pazar" adından ötürü bunu yalnızca bir ticari anlaşma olarak düşünmek yanlışların en büyüğü olur.

Roma Antlaşması, politik ve ekonomik savaşın bitiminden sonra Avrupa'da ortaya çıkan iki hareketin karşılaşmasından doğmuştur: ülkelerin birbirine yaklaştırılması ve piyasaların genişletilmesi.

Bu nedenle Antlaşma'nın koşulları, görüşmeler sırasındaki rastlantılardan kaynaklanmamıştır. Bunlar sözü edilen iki hareketin yarattığı ortama uymaktadır: aynı zamanda da başarılı bir teoriyi ve deneyimden alınan dersi göstermektedir.

BİRİNCİ KISIM
BÜYÜK PİYASALAR KURAMINDAN ORTAK PAZAR ANTLAŞMASI'NA

BİRİNCİ BÖLÜM
BÜYÜK PİYASALAR KURAMI

Piyasa ya da pazar kavramı iktisatta görece yeni bir kavramdır; ya da daha doğru bir deyişle geçirdiği evrimden sonra bugün yeniden kullanılmaya başlanmıştır.

Pazar, öncelikle bir satış yeridir ve Orta Çağ'ın şehirleşme ve ticaret alanında ilerlemesinde bazı ayrıcalıklı satış yerlerinin öncü olduğu bilinmektedir. Ancak tüccarlar ekonomisi yerini yavaş yavaş üreticiler ekonomisine bırakmıştır. Buna karşın 20. yüzyıldaki ekonomik kaygılar, üretimin kendisinden çok ürünlerin pazarlanması konusuna yönelmiştir. Üretim, sahip olunan üretim olanaklarına göre değil, veri bir pazara göre yapılmaktadır. Ulaşılmak istenen hedef kullanılması gereken araçları belirler: Bazı koşullarda yönlendirilmesi ve dağıtılması mümkün olan belli miktarda bir satınalma gücünün varlığı, planların yapımında, yatırım kararlarında ve ekonominin düzenlenmesinde belirleyici bir unsurdur. Pazar, kişisel tercihleri yönettiği gibi, daha geniş ölçüde dönemsel dalgalanmaları da etkiler.

Buna koşut olarak, tüketiciye *ulaşma koşullarının* eşitlenmesi de çok önem kazanır.

19. yüzyılda, uluslararası mal ticaretinde uygulanan liberal sistem, bu unsurun önemini gizlemişti. Teoriye göre, ticaretin gelişmesi ve toplam refahın artması özellikle uluslararası işbölümünün sağla-

yacağı üstünlüklere bağlıydı. Ticari işlemlerdeki genel serbestlik, ekonomik hayatın bütünlüğünü sağlamakta yeterli olduğundan, o dönemde pazar kavramı bugünkünden farklı bir içeriğe sahipti; bu ekonomik bütünlük ayrıca yalnızca malların değil, sermayenin, yatırımların ve emeğin de serbest dolaşımını ve yasal düzenlemelerle ilgili olarak da paraların konvertibilitesi kavramlarını içeriyordu. Ancak dünya ticaretinin liberal mekanizmaları, dış ödemeler bilançosu dengesizliklerinden ve geri kalmış ülkelerin ekonomik kalkınma sorunlarından ötürü hem uygulamada hem de prensipte tartışılır hale gelmiştir. Malların, sermayenin ve işçilerin dolaşımının ve kambiyo serbestisinin sağladığı kolaylıklara da birçok kısıtlama getirilmiştir. Böylelikle içerisinde her türlü mübadele koşullarının eşitlendiği coğrafi bir alanın tanımlanması gereği tekrar önem kazanmıştır; ilk uygulaması ise ticari sınırlamaların mevcut politik sınırlara eklenerek onları desteklediği bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşmiştir.

Bir taraftan ABD gibi, en geniş sınırların içinde tüketiciye yönelik bir ekonomik yapı gelişirken, diğer taraftan da dikkatler ekonomik sınırların çizdiği çerçeve üzerinde toplanmaya başlamıştı. Bunun sonucunda teori artık piyasanın boyutunun önemini daha fazla inkar edememiştir. Artık bu konu şirketlerin yapısı ve ekonominin başarısının temel unsurlarından biri olarak ele alınmak zorunda kalmıştır.

1. Büyük Piyasanın Teknik Üstünlükleri - İster politik yapının isterse koruma arzusunun sonucu olsun piyasaların fazla küçük birimlere bölünmesi, teknik ilerlemenin sağlayacağı umulan gelişmelerin etkisini yokedici veya azaltıcı rol oynar. Böylece ya dar bir piyasanın sakıncalarından ya da geniş bir piyasanın üstünlüklerinden sözedilebilir. Dar piyasanın sakıncaları, modern üretim ve dağı-

tım olanaklarının tam kapasiteyle kullanılmamasından ileri gelmektedir. Oysa araştırma, verimlilik, üretici fiyatlarının düşmesi ve tüketimin artması konularındaki başarılar ancak daha geniş bir piyasada mümkün olabilir.

Büyük bir piyasanın teknik üstünlükleri öncelikle işin düzenlenmesinde ve işletmelerin yapısında görülür. Büyük pazar büyük seri üretime, belirli bir tip malın yüksek olduğu kadar sabit bir miktarda düzenli imalatına olanak verir. Böylelikle de makine ve teçhizatın tam kapasiteyle kullanılması sağlanır. Oysa bazı Avrupa ülkelerindeki gibi bölünmüş ekonomilerde, makinelerin işsizliğinden sözedilebilir ve bu durum örneğin tekstilde olduğu gibi bazen 24 saatte 18 saat boş kalacak kadar önemli bir atıl kapasite yaratır. Öte yandan büyük seri üretim, işletmelere üretimle orantılı olarak artmayan birçok maliyeti birim başına düşürme olanağı verir. Ticaret ve pazarlama giderleri, stok maliyetleri, araştırma ve büro masrafları bu tür maliyetlerdendir. Finansal giderler de bu türdendir ve üstelik genellikle büyük şirketlerin daha ucuz kredi alabildikleri de bir gerçektir. İşletmelerin maliyetleri ile ilgili bu üstünlüklerinin yanı sıra, büyük piyasalar, sağlayacakları uzmanlaşma nedeniyle de yararlıdır. Büyük bir tüketici kitlesinin işletmeye sağladığı uzmanlaşmanın bir başka yararı da, bu üretim artışının işletme büyümeksizin de gerçekleştirilebilmesidir. İşçi ve memurların, malzeme ve teçhizatın, dağıtım kanallarının tümünün birlikte uzmanlaşması yalnızca makine ve insanların tam istihdamını sağlamakla kalmaz, bunun yanında etkinliği artırıp faktör maliyetlerini de düşürücü etki yapar. Öte yandan, uzmanlaşmış bir işletmenin hitap ettiği sürekli ve geniş bir pazarın bulunması, mesleki eğitim, araştırma-geliştirme ve laboratuvar çalışmaları için de gerekli ortamı sağlayan bir koşuldur. Modern ekonomide son derece önemli olan

bu çeşit faaliyetlerin ilk yatırım ve amortisman giderlerinin yüksekliği, bunları düşük düzeyde ya da kesikli üretimler içinde katlanılmaz kılar.

2. Büyük Piyasanın Ekonomik Üstünlükleri - Ancak büyük seri üretim ve uzmanlaşma olanakları maliyetleri düşerse dahi, maliyetlerdeki düşüşün satış fiyatına yansıması üreticinin korunmaması koşuluna bağlıdır. Tüketicinin, büyük piyasanın üreticiye sağladığı üstünlüklerden yararlanabilmesi için rekabet şarttır. Böyle bir pazar ise zaten rekabet olasılığını arttırır. Tekel benzeri rant elde etmek çok daha güçtür, rekabet edebilecek firma sayısı yüksektir, herhangi bir üreticinin rakiplerini yok etmesi veya onların tümüyle anlaşıp pazarı kontrol altına alması da son derece güçtür. Yalnızca geniş bir pazar, büyük şirketlerin bir serbest rekabet ortamı içinde gelişmesini sağlar. Rekabet ortamı yarattıkları ve bunu yaygınlaştırdıkları için, büyük pazarların ekonomik gelişmede ve refah artışında önemli bir payı vardır.

Büyük pazarlar yalnızca şirketlerin en modern ve en ekonomik üretim yapılarını benimsemelerini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda görevlerin daha iyi dağılımına katkıda bulunarak bölgesel dengelerin kurulmasında da etkili olur. Yalnızca malların değil, hammaddenin, insanların ve sermayenin de serbest dolaşımını sağladığından, verimlilik için gerekli olan iktisadi faaliyet dağılımını da beraberinde getirir. Krediler yatırıma daha kolay dönüşür. Piyasalar daha kararlıdır ve özellikle tarımsal alanda gereken genişleme için kesinlikle gerekli olan güvenceyi sağlar. Dar piyasalar için yasak ya da yüksek maliyetli olacak olan şirketlerin kurulması böylelikle mümkün ve verimli olur. Hem piyasaların hem de kaynakların bu şekilde kullanımı, ekonomik büyümenin hızlandırılmasının temel unsurudur.

Makinelerin tam kullanımı, seri üretim, uzman-

laşma, en yeni tekniklerin kullanımı, rekabetin sağlanması gibi etkenlerin tümü maliyet ve satış fiyatlarını düşürmeye yöneliktir. Buna gümrük vergilerinin kaldırılmasının yaratacağı net fiyat düşüşü de eklenebilir. Bunun sonucu, tüketim olanaklarının ve refahın artmasıdır. Belli bir üretim birimi için tüketici sayısının artması toplam tüketimi arttırır ve dolayısıyla da hızlı bir yatırım artışı sağlar.

Ekonomi böylelikle birikimli bir büyüme sürecine girmiş olur. Artan tüketim yatırımları arttırma eğilimindedir, artan yatırımlar bir taraftan fiyatların düşmesini kolaylaştırır diğer taraftan da dağıtılan geliri arttırır. Bu ise satın alma gücünün toplam olarak artmasını sağlar. Savaş sonrasının küçük ekonomilerinde sürekli olarak bu şekilde bir ekonomik kalkınma amaçlanmıştır. Ancak görülüyor ki bir yandan üretim olanakları kısıtlı olan dar bir pazar sürekli bir parasal dengesizlik tehlikesi içindedir; öte yandan ise, yalnızca pazardaki önemli bir genişleme böyle bir ekonominin kalkınabilmesi için yeterli bir hız ve itici bir güç sağlayabilir.

İKİNCİ BÖLÜM
BÜYÜK PİYASALARIN TARİHÇESİ

Acaba büyük piyasaların tarihçesi teoride sayılan bu üstünlüklerin varlığını doğruluyor mu? Ancak bir bölümünü doğruluyor: Öncelikle, bu tür büyük piyasaların oluşturulması her zaman politik kaygılara ve hedeflere bağlı olduğundan, bunların yalnızca ekonomik yönlerini ayırıp incelemek oldukça güçtür. Öte yandan, gerçekleştirilen deneyimler teorinin hesaba katmadığı ve hatta daha pazarın oluşturulma safhasında girişimin terkedilmesine neden olan birçok uygulama güçlüğünü ortaya koymuştur.

Pazarın genişletilmesine ilişkin ilk tarihi uygulamalar var olan bir politik yapının içindeki ticaret koşullarının ve olanaklarının eşitlenmesi şeklinde olmuştur. Fransa ve İngiltere'de, iç ticaretin serbestleştirilmesi ve ekonomik birleşmenin sağlanması hareketi 18. yüzyılda yaşanmıştır. İsviçre'de kantonlar arası ödemelerin kendiliğinden kalkması şeklinde görülen ekonomik birleşme hareketi ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Avustralya, Kanada veya Güney Afrika gibi yeni ülkelerde de, iç ekonomik birleşme ve gümrük birliği, politik birliğin olağan sonuçları olarak görüldüğünden hiçbir zorlukla karşılaşılmadan gerçekleştirilmiştir.

Buna karşın, politik birliğin nazik ve tartışılmalı olduğu ülkelerdeki ekonomik birleşme ya zayıf ya da tümüyle başarısız olmuştur. Avusturya-Macaris-

tan İmparatorluğu'nda hüküm süren politik ve etnik anlaşmazlıkların yanı sıra, tarıma dayalı liberal bir ekonomiye sahip Macaristan ile bir sanayi ülkesi olan korumacı Avusturya arasındaki sürekli zıtlaşma, oluşturdukları piyasanın hiçbir zaman yeterli dengeye ulaşamaması sonucunu doğurmuştur. İsveç ve Norveç de 1815-1897 yılları arasında yaklaşık bir yüzyıl boyunca politik bir birlik oluşturmuşlardır. İki bağımsız devlet olarak ayrılmaları, peşinden ekonomik kopmayı da getirmiştir. Böylece, var olan politik bir çerçeve içinde dahi kurulacak iç pazar bütünleşmesinin ancak bu konuda güçlü bir irade varlığıyla başarıya ulaşacağı anlaşılmaktadır.

Devletlerarası bir federasyon ya da konfederasyonun kurulmasıyla ortaya çıkan pazar genişlemeleri için de yine aynı politik irade gereklidir. Ancak bu kez iç düzenlemelere ilişkin değil, politik ve ekonomik yakınlaştırmayı koşut olarak geliştirmeye yönelik bir anlaşma şeklindedir. Tarih göstermektedir ki bu gibi durumlarda, her iki yakınlaştırma hareketi de adeta bir diğeri için gerekli koşul imişcesine birbiriyle bağımlıdır. Ekonomik yakınlaştırma ile desteklenmeyen bir politik yakınlaştırma kısa sürede işe yaramaz hale gelir; ekonomik yakınlaşma ise ancak ülkelerin ya da en azından bir ülkenin bunu politik görüşlerini uygulamak için bir araç olarak kullanmasıyla mümkün olur.

1. Amerika Birleşik Devletleri - Amerika Birleşik Devletleri örneği başlangıçta yalnızca politik alanda düşünülen birleşmenin nasıl kısa süre içinde ticari ilişkiler alanında da bir desteği gerektirdiğini göstermektedir. 4 Temmuz 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirgesi'nde ve 1781 yılında 13 eyaletin imzaladığı Anayasa'da federal hükümete devletlerarası ticareti düzenleyici tek bir yetki dahi tanımamaktadır. İktisadi birlik eksikliği kısa sürede ticari ilişkilerde önemli sorunlara neden olmuş ve diğerle-

rine oranla daha geri bölgelerde bulunan eyaletlerin, kendilerinden sapan ekonomik faaliyet nedeniyle hoşnutsuzluğunu çekmiştir. 1787 Anayasası eyaletlerin kendi gümrük mevzuatlarını ve paralarını koruma haklarını kaldırmayı öngörmüştür. 8. madde yabancı ülkelerle yapılan ticareti düzenleme yetkisini yalnızca Kongre'ye verir. 9. madde ise hiçbir Devlet için diğerlerine karşı üstünlük sağlayacak tercihli bir ticaret veya vergi düzenlemesi getirilemeyeceğini belirler.

2. Zollverein - Zollverein Almanya'sı Anayasası, 19. yüzyılda, ekonomik yakınlaştırmaya bağlı değişik bir politik yakınlaştırma örneğidir. Burada Prusya'ya ait olan politik irade belirleyicidir. Ancak piyasanın bütünleştirilmesi, yalnızca bir sonuç olmak yerine, politik hedefe ulaşmak için seçilen doğrudan bir araçtır. Almanya yüzyılın başında, birbirleri arasında değişik düzeylerde çok çeşitli gümrük engelleri bulunan kırk kadar küçük devletten oluşuyordu. Kıta Avrupası'nın uyguladığı abluka sayesinde doğmuş olan sanayiler bu koşullarda İngiliz rekabetine dayanamadılar. En gelişmiş ve en büyük devletler ekonomik güçlerinin ulusal pazarda sağlanacak bir genişleme ile arttırılması gerektiğini gördüler. İlk önerinin 1819 yılında Bavyera'dan gelmesine karşın, yarım yüzyıldan uzun bir süre kararlılıkla uyguladığı politikasıyla gümrük birliğini gerçekleştiren eyalet Prusya olmuştur. Prusya'nın kendi şehirleri arasında malların serbest dolaşımını sağlaması üzerine, Almanya içinde üç yerel gümrük birliği oluşturulmuştur. Daha sonra Prusya, bu gümrük birliklerini ortadan kaldırılıp adına Zollverein denen genel bir gümrük birliğine bağlamak için gerekli politik çabayı gerçekleştirmiştir.

Zollverein, 1834'den 1867'ye kadar her eyaletin bir oy hakkına sahip olduğu ve kararların oy birliği ile alınması gereken bir gümrük kongresinin denetimi altında serbest dış ticaret ve ortak gümrük ta-

rifesi ile faaliyetini sürdürmüştür. Oybirliği koşulu Zollverein'ın gelişmesini engellediğinden, 1867'de yeni bir anlaşma yapılmış ve hükümet delegelerinden oluşan bir federal yürütme gücü ile doğrudan oylama ile seçilen temsilcilerin oluşturduğu gümrüğe ilişkin yasa koyucunun birlikte yerine getirecekleri ve kararların oy çokluğu ile alınacağı çifte denetim sistemi kabul edilmiştir. Nihayet 1871'de, bu kuruluşlar Alman İmparatorluğu'nun sürekli kurumları haline dönüşmüştür.

Bu deneyime göre, Zollverein mekanizması oybirliği koşulunun verdiği güvenceye dayanan bağımsız eyaletler arasında bir çeşit sürekli pazarlık şeklinde işlediği müddetçe, ticari ve ekonomik sorunların çözümü, ne kadar yüksek politik düzeyde olursa olsun son derece güç ve hatta yetersiz kalmıştır; 1867 yılındaki kriz ise, oluşmakta olan bir gümrük birliği için kurumların görevinin ne kadar belirleyici olduğunu göstermiştir.

3. İtalyan Birliği - Alman piyasasının, yalnızca ekonomik alanda da olsa, birleşmesindeki tartışmasız başarı, ne kadar kuvvetli bir politik birleşme iradesinden doğmuş olursa olsun, böyle bir operasyonun güçlüklerini ve tehlikelerini unutturamaz. İtalyan devletlerinin yaklaşık aynı dönemde yani 19. yüzyılın ortalarında, 1859 yılından 1870'e kadar süren birleşmeleri de, pazarın genişlemesinin bazı bölgeler için yalnızca faaliyet alanları ya da ekonomi politikalarının algılanmasındaki farktan değil, ekonomik gelişme düzeyindeki gerçek ve derin farklardan doğan bazı önemli tehlikeler doğurabileceği ortaya koymuştur.

Güney İtalya Devletleri'nde neredeyse tümü tarımdan ve büyük ölçüde zanaate dayalı bazı sanayi dallarından kaynaklanan bir ekonomik denge hüküm sürmekteydi. Oysa Kuzey Devletleri, hem önemli ve daha zengin tarım alanlarına, hem de gelişmekte olan sanayi dallarına sahiptiler; ulaşım

daha kolay, sermaye daha boldu. Saf liberal teorilerin aksine, Kuzey ile Güney'in birleşmesiyle meydana gelen piyasa genişlemesi, Güney'li Devletler'e ekonomik gelişme olanağı sağlamamıştır. Güney'deki düşük ücretlerin sermayeyi ve yatırımları çekeceğine dayanan mekanizmalar işe yaramadı. Beklenen klasik yeniden dengelenme süreci yerine, ekonomik faaliyetin zaten daha gelişmiş olan bölgelerde yoğunlaştığı görüldü. Güney'deki güçsüz endüstriler yok oldu; Kuzey'dekiler ise genişleyen pazardan yararlandılar. Güney'deki ucuz işgücü, yatırımları bulunduğu bölgeye çekmek yerine, iş aramaya Kuzey'e gitti. Aynı şekilde Güney'deki sermaye de bulunduğu yerde yatırımdan vazgeçip, sınaî gelişmeden ve daha hızlı amortismandan yararlanmak için Kuzey'deki sermaye birikimine katılınca, iki bölge arasındaki fark daha da büyümüş oldu.

4. Benelüks - Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Benelüks adı verilen gümrük birliğinin kurulmasına ilişkin ilke kararı 1943 yılının Ekim ayında alınmıştır. Ancak gümrük birliğinin yürürlüğe girebilmesi için bu üç ülkede uygulanan politikaların bir ölçüde uyumlulaştırılmış ve parasal, ekonomik ve sosyal alanlarda de etkilerinin görülmeye başlanmış olması koşulu getirilmişti. Bu temkinli ve deneyimi tercih eden davranış, ekonomiler arasında başlangıçta var olan farklara bağlanabilir; aynı zamanda bu girişimin başarı unsurlarından biri olarak da düşünülebilir. Örneğin Belçika'da ücretler ortalama düzeyi Hollanda'dakinden % 60 daha yüksekti. Belçika sanayide, Hollanda'dan daha gelişmiş olmakla birlikte, tarımda hem daha geri hem de ihracata daha az yönelikti. Ayrıca ekonomi politikaları da farklı yürütmekteydi, zira savaş sonrasında Hollanda çok sıkı bir ekonomik yönetimi ve fiyatların dondurulmasını benimsemişti.

İlk birkaç yıllık deneyimden sonra bütün bu farklılıkların, ne iki ülke arasındaki ticaretin artması-

na, ne de iki ülkenin ekonomik faaliyetlerini birlikte geliştirmelerine engel olmadığı görülmüştür. Uygulamanın sonuçları alınırken herhangi önemli bir tepkiyle karşılaşılmamış ve koruma mekanizmasına da yalnızca 1952 yılında Kore Savaşı'ndan sonra Belçika'da fiyatların Hollanda'dan çok daha hızlı artması üzerine bir kez başvurulmuştur. Aksine, endüstriler arasında varılan birçok uzmanlaşma anlaşmasının her iki ülkenin üretim etkinliğini geliştirdiği görülmüştür. Aynı zamanda, hem ücret düzeylerinde hem de ekonomik yönlendirmelerde bir yaklaştırma sağlanmıştır. Beklenenin aksine, bir ülkenin tarımda diğerinin sanayide uzmanlaşması gibi bir gelişme görülmemiştir: Örneğin Hollanda sanayii çeşitlenmiş ve önemli ölçüde ilerlemiştir. Sonuç olarak her iki ülkenin de, farklı oranlarda da olsa, anlaşmadan yararlandığı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, tarımda ve daha genel olarak da iktisadi bütünleşmede alanında kaydedilen gelişmeler umulanın gerisinde kalmıştır.

5. OECE - Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü ticari amaçla, ancak Avrupa'da savaş öncesinde ve hemen sonrasında görülen ikili ilişkilere bir tepki olarak doğmuş bir harekettir. General Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard'da yaptığı konuşmada Avrupa'ya sağlanan Amerikan yardımının daha yararlı olabilmesi için daha sıkı bir işbirliği gerektiğini belirtmesinin ardından kurulan OECE'nin ilk hedefi yalnızca yabancı yardımların adil dağılımını değil, Avrupa ekonomilerinin gelişmesi için akılcı bir plan hazırlanmasını da sağlamak olmuştur. Bununla birlikte, ekonomik ve sosyal politikaların eşgüdümünün sağlanması konusundaki faaliyeti, hem hükümetler arası yapısının ve oybirliği koşulunun kısıtlayıcılığı hem de İngiltere'den Türkiye'ye, İsveç'ten Portekiz'e uzanan 17 üyesinin ekonomik koşulları arasındaki derin farklar nedeniyle, kısıtlı kalmıştır. Buna karşın Avrupa Ekonomik İşbirliği

Örgütü'nün, yalnızca ticaret alanında, ithalat kontenjanlarını çok yanlı bir çerçevede ve kademeli olarak indirmekte gösterdiği başarı önemlidir.

Ancak bu tür bir işbirliğinin sınırları belirlidir ve OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)-de hareket olanağının azaldığını zamanla farketmiştir. Sonuç olarak pazarın yalnızca ticaretle sınırlı kalmayacak şekilde genişlemesinin gerekli olduğu anlaşılmış ve en azından belirli bir sektörde, derinlemesine bir ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi ihtiyacı belirmiştir.

6. CECA (Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier) - Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran antlaşma, kaynakların ve piyasaların sınırlı bir alanda ve özel bir kurumun denetimi altında, ortak kullanımı kararına iyi bir örnektir. Bu anlamda, CECA daha sonraki genelleştirilmiş Ortak Pazar'ın küçük çaplı bir denemesidir. Fransa, Almanya, İtalya ve üç Benelüks ülkesi tarafından 1951 yılının Nisan ayında imzalanan Antlaşma, bu ülkelerin diğer Avrupa ülkelerine oranla "daha hızlı ve daha uzağa" gitme isteklerinin bir ifadesidir ve yalnızca ticaretin serbestleştirilmesine yönelmekle kalmayıp geri dönülmez bir taahhüdü de içermektedir. Hem gerekli itici güçleri oluşturmak hem de Antlaşma'nın doğru uygulandığını denetlemek üzere bağımsız bir kurumsal sistemi de bünyesinde bulundurur. Bu sistemde bir yürütme organı, bir adalet divanı ve bir de parlamenter meclis vardır ve sistem, tıpkı bir Avrupa hükümetinin çekirdeği gibi, kendi politikasını oluşturma ve üye devletlerinkini uyumlulaştırma amacıyla oluşturulmuştur. Antlaşma'nın uygulanması, gerçekten de yalnızca gümrük engellerini azaltmak ve kontenjan sistemlerini kademeli olarak yok etmekten ibaret değildir. Amaç, hem piyasanın hem de üretimin dengeye ulaşmasıdır. Bunun için pazarların, bütün tüketicilerin yararlanabileceği şekilde ve ekonomik

gelişmeye en uygun düzeyde genişlemesi hedefine yönelen yeterli rekabet kuralı getirilmeli ve bunlara uyulması sağlanmalıydı. İşgücü alanında da gerekli uyumun kolaylaştırılabilmesi için özel bir politikaya gereksinim vardır. Nihayet, temel sanayinin bu en önemli alanındaki yatırımlar için de ortak ve akılcı bir politika kesinlikle zorunluydu.

CECA'nın üretim artışında, ticaretin gelişmesinde ve sosyal uyumlulaştırmadaki bilançosu olumlu olmakla birlikte 1958 yılından sonra ve özellikle Belçika'da ciddi bir kriz başgöstermiştir; bu olay yalnızca Belçika'daki üretimin özel koşullarından değil, dünya çapında enerji kaynaklarının dağılımındaki önemli değişiklikten de kaynaklanmıştır. 1950 yılından 1962'ye, Topluluğun enerji gereksiniminin kömürle karşılanan kısmı % 72,5'den % 47,5'e düşmüştür (oysa verimlilik % 60 artmıştır) ve fark büyük ölçüde akaryakıt ve doğal gaz ile karşılanmaya başlamıştır. Bu nedenle birçok önlem alınmıştır. Ancak sorun uzun süre devam etmiş ve gerçek bir ortak enerji politikası tanımını gerektirmiştir.

Bütün bu deneyimler incelendiğinde, kaynakların ve pazarların ortaklaşa kullanılmaya başlanmasının yeni bir sorun doğurduğu anlaşılır: bu da coğrafi uygulama alanıdır. Yalnızca çok sınırlı teknik bir alanda kalmak üzere oluşturulacak bir birliğe katılacak ülke sayısı çok fazla olabilse de, bir ekonomik bütünleşmeden sözedildiğinde birbirinden çok uzak ülkeler arasındaki hem coğrafi, hem tarihi hem de ekonomik ve sosyal farklılıklar nedeniyle, böyle bir antlaşmanın uygulanması son derece sorunlu olur. Böylelikle Ortak Pazar'ın üye sayısı ve boyutları açısından yapılacak tanımında, genişlemenin sağlayacağı yararlar ile gerçekçi uygulama olanaklarının "optimum" bileşimi gözönünde bulundurulmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BÜYÜK PİYASALAR EKONOMİSİ

Yaşanan deneyimler gözönünde bulundurulduğunda büyük piyasaların işleyişine ilişkin bazı kurallar belirlenebilir.

1. Ücret Yükü - "Ücretler düzeyi" dendiğinde yalnızca çıplak ücret değil, tüm ek sosyal yardımlar da kastedilmektedir, zira bunların toplamı maliyetler içinde önemli bir yer tutar.

Farklı ülkelerdeki ücretlerin maliyetler içindeki yükünü ve fiyatlar genel düzeyini karşılaştırmak oldukça güçtür zira hem tüketim kalıpları, hem de ücret yükü içinde kabul edilen unsurlardaki karmaşıklık ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterir. Bununla birlikte kesin olarak söylenebilecek bir şey varsa o da değişik Avrupa ülkelerinde ücret yükünün büyük farklar gösterdiğidir ve bu fark, örneğin Akdeniz ülkeleri ile İskandinav ülkeleri arasında olduğu gibi, bazen % 50'nin de üzerine çıkmaktadır.

Teorik olarak, değişik paralar arasındaki kambiyo kurları, fiyatlar ve maliyetler düzeyine uyum sağlama eğilimindedir ve böylelikle hem ülkelerin kendi üretim ve ihracat olanakları hem de uluslararası iş bölümü korunmuş olur. Yüksek bir ücret düzeyi eğer güçlü bir ekonominin ve yüksek verimliliğin doğal sonucu olarak ortaya çıkmadıysa, uluslararası ticarette dengesizliğe neden olur, ancak yine de ya kambiyo kurlarıyla ya da daha kısıtlayıcı veya daha seçici bir iç politika uygulayarak yeni bir dengeye ulaşılmalıdır.

Ücret farklılıkları, dolayısıyla da maliyetlerdeki farklılıklar eğer sektörler arasında ortaya çıkıyorsa ve nedeni de ya bulunulan sektörün bir ülkede diğerinden daha az veya çok gelişmiş olmasından doğan özel koşullar ya da sosyal alanda ve vergilere değin düzenlemelerdeki farklılıklarsa, yukardaki iyimser sonuçlara ulaşmak daha da güçtür.

Bu durum örneğin belli bir sektördeki emeğin geleneksel olarak kadın işçilerden oluşması ve bir ülkedeki yasalar kadınların erkeklerle aynı ücreti almasını zorunlu kılarken bir başka rakip ülkede böyle bir yasa olmadığından kadınlara uygulanan ücretlerin erkeklerinkinin % 40 altında kalması halinde görülür. Piyasanın gelişmesi sırasında ortaya çıkan bu tür dengesizliklerin sorun doğurması olasıdır ve bu nedenle ücretlendirme koşullarının gerçek anlamda uyumlulaştırılması gerekir.

2. Ekonominin Yeniden Dengelenme Sorunu - Yeniden dengeye gelme mekanizmaları yalnızca ülkeler arasındaki farklılıkların kambiyo kurları aracılığıyla ortadan kalkacağını varsaymakla kalmaz aynı zamanda ekonomik faaliyetin de sermaye ve emeğin yer değiştirmesi sayesinde yeniden dengeleneceğini öngörür. Oysa işgücünün işsizlik olan bölgeleri terkedip topluca göç edeceğini ve böylelikle düşük ücretleri yükselteceğini düşünmek hem insan topluluklarının yer değiştirme konusundaki isteksizliklerini hem de sosyal dengelerden yerel yöneticilerin bunları kabul etmekteki isteksizliklerini gözardı etmek demektir. Halihazırda en geri kalmış bölgelerdeki düşük ücretlerin yeterli çekicilikte olduğunu varsayarak, sermayenin serbest dolaşımının yatırımların daha iyi dağılmasına yarayacağını düşünmek, hem bugün gerçekleşmiş bulunan sınai yoğunlaşmasının edindirdiği alışkanlıkların ne kadar sağlam, hem de yalnızca spekülatif ya da psikolojik nedenlerle yapılacak ani sermaye hareketlerinin ne kadar tehlikeli olduğunu gözardı etmek de-

mektir.

Pazarın genişlemesi sonucu birbiriyle ilişki kuracak olan değişik bölge ve ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ve finansal kapasiteleri birbirine benzer, rekabet koşulları arasındaki farklar ise önemsizdir; ayrıca sermaye ve emeğin hareketliliği, yeniden dengelenme mekanizmalarının Toplulukları geliştirmesine yol açar. Aksi takdirde, pazarın genişlemesiyle birlikte, rekabeti ve kişiler ile sermayenin daha iyi dağılımını düzenleyen liberal yasalar, ülkelerin tek tek yeniden dengeye gelmesini sağlamak yerine başlangıçtaki farklılıkların daha da artmasına neden olur.

Sonuç olarak, piyasaların ortak kullanımından doğacak tehlike, her ülkede yaşanan piyasa genişlemelerinden doğan tehlikeden daha büyük değildir. Pazarın büyümesinin denge yönünde etki yapabilmesi için, her ekonominin genişleyen pazarda bir uzmanlaşma olanağına sahip olması ya da bu olanaksızsa, en geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi için akılcı çabaların harcanacağına dair güvence verilmesi gerekir. İtalya ve Fransa'nın kendi aralarında birleşmesi, bu iki ülkede zaten var olan dengesizliklerin ve fazlaların daha da artmasına neden olur. Oysa daha geniş bir birleşme, İtalya ve Fransa'ya en iyi olanakları sağlayabilir ve böyle bir yapıya katılan ekonomilerin birbirlerini tam olarak tamamlamaları da gerekmemektedir: Benelüks örneği böyle bir endişenin genişlemekte olan bütünleşmiş bir ekonomi için ne kadar yersiz olduğunu ortaya koymuştur. Gerçekte, sanayileşmiş ülkelerin en iyi müşterileri yine sanayileşmiş ülkeler olagelmiştir.

Ayrıca, biraraya getirilen ekonomilerin bu birliğe bütün olarak katılmaları gerekir (bu koşul bütünleşmenin uygulama alanını sınırlar ve böylelikle daha önce sözü edilen coğrafi optimum da tanımlanmış olur). Yalnızca mallara sağlanacak serbest

dolaşım da gelişme olanağı yaratır ancak bu gelişme sınırlı kalır ve ayrıca bazı sektörler için de ciddi riskler taşır. Bunun aksine, eğer parasal, finansal ve sosyal alanlarda da yaklaştırma politikalarıyla desteklenirse, birliğe katılanların tümünün ekonomik gelişmesini sağlar.

Yine de bütünün ekonomik gelişmesi sağlanmış dahi olsa, bunun her katılan için aynı oranda olmama olasılığı büyüktür.

Büyük piyasanın üstünlüklerinden herkesin yararlanması kabul edilse dahi, kârlar arasındaki farkların verimliliği etkilemeyecek ve politik olarak da katlanılabilir boyutta olacağının garanti edilmesi gerekir. Bu da, genişletilmiş piyasa düzeyinde telafi edici mekanizmaların oluşturulması ve böylelikle gerçekleştirilen yeni ekonomik birliğin uyumlu şekilde gelişmesiyle sağlanabilir.

3. Rekabetin İşlevi - Buraya kadar, bir ortak pazarın, katılan ülkeler üzerindeki bütüncül denge etkileri ele alındı. Ancak böylesine büyük bir piyasa genişlemesinin, üye ülkelerde, örneğin şirketler arası ilişkilerde ya da her şirketin kendi yapısı üzerinde de doğrudan etkileri olabilir. Pazarı genişletmenin amacı, refahı arttırmak ve tüketicilere gereksinimlerini kolay kolay ve ucuz karşılama olanağını vermektir; üreticilere sağlanan uzmanlaşma, seri üretim vb. gibi olanaklar da bu amaca ulaşmak için birer araçtır. Ancak eğer rekabeti engelleyici uygulamaların yerleşmesi önlenemezse bu amaca yalnızca şirketlere sağlanan olanaklarla ve kendiliğinden ulaşılabilmesi de mümkün olmaz.

Bunun yerine şirketler arası anlaşmaların yapılmasına neden olunur.

Bu anlaşmalar gerekli uzmanlaşma çabasını içeriyorsa ve böylelikle fiyatları düşürücü etki yapıyorsa, büyük piyasanın amacına uygun olduğu söylenebilir. Ancak tüketiciye hiçbir yararı olmayan bir pazar payı belirleme amacındaysa, ortak pazar-

dan beklenen yararların büyük kısmını ortadan kaldırır. Bu anlaşmaların niteliğini belirlemek de, bunları denetlemek kadar güçtür. Yine de böyle büyük bir piyasada rekabete ilişkin düzenlemelerin tanımı ve bunlara uyulmasının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

4. Ekonomik Gelişme Hızları Üzerindeki Etkiler - Büyük piyasa yalnızca bir ekonominin diğerine oranla, ya da bir işletmenin diğerine oranla dengesi üzerinde ve belli bir anda etkili olmaz. Zaman içinde ve ekonomik faaliyetin genel hızı üzerinde de etkili olabilir. Birbirini izleyen genişleme ve daralma dönemlerinden oluşan ekonomik büyümenin sürdürülmesi açısından ele alındığında, büyük piyasanın yeni bir denge unsuru kattığı söylenebilir.

Büyümüş pazarların sağladığı güvenceden yararlanan yatırımlar daha iyi ve daha uzun süre incelenip daha akılcı ve daha sabit gelişme hızlarıyla gerçekleştirilir.

Satışlarda ise, rekabet doğrudan doğruya bir başka işletmeye karşı sürdürmek ve böylece tüketim üzerinde ani etkilere neden olmak yerine, toplam olarak pazarın genişlemesi doğrultusunda çabada bulunulmaktadır.

Amerikan piyasanının son yıllardaki gelişimi, ekonomik faaliyette konjonktür krizlerinden doğan dalgalanmaların öneminin azaldığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda büyük bir piyasa, bazı işletmeler için ekonomik dalgalanmaları tahmin olanaklarını geliştirici ya da denetlenemeyenlerinkinin etkisini yayıcı bir güç oluşturur ve bu da gelişmeyi belli bir dengeye ulaştırır.

İKİNCİ KISIM
ORTAK PAZAR ANTLAŞMASI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ORTAK PAZAR'IN TANIMI

1955 yılının Haziran ayında, CECA'ya üye altı ülkenin dışişleri bakanları Messina'da toplanarak, ekonomik alanda Benelüks memorandumunu esas alan bir Avrupa fikrini yeniden ortaya attılar. Sonuç bildirgesine göre:

Ortak kuramların geliştirilmesi, ulusal ekonomilerin kademeli olarak birleştirilmesi, bir ortak pazarın oluşturulması ve sosyal politikaların kademeli olarak uyumlulaştırılması ile sağlanacak olan birleşmiş Avrupa için çabalar sürdürülmelidir.

Böylelikle başlangıçta da belirtildiği gibi, ticaretin serbestleştirilmesine yönelik ekonomik hareketle, Avrapa'nın birleşmesine yönelik siyasi hareketin, her türlü gümrük vergisi ve miktar kısıtlamasından arındırılmış altı ülkenin bir ortak pazar fikri erafında birleştiğine tanık olunuyordu.

Bununla birlikte, bu hareketin gerçekleşebilmesi için koşullarının tam olarak tanımlanması uygun olacaktı. Altı bakan bu hareketin uygulamaya konması için bazı sorular konusunda bir ön çalışma yapılmasına karar verdiler:

- ticaret engellerinin kademeli olarak kaldırılmasında uygulanacak yöntem ve hız ile, üçüncü ülkelere uygulanacak gümrük rejiminin kademeli olarak birleştirilebilmesini sağlayacak uygun önlemler;
- katılan ülkelerin finansal, ekonomik ve sosyal alanlardaki genel politikalarının uyumlaştırılması;

- para politikalarının gerektiği ölçüde eşgüdümü;
- bir intibak fonunun oluşturulması ve işgücünün serbest dolaşımının kademeli olarak sağlanması;
- her türlü ulusal ayrım gözetici uygulamanın yok edilmesine yönelik rekabet düzenlemelerinin hazırlanması;
- katılan ülkelerin en geri bölgelerinin geliştirilmesine yönelik bir yatırım fonunun oluşturulması;
- sosyal alanda uygulanmakta olan, özellikle de iş süresine ilişkin düzenlemelerin kademeli olarak uyumlulaştırılması.

Her türlü müzakereden önce çözümlenmesi gereken sorunlara ilişkin bu liste dahi bir ortak pazarın ilkeleri ve kapsamı konusunda, teorinin ve tarihsel deneyimlerin de ortaya koyduğu, çok ilginç bilgiler vermektedir. Sözkonusu toplantıda aynı zamanda bir müzakere yönetimi de belirlenmişti. Temelini ise hükümetlerin delegelerinden kurulu ve yüksek düzeyde bir politik kişi olan Spaak'ın başkanlığındaki bir komitenin hazırlayacağı ön rapor oluşturulacaktı.

1. Spaak Raporu - Çalışma oldukça uzun ve güç, ancak son derece yararlı oldu. Delegasyon başkanları ön raporu, bağlı oldukları bakanlara, ancak 1956 yılının Nisan ayında teslim edebildiler. Dışişleri bakanlarından oluşan ve Mayıs 1956'da Venedik'de toplanan konferans raporu ilerde hazırlanacak olan antlaşmaya temel olmak üzere bütünüyle kabul etti.

Genellikle "Spaak raporu" diye anılan bu uzmanlar raporu bazı ilkeler belirlemişti:

"Bir Avrupa Ortak Pazarı'nın amacı, büyük bir üretim birimi oluşturan ve sürekli gelişme, kararlı/denge, hızlı refah artışı ve bir araya getirdiği Devletler arasındaki uyumlu ilişkilerde ilerleme sağlayan geniş bir ortak ekonomi politikası bölgesi yaratmak olmalıdır."

"... Bir Ortak Pazar'ın yararlı olması için (üreti-

me ilişkin teknik alanda), gerekli uyarlanmanın gerçekleştirilebileceği kadar uzun bir süre tanınması ve buna yönelik araç ve yöntemlerin birlikte uygulanması, üreticiler arasındaki rekabeti saptıran uygulamalara son verilmesi ve ülkeler arasında parasal dengeyi sağlayacak işbirliğinin yapılması şarttır. İşte bu temel nedenledir ki, ticaretin dünya çapında serbestleşmesinin ne kadar olumlu olduğu düşünülürse düşünülsün, mümkün olduğunda geniş olmasına çalışılan bir Ortak Pazar ancak sınırlı sayıda ülkeyi içerebilir... Bir Ortak Pazar ancak bölgesel olabilir yani birbirini, mevzuatlarını uyumlu hale getirecek ve politik yapılarında gerekli dayanışmayı sağlayacak kadar yakın bulan ülkeler arasında gerçekleştirilebilir."

Raporu hazırlayanlar, Ortak Pazar'ın kapsamını genel hatlarıyla tanımladıktan sonra, belirlenen hedefleri gözönünde bulundurarak bunlara ulaşmayı sağlayacak kurumlar önerdiler. Bunlardan biri genel bir yürütme görevi üstlenecek sürekli ve bağımsız bir organ olarak Avrupa Komisyonu; bir diğeri ise üye ülkeleri temsil edecek ve Antlaşma'nın öngördüğü alanlara ve belirlediği aşamaların gerçekleştirilmesine uygun olarak, çoğunluk tanımı son derece esnek olan kurallarla karar alacak Bakanlar Konseyi'dir. Yetkilerin bu iki organ arasında paylaşımına ise bir Adalet Divanı ve bir Meclis'in ikili denetimi eklenecekti.

2. Brüksel Müzakeresi - Bu ilk rapor dahi bir uzlaşma belgesidir. Başlangıçtan itibaren, yalnızca mevcut ticaret engellerinin en kısa sürede kaldırılmasını öneren liberal eğilimli ülkeler ile bu hareketin yalnızca ticaretin serbestleştirilmesiyle sınırlı kalmasının sonuçlarından endişe duyan Fransa gibi ülkeler arasında bazı fikir ayrılıkları çıkmıştı. Antlaşma'nın kapsamının ticari olmayan alanlara da genişletilmesi, gerçekleştirilme sürelerinin uzatılması, yeterince koruyucu bir dış tarifenin belirlen-

mesi gibi kesinlikle gerekli düzenlemelerin ancak altı ülkenin tam katılımıyla sağlanabileceği zamanla anlaşılmıştır. Bununla birlikte, Brüksel raporu bazı noktalarda hâlâ çok belirsizdi ve tarım, sosyal yükümlülüklerin uyumlulaştırılması ve deniz-aşırı bölgelerin durumu gibi son derece nazik konular çözümlenmemişti.

Brüksel'de, tarım ürünleri ticaretinin geliştirilmesi sorununa, bir ortak tarım politikası kapsamında ilginç bir çözüm bulundu. Sosyal yükümlülüklerin uyumlulaştırılması konusu ise, 1956 yılının Kasım ayında Alman başbakanı ile Fransız başbakanının arasındaki bir görüşmeden sonra, uzmanların ilk projelerine oranla daha iyi koşullar ve güvencelerin getirilmesiyle çözümlendi. Yine aynı şekilde, gümrük korumacılığının ve kontenjanların kaldırılmasında uygulanacak önlemler de özel bir yöntemle birinci aşamadan ikinciye geçişin etkilerini yumuşatacak şekilde düzenlendi. Deniz-aşırı bölge ve toprakların Avrupa Ortak Pazarı'na bağlanması konusu, Fransa tarafından ilk kez Venedik Konferansı'nda ortaya atılmış, daha sonra Şubat 1957'de Paris'de, hükümet başkanları düzeyinde yapılan toplantıda, bütün olarak hedefleri ve uygulama koşullarını belirleyen bir anlaşmaya varılmıştır.

Nihayet görüşmeler sonucunda, Ortak Pazar'ın uygulanmasına ilişkin birçok teknik özellik için, Brüksel raporuna açıklamalar ve tamamlayıcı bilgiler konmuştur. Sonuç olarak, piyasaların ve kaynakların bir araya getirilmesine, ancak aynı zamanda da Antlaşma hükümlerinin en geri ekonomilerin de katlanabileceği bir bütüncül dengeye ulaştırılmasına ve uygulama sırasında çıkabilecek özel sorunların çözümü konusunda Topluluk organlarına büyük bir güven gösteren bir dengeye yönelindi.

"Spaak raporu" ve Val-Duchesse görüşmeleri ortaya koymuştur ki, yalnızca piyasanın genişlemesi-

nin sağlayacağı yararlar, bütün üyelerin her türlü endişesini ve muhtemel uyumlulaştırma çabalarının olumsuz etkilerini karşılamaya yetmeyecektir. Antlaşma'nın bu anlamdaki özgünlüğü, Ortak Pazar'ın uyumlu işleyişinin güvencesini, rekabet koşullarını ve gelişme olanaklarını eşitleyecek bir ekonomik yakınlaştırma ile, farklı ulusal piyasaların gerçek anlamda birleşmesinde arıyor olmasıdır. Ortak Pazar ya da Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması bu anlamda, yalnızca ticaretle sınırlı mekanizmaları değil, bununla birlikte malların kademeli olarak serbest dolaşımını ve özel kurumların denetimi altında gerçekleştirilecek asgari düzeyde bir ekonomik bütünleşmeyi de öngörür.

3. Antlaşma'nın Ana Hatları - Yine de Antlaşma'ın temeli ve ilk hedefi, ticaret engellerinin, yani gümrük vergileri ve kontenjanların kaldırılmasıdır. Başka alanlar için gereken diğer düzenlemeler de, ortak pazarın oluşturulmasıyla aynı anlama gelen bu engellerin kaldırılması üzerine belirlenecektir. Tüm engellerin kaldırılması için konan ve otomatik nitelikli bu süre, 12 ila 15 yıllık bir dönem tanımaktadır ve geçiş dönemi de denilen bu dönem, her biri dört yıllık üç aşamadan oluşmaktadır. Topluluk kurumlarının denetimi altında her dönem için birer hedefler paketi belirlenmiş ve bunların yalnızca ticaret engellerinin yok edilmesiyle sınırlı kalmayıp ekonomik ve sosyal yakınlaştırmayı sağlayacak koşut önlemleri de içermesine dikkat edilmiştir.

Üye ülkeler arasındaki gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının yok edilmesinin yanı sıra, üçüncü ülkelere uygulanacak ortak bir gümrük tarifesinin de benzer hızla oturtulması zorunluluğu, Roma Antlaşması'na yasal olarak gümrük birliği niteliğini veren, onu bir serbest ticaret bölgesinden ayıran ve Topluluk içinde ilk birleşme unsurunu oluşturan özelliktir. Ayrıca, birbirine eş koruma ilkesi gereğince, üye ülkeler arasındaki fiyat, çalışma

koşulu ve üretim faktörleri dağılımı eşitsizliklerini giderecek iç mekanizmalar sürdürülerek, ekonomiler birbirine yaklaştırılmalıdır; sosyal uyumlulaştırma, rekabet koşullarındaki bozulmaların giderilmesine yönelik yöntem, fiyatları birbirine yaklaştırıcı olarak tarım politikası, para politikalarının eşgüdümü, ödemeler dengesinde güçlükler olduğunda karşılıklı dengeleme, sosyal fon ve Avrupa Bankası, bu mekanizmalardan bazılarıdır. Nihayet Antlaşma'nın dördüncü bölümü Fransa, Belçika, Hollanda ve İtalya ile özel ilişkileri olan denizaşırı ülke ve toprakların Topluluğa ortak edilmesini kabul eder. Burada amaç hem bu ülkelerle tüm Topluluk arasındaki ticari ilişkileri, ilişkide oldukları üye ülkeye hiçbir tercihli uygulama olanağı bırakmaksızın düzenlemek ve yardım yükünü Toplulukta daha adil dağıtarak, bu ülkelerin gelişmesine çok taraflı bir katkıda bulunmaktır.

4. Uygulamada Denge - Geçiş döneminin aşamaları, yalnızca Ortak Pazar'ın gerçekleştirilmesi sırasında uyum sağlamayı kolaylaştıracağı için kademeli bir uygulama tercihini değil, Antlaşma'nın geniş kapsamının ve uygulanmasındaki sürekli denge ihtiyacının doğurduğu birlik arzusunu da ortaya koyar.

Ortak Pazar'ın tarife ve ticaret alanlarında olduğu kadar, içermesi gereken ekonomik ve sosyal politika unsurlarıyla da aynı anda gelişmesini sağlamak Antlaşma'nın temel sorunlarından biridir. Böylelikle gümrük indirimlerine ilişkin otomatik mekanizmaların sürdürülmesi ile Antlaşma'nın diğer alanlarında (özellikle tarım) kaydedilen ilerlemeler arasında, birinci aşamadan ikinci aşamaya geçiş şeklinde bir ilişki kurulmuş oldu.

Ancak bu yöntemi sürdürmek, bir denge endişesi yerine, Antlaşma'nın bütünüyle gelişmesi sırasında başvurulacak bir çeşit vetoya dönüşmesi tehlikesi ve bir kararsızlık unsuru olma ihtimali nedeniyle

mümkün olmamıştır. Yani Antlaşma'nın dengeli uygulanması sorunu sürmektedir. Gerçekte sorun "otomatik" denilen düzenlemeler ile "isteğe bağlı" adı verilenler arasındaki dengenin korunması sorunudur. Tarife alanında, önceden oldukça kesin ve oranları da belirlenmiş bir takvim belirlemek kolaydır, ancak ekonomik eşgüdüm alanında (gümrük birliğinin iyi yürümesi ve nihai aşamanın gerçekleştirilmesi için kesinlikle gerekli) alınacak kararları önceden belirlemek olanaksız ya da yararsızdır.

Öte yandan, Roma Antlaşması bir politik topluluk antlaşması değildir ve eşgüdüm mekanizmaları önceden kestirilebilen zorunlu asgari düzeyde veya birçok yerde belirtildiği gibi "Ortak Pazar'ın iyi işleyişi için gerektiği ölçüde" düzenlenmiştir. Daha ileri gitmek, üye Devletlerin siyasi bağımsızlıklarına ilişkin temel alanlara girmek anlamına gelir, aynı zamanda, daha en baştan gereksiz iktisadi doktrin tartışmalarına neden olurdu. Birçokları için kuşkusuz bir eksik olarak görülen ancak Antlaşma için belki de bir erdem olan liberalizm ile merkeziyetçilik arasındaki ilke çatışmalarından uzak kalma özelliği, gerektiğinde yine Antlaşma'nın belirlediği yöntemleri kullanarak koşulların göstereceği yönde karar almayı sağlamaktadır. Önemli olan ne yönde olursa olsun karar alınacağına ilişkin güvendir.

Bazı konularda bu güvence oyçokluğu koşulu ile sağlanmıştır. Diğer bazılarında ise oyçokluğu koşulu devletlerin özerklikten fazla erken ve isteksiz bir şekilde vazgeçmeleri sonucunu doğuracaktı. Bu nedenle bu tür konularda oybirliği koşulu getirilmiş ve böylelikle tüm üye Devletlerin politik iyi niyetlerine olan güven korunmuştur; aynı zamanda yine Antlaşma'nın ilk etkilerinin yarattığı ve giderek artan baskıya duyulan güveninin de payı önemlidir.

5. Nihai Amaç Kaygısı - Üyeleri geri dönüşü olmayacağı umulan bir ekonomik ve politik sürece sokmak; ancak bu süreci çok fazla zorlamamak ve

özellikle de bir üyenin Antlaşma'nın sonuçlarını katlanılmaz bulmasına ve temeldeki ilk gerekçeyi gözden geçirmesine neden olacak bir durumu hiçbir zaman yaratmamak. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yükümlülükler ve temkinden oluşan bu Antlaşma'nın çoğu zaman gözardı edilen olumlu temel bir kaygısının varlığıdır: görüşmeleri yapanları derinden etkileyen ve hâlâ Ortak Pazar'ın bir özelliği olarak kalan bu kaygı, Antlaşma'nın bütünüyle gerçekleştirilmesine ve belirlenen hedeflerin sonuna kadar gidilmesine ilişkindir.

Ülkeler arasındaki ticari engellerin azatılmasına başlamak bir dereceye kadar daha kolaydır. Zor olan, ilk önlemler alındıktan sonra devam edebilmektir. Daha da zor olan ise "tamamlamak"tır: yani engelleri tamamen kaldırılmış yeni bir birlik yaratabilmiş olmak. Buna benzer başka girişimler bu güçlüğü ortaya koymuştur. Oysa Ortak Pazar'ın ekonomik başarısı (varlık nedenlerinden biri olan politik gelişme olanaklarınınki de dahil olmak üzere) çalışmaların başlangıcına değil, bunları amaçlanan sona ulaştırabilme şansına bağlıdır. En belirgin teknik, ekonomik ve politik yararlar da ancak ve yalnızca bu nihai aşamada elde edilebilir.

Antlaşma'nın çoğu düzenlemesini ve ana hatlarının tümünü bu anlayış içerisinde değerlendirmek gerekir: sektörler ve farklı özellikteki taahhütler arasında denge isteği (burada en önemli sorun, tarım ve sanayideki gelişmelerin dengeli olabilmesidir) müterakkilik ve esneklik kaygısı, nihayet hem denetleme hem de canlandırma işlevlerini sürekli üstlenecek kurumların oluşturulması.

6. Topluluk'un Genişlemesi - Antlaşmaların yürürlüğe girişinden bu yana, AET m.237, CEEA (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu-Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier veya EURATOM) m.205 ve CECA m.98'e dayanarak Topluluk'a tekil ya da toplu birkaç üyelik başvurusu yapılmıştır.

1961 yılının Ekim ayında İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile başlatılan üyelik görüşmeleri, 1963 yılının Ocak ayında Fransa'nın gelişmeleri yetersiz bularak müdahale etmesi üzerine askıya alındı. İngiltere ve beraberindekiler katılma başvurularını 1967 yılında tekrarladılar ve görüşmelere aday ülkelerin, Antlaşmaları, siyasi amaçları ve Antlaşmaların yürürlüğe girişinden itibaren alınmış olan kararların tümünü 1969 yılında La Haye'de üye ülkelerin Başkanları ve Başbakanlarının yaptığı toplantıda konulan koşula uygun olarak kabul etmesiyle, 30 Haziran 1970'de Lüksemburg'da başlandı. "Topluluk müktesebatı" böylelikle kabul edildikten sonra, görüşmeler geçiş süresinin uzunluğu ve koşulları üzerinde yoğunlaştı: Tarım sektöründe, Topluluk tercihleri derhal yürürlüğe konarken İngiliz fiyatlarının Topluluk fiyatlarına tedricen uydurulması, İngiltere'ye Yeni Zelanda'dan yapılan tereyağ ve peynir ihracatına ve şeker üreticisi Commonwealth ülkelerine özel rejim uygulanması; sanayi ürünleri için ise, Topluluk içi ticarette gümrük vergilerinin tedricen kaldırılması ve ortak gümrük tarifesinin kabulü.

Katılma Antlaşmaları Brüksel'de 22 Ocak 1972'de imzalandı, daha sonra İngiltere, Danimarka ve İrlanda tarafından onaylandı ve 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girdi. Ancak Norveç, üyelik konusunda 25 Ekim 1972'de yapılan referandum olumsuz sonuçlandığından Topluluğa üye olmamıştır.

1974'de, İngiliz İşçi Partisi hükümetinin yaptığı yeni görüşme talebi üzerine 1975 Mart'ında Dublin'de toplanan Avrupa Konseyi, AET'nin finansal yüklerinin üye ülkeler arasında dağılımına ilişkin "düzelticisi bir mekanizma"yı benimsemiştir. 5 Haziran 1975'de İşçi Partisi hükümeti İngiltere'nin Topluluk'ta kalması konusunda bir referanduma gitmiş ve seçmenlerin % 67,2'si olumlu oy kullanmıştır.

Topluluk ile bir ortaklık anlaşması imzalamış olan Yunanistan, 1975 yılında katılma başvurusunda bulundu. Antlaşma 28 Mayıs 1979'da Atina'da imzalandı ve 1 ocak 1981'de yürürlüğe girdi.

Topluluğa tercihli anlaşmalarla bağlı bulanan Portekiz ve İspanya, katılma başvurularını 1977'de yaptılar; görüşmeler sırasıyla 1978 Ekim'inde ve 1979 Şubat'ında başladı. İspanya'nın Ortak Pazar'a girişi bu ülkedeki korumacı önlemlerin kaldırılmasına neden olacağından, Topluluk sanayi kesimi tarafından geniş olarak arzu edilmekle birlikte, Akdeniz bölgesi tarım üreticileri ve özellikle Güney Fransa'dakiler tarafından meyva-sebze, narenciye, şarap ve zeytinyağında İspanyol üreticilerin rekabeti nedeniyle korkuyla karşılanan bir gelişme idi.

İberik yarımadasının bu iki ülkesinin katılma antlaşmaları 12 Haziran 1985'de, Lizbon ve Madrid'de imzalandı ve diğer on üye ülkenin onayından sonra 1 Ocak 1986'da yürürlüğe girdi. Geçiş döneminin uzunluğu prensipte yedi yıl olmakla birlikte hem İspanya'ya (bitkisel yağlı ürünler ve taze sebze ve meyveler için on yıl) hem de Portekiz'e (beşer yıllık iki etap) tarımda ve balıkçılıkta (yedi ila on yıl arası) özel haklar tanınmıştır. Bunun yanında on üyeli Topluluk ile iki yeni üye ülke arasındaki ticarette bazı kritik ürünler (örneğin patates ve şarap için ticaretin düzenli olarak denetlenmesini ve geliştirilmesini ve gerektiğinde korumacı önlemlere başvurulmasını sağlamaya yönelik "ticarette uygulanacak tamamlayıcı bir mekanizma" kabul edildi.

Topluluğun güney bölgelerinin genişlemeden doğan yeni duruma uyumunu kolaylaştırmak üzere Temmuz 1985 tarihli bir tüzük ile, üç ülkeye (Yunanistan, Fransa ve İtalya) yedi yıllık bir dönemde üretim sektöründeki yatırımlarını, altyapı projelerinin gerçekleştirilmesini ve insan kaynaklarının değerlendirilmesini finanse etmelerini destekleyecek sübvansiyon ve yardımlar sağlayacak olan Akdeniz

Entegre Programları (uluslararası AT yazınında "Programmes intégrés méditerranéens" in yerine PIM olarak geçmektedir) oluşturuldu. Fransa ve Yunanistan'a sağlanan 7, İtalya'ya sağlanan 15 PIM tarım (tarıma dayalı gıda endüstrileri de dahil olmak üzere), balıkçılık, enerji, sanayi, zanaat ve hizmetleri kapsamaktadır. (1)

7. Avrupa Tek Senedi - Ortak Pazar'ın oluşumunu tamamlamak kaygısıyla Topluluk içi ticarette hâlâ uygulanmakta olan kısıtlayıcı tarife dışı engelleri kaldırmanın ve Toplulukta özellikle son iki genişlemenin arttırdığı gelişme farklılıklarını azaltmanın gerekliliğini gözönüne alan 28 ve 29 Haziran 1985 tarihli Avrupa Konseyi Milano toplantısı, Avrupa antlaşmalarını yenilemek üzere bir hükümetler arası konferans yapılmasını kararlaştırdı. Lüksemburg'da 1985 yılı Eylül ayından Aralık ayına kadar süren ve Dışişleri bakanları düzeyinde yapılan bu konferans hem CECA, AET ve EURATOM antlaşmalarında yapılan değişiklikler hem de dış politika konusunda Avrupa işbirliğine ilişkin düzenlemeler içeren bir metin olduğundan "Avrupa Tek Senedi" adı verilen bir belgenin hazırlanması ile sonuçlandı. 2 ve 3 Aralık 1985'de Lüksemburg'da yapılan Avrupa Konseyi'nde kabul edilen Avrupa Tek Senedi, 17 Şubat 1986'da yine Lüksemburg'da 9 üye ülke tarafından, 28 Şubat'ta da La Haye'de geri kalan üç ülke (Danimarka'da parlamentonun aleyhteki tutumunun zorunlu kıldığı ve sonucu olumlu olan 27 Şubat'taki referandumdan sonra) tarafından imzalandı. Adalet Divanı'na yapılan kişisel bir başvuru üzerine Tek Senet ile İrlanda Anayasası arasında bir çelişkinin saptanması üzerine, Avrupa Tek Senedi İrlanda hariç tüm üye ülkelerde 1986 yılı içinde onaylandı. 26 Mayıs 1987'de yapılan ve olumlu sonuçlanan bir referandum ile de İrlanda Anayasası'nda gerekli değişiklik gerçekleştirilmiş ve böylelikle İrlanda da Tek Senedi 24 Hazi-

ran'da onaylayabilmiştir. Bunun ardından 1 Temmuz 1987'de tüm üye ülkelerde yürürlüğe girmiştir.

Bugüne dek Avrupa antlaşmaları üzerinde gerçekleştirilen en önemli gözden geçirme ve düzeltme çalışması olan Tek Senet'in temel hedefi, 31 Aralık 1992'ye kadar gerçek bir "iç pazar" yani içersinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşacağı, her türlü iç sınırın kaldırıldığı bir alan oluşturmaktır. Ancak bu büyük pazarın sağlayacağı ekonomik faydalardan tüm üye ülkelerin yararlanabilmesi için, Topluluk aynı zamanda değişik bölgeleri arasındaki farkı ve en geri kalmış olanların gecikmesini azaltmak üzere, ekonomik ve sosyal birliğini de güçlendirmelidir. Tek senet ayrıca Avrupa Para Sistemini ve Ecu'nün işlevini, Topluluğun sosyal politika ve çevre korunması konusundaki yetkisini ve araştırma ve teknolojik gelişme doğrultusunda özel bir gayretin gerekliliğini kabul etmektedir. Avrupa siyasi işbirliği alanında da, üye devletlere bir Avrupa dış politikası saptayarak uygulamaya koymalarını ve güvenlik konusundaki tutumlarını uyumlu hale getirmelerini tavsiye etmektedir.

Topluluk kurumlarının işleyişi de, bir yandan Konsey kararlarında oyçokluğunun daha sık kullanılması ve böylelikle oybirliği gereken karar alanının daraltılması, öte yandan Avrupa Parlamentosu'nun Konsey'in karar alma mekanizmasına daha çok katılmasını sağlayacak bir işbirliği yönteminin kabulü sonucu kolaylaştırılmış oldu.

Şubat 1987'de, Avrupa Komisyonu Topluluğun, ortak tarım politikasının ve Topluluk Yapısal Fonları'nın finansmanı konusunda "Tek Senette Başarılı Olmak, Avrupa için yeni bir sınır" adlı bir reform önerileri paketi sunmuş ve bu öneriler Avrupa Bakanlar Konseyi tarafından Brüksel'de 29-30 Haziran 1987'de, Kopenhag'da 5-6 Aralık 1987'de ve tekrar Brüksel'de 11-12 Şubat 1988'de kabul edil-

miştir.

Tek Senedin ana hedefi hiç tartışmasız iç pazarın gerçekleştirilmesidir ve Komisyon Topluluk'taki fiziksel, teknik ve mali engellerin kaldırılması için alınması gereken önlemleri ve bunlara ilişkin takvimi belirleyen bir metin olan Beyaz Kitap'ı Haziran 1985'de yayımlamıştır. Buna göre Konsey, 1992'nin bitiminden önce toplam 286 önlem almak zorundadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SERBEST DOLAŞIM

Liberal özelliğe sahip bir felsefe güden Ortak Pazar, üye ülkeler arasındaki her türlü mübadeleye uygulanmakta olan tüm engellerin kaldırılmasını öngörür. Serbest dolaşım da bu felsefenin temel direğidir.

I. Mallar

Topluluk, mal alışverişlerinin tümünü kapsayan ve üye ülkeler arasında ithalat ve ihracatta konması olası her türlü gümrük vergisini ve eş etkili vergiyi yasaklayan, bunun yanında ise üçüncü ülkelerle ilişkilerde uygulanacak ortak bir gümrük tarifesini benimseyen bir gümrük birliğine dayanmaktadır.

Buna paralel olarak Antlaşma, üye ülkeler arasındaki ihracat ve ithalatta her türlü miktar kısıtlamasının da kaldırılmasını öngörmektedir. Malların Topluluk içinde serbest dolaşımı ilkesi yalnızca Topluluk kaynaklı mallara değil, üçüncü ülkelerden herhangi bir Topluluk üyesi ülkeye girerken gerekli her türlü gümrük vergisi veya eşdeğer vergisi ödenmiş olan ve böylelikle de "serbest kullanıma konu mallar" adını alan mallara da uygulanmaktadır. Ortak bir gümrük tarifesinin düzenlenmesi ve serbest dolaşımın üçüncü ülke çıkışlı mallardan serbest kullanıma konu olanlara da genişletilmesi, gümrük birliğinin çok önemli iki özelliğidir. Oysa

bir serbest dolaşım bölgesinde, her üye ülke üçüncü ülkelere uygulayacağı ulusal gümrük tarifesini kendisine uygun olan düzeylerde belirler ve üçüncü ülkeler çıkışlı mallar, bölgede serbestçe dolaşmazlar.

1. Gümrük Vergileri - İthalat ve ihracat üzerindeki gümrük vergilerinin Topluluk'un kurucusu altı üye ülke arasında Roma Antlaşması'nca saptanmış olan tarihten ikibuçuk yıl önce kaldırılabilmiş olmasına karşın, malların serbest dolaşımının sağlanabilmesi, ekonomik ve parasal birlik alanında kaydedilecek ilerlemelere bağlı kalmaktadır. Vergi alanında, ihracat vergilerinin uyumlulaştırılması çalışması oldukça ilerlemiş durumdadır, zira tüm üye ülkeler katma değer vergisi sistemini kabul etmişler ve Konsey'in 17 Mayıs 1977 tarihli 6. yönergesi uyarınca KDV matrahı hepsinde eşit olarak uygulanmaya başlamıştır. Ancak oranlar arasında hâlâ görülen önemli farklar, Topluluk içi sınırların geçilmesi sırasında uzun süren işlemleri zorunlu kılmaktadır. Lüksemburg ve İspanya'da % 12, Almanya'da ise % 14 olan ortalama KDV oranı, Fransa'da % 18,6'ya, Danimarka'da % 22'ye ve İrlanda'da ise % 25'e ulaşmaktadır. Bazı mallara uygulanan en yüksek KDV oranı ise Fransa'da % 33,3'ü, Yunanistan'da % 36'yı, İtalya'da ise % 38'i bulmaktadır. Temmuz 1987'de Komisyon'un önerdiği makas sistemi, her üye ülkede yalnızca iki KDV oranı bulunmasını ve bunlardan birinin % 14 ile 20 arasında bir normal oran, diğerinin ise gıda, ilaç ve kitapgazeteye uygulanmak üzere % 4 ile 9 arasında düşürülmüş bir oran olmasını öngörmektedir. Tarımda 1969 yılında uygulamaya konan ve parası güçlü olan ülkelerde ihracat sübvansiyonu veya ithalat vergisi gibi çalışan pozitif bir etki, parası güçsüz olanlarda ise tam tersi işleyen ve negatif bir etki yapan parasal telafi edici tutarlar nedeniyle, ulusal paralar arasında bir bölümlenme görüldü. Nihayet Topluluk'un her üç genişlemesinde de (1973'de Da-

nimarka, İrlanda, İngiltere, 1981'de Yunanistan ve 1986'da İspanya ve Portekiz) ithalata uygulanan gümrük vergilerinin kademeli olarak indirilmesi için sırasıyla 1 Temmuz 1977, 1 Temmuz 1986 ve 1 Temmuz 1993'e kadar sürecek geçiş dönemleri saptanmıştır.

2. Miktar Kısıtlamaları, Ticari Tekeller - Topluluk'un ilk altı üyesi ticarete uygulanan miktar kısıtlamalarını da aynı şekilde kaldırmışlardır. Ancak Adalet Divanı'na eş etkili uygulamalara ilişkin yapılan başvuruların çokluğu, kriz dönemlerinde korumacılık eğilimi tehlikesinin belirdiğini ve idari kademelerin ulusal üretimi rekabetten korumak konusunda gösterdiği çabayı ortaya koymaktadır. Yeni üye olan ülkeler miktar kısıtlamalarını katılma tarihinden itibaren (geçiş döneminin sonuna kadar bazı mallar için Yunanistan'a tanınan kontenjanların dışında), eş etkili önlemleri de iki yıl içinde kaldırmayı kabul ettiler. Antlaşma'nın 37. maddesi uyarınca, ticari özellikteki ulusal tekeller (alkol, tütün, petrol ürünleri) kademeli olarak bir düzenlemeye tabi tutularak üye ülkeler vatandaşlarının arasında arz koşulları ve pazar açısından var olabilecek ayrım gözetici uygulamalar giderildi.

3. Ortak Dış Tarife - Üye ülkeler arasındaki tarife dışı engeller kaldırılırken aynı zamanda üçüncü ülkelere uygulanacak bir ortak gümrük tarifesi de kademeli olarak uygulamaya kondu. GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) tarafından, bu yeni dış tarifenin gümrük birliğini oluşturan ülkelerde uygulanan gümrük vergilerinin ortalamasından daha yüksek olmayacağı şeklinde getirilmiş olan koşula, Ortak Pazar fazlasıyla uymuştur. Dillon ve Kennedy Görüşmeleri'nde yapılan çok taraflı müzakere sonucunda, Topluluk tarife korumasını % 50'ye varan ölçüde indirmiş, Toksa Görüşmeleri'nden (1973-1979) sonra da üçte bir oranında azaltmıştır. 1986 yılının Eylül ayında Punta del Este'de

yeni bir görüşmeler dizisi başlatılmıştır (Uruguay Görüşmeleri).

4. Tarife Dışı Engeller - Ticareti kolaylaştırmak amacıyla bir malın kaynağının ve gümrük değerinin belirlenmesine yönelik yeni ortak kurallar saptanmış, ayrıca getirilen yeni iktisadi gümrük rejimleri ile de üye ülkeler arası (Topluluk'ta transit) veya üçüncü ülkeler ile ticaret (aktif ya da pasif geliştirme) kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Ticaretteki teknik engellerin kaldırılması ulusal mevzuatların da birbirine yaklaştırılmasıyla desteklenmiş ve yasa koyucu, bir başka üye ülkede yasalara uygun olarak üretilen ve piyasaya sürülen bir malın ülkeye girişini engelleyebilmeyi çok sıkı kurallara abağlamıştır ("Dijon kasisi") adlı 20 Şubat 1979 tarihli Divan kararı).

Ancak sonuçların henüz yetersiz olduğu ve üye ülkelerin ithalatlarını miktar kısıtlamalarına eş etkili bazı önlemlerle azaltmaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu kısıtlamalar bazen idari düzenlemelerle yapılabildiği gibi (1981 yılında Fransa'nin İtalyan şarabı ithaline getirdiği kısıtlama), bazen de sağlık nedenleri ileri sürülerek gerçekleştirilmektedir (1983 yılında İngiltere'nin UHT tekniğiyle üretilmiş Fransız sütü veya 1987'de Almanya'nın Fransız birası ithalini yasaklaması gibi).

II- Kişiler ve Hizmetler

1. İşçilerin Serbest Dolaşımı - Antlaşma'nın 48. maddesi uyarınca, bu koşulların Topluluk içinde en geç geçiş döneminin bitiminde sağlanması gerekmekteydi. Bu ilke üye ülkelerin işçileri arasında iş bulma, ücret ve diğer iş koşulları açısından tabiyet ayrımı gözetilmesini tümüyle ortadan kaldırmaya yöneliktir. Kamu düzeni ya da toplum sağlığı nedeniyle getirilebilecek bazı haklı kısıtlamalar dışında, sunulan iş olanaklarının tümüne başvurabilme, bu

amaçla üye ülkelerin topraklarında serbestçe dolaşabilme ve herhangi bir üye ülkede o ülke işçilerine uygulanan hukuki düzenlemelere tabi olarak ikamet edip çalışabilme hakkını verir.

Emeğin serbest dolaşımının etkin olabilmesi için, ulusal sosyal güvenlik rejimlerinin birbirine uyması sağlandı ve özellikle de bir ülkede çalışmaya başlayan bir işçinin diğer ülkelerde geçirdiği tüm sigortalılık sürelerinin birbirine eklenmesi kabul edildi.

2. Yerleşme Hakkı ve Hizmetlerin Serbestliği - Serbest meslek sahiplerine ilişkin bu ilkeler, bir üye ülke vatandaşının bir başka üye ülkede mesleğini icra etmek üzere yerleşme hakkını veya o ülkede mesleğinin belli bir parçasını yapmakla birlikte kendisinin başka bir ülkede yerleşmiş olmayı sürdürmesi hakkını verir. Antlaşma'nın 52. ve 59. maddeleri uyarınca, bu konudaki kısıtlamalar, kamu otoritesinin yetki alanı içine giren faaliyetler dışında, geçiş dönemi boyunca ve Konsey'in 18 Aralık 1961'de benimsediği iki genel program tarafından belirlenmiş koşullara ve takvime uygun olarak kaldırılacaktı.

Bu serbestliğin ajans ve şube açmayı da kapsaması, bunun yanında yerleşme hakkının şirket kurmayı ve yönetmeyi de içermesi öngörülmüştür.

Ücret dışı gelir elde edilen faaliyetlere katılabilmeyi ve bunların sürdürülmesini kolaylaştırmak için, Konsey diplomaların karşılıklı tanınmasına ve üye ülkelerde bu mesleklere giriş koşullarının uyumlulaştırılmasına ilişkin kararlar almıştır: tıpta ve yan alanlarda (doktor, hemşire, dişçi, veteriner, ebe, eczacı), sigortacılık ve bankacılık sektöründe, karayolu taşımacalığına ilişkin işlerde, berberlikte vb. Komisyon 1985 yılında tümüyle sektörel olan bu yaklaşımdan vazgeçerek, üç yılın altındaki mesleki eğitime verilen diplomaların karşılıklı tanınmasına ilişkin bir genel sistem benimsemeyi önermiştir. Bu konuya ilişkin yönerge Konsey tara-

fından 1988'de onaylanmıştır. İnsanların anlayışlarını geliştirmek ve genç Avrupalı'lara uluslararası bir düşünce şekli kazandırmak amacıyla Topluluk iki önemli program oluşturmuştur: 1986'da yeni teknolojiler konusunda üniversiteler ile işletmeler arasındaki ilişkileri güçlendirmek üzere COMETT ve 1987'de de öğrencilerin Avrupa içinde hareketliliğini sağlama amacına yönelik ERASMUS.

III- Sermaye

Ortak Pazar'ın ilk hedefleri, Topluluğun tamamında sermaye yatırımı yapılmadan ve böylelikle bundan optimal yarar elde edilmeden, gerçekleştirilemeyeceğinden, Antlaşma'nın 67. maddesi üye ülkelerde oturun kişilere ait sermayenin dolaşımı konusunda var olan kısıtlamaların geçiş dönemi boyunca ve kademeli olarak, ancak "yalnızca Ortak Pazar'ın iyi işleyişine gerektiği ölçüde" indirilmesini öngörmektedir. Bunun nedeni sermayenin serbest dolaşımının üye ülkelerin iktisat ve para politikaları ile çok sıkı bir ilişkisinin olmasıdır ve ulusal politikalar arasındaki uyum eksikliği de bu alanda gerçekleştirilen ilerlemeyi çok sınırlamaktadır. Bugün artık gayri menkul yatırımları ve bunların satışından elde edilen miktarın, yatırımcının ülkesine geri dönmesi ya da kişisel özellikteki (ücret ödemeleri, miras) sermaye hareketleri tümüyle serbest olmakla birlikte, çok hareketli sermayenin dolaşımı ülkeler tarafından düzenlenebilir ve bunlar da cari hesaplara yapılacak ödemeleri, yabancı bir ülkedeki kredi kuruluşlarında mevduat bulundurmayı veya yabancı para ithalatını ve ihracatını (ülke sınırından geçirilebilecek yabancı para miktarını) kısıtlama eğilimindedirler. Bununla birlikte Adalet Divanı bazı koşullarda kambiyo düzenlemelerinin, sermaye hareketi tanımına girmemesi nedeniyle hizmetlere (iş veya araştırma gezileri, tıbbi tedavi

amaçlı seyahatler, turizm) ilişkin ödemeler için yapılan döviz transferlerini kısıtlayamayacağı yolunda karar vermiştir (31 Ocak 1984 tarihli karar).

İç pazara ilişkin Beyaz Kitap uyarınca kabul edilen Kasım 1986 tarihli bir yönerge, uzun vadeli ticari kredileri ve bir üye ülke işletmesinin bir diğerinin sermaye piyasasına değerli kağıt sürmesini serbestleştirmiş, Haziran 1988 tarihli bir başka yönerge ise 1 Temmuz 1990'dan itibaren, tasarrufların vergilendirilmesine ilişkin mevzuatın uyumlulaştırılması koşuluyla tam bir serbesti getirmiştir.

ALTINCI BÖLÜM
REKABET KOŞULLARININ EŞİTLENMESİ

Liberal eğilimli bir Toplulukta rekabet, büyük piyasanın uyumlu işleyişinin temel koşuludur; ekonominin "düzenleyici unsuru"dur. Oysa birçok olay bu unsuru bozmaya, bir ülkeden diğerine azaltmaya, tüketiciler açısından yararlı olan etkilerini sınırlamaya veya daha genel olarak mal alışverişinin engellenmesine neden olabilir. Bu nedenle Antlaşma, gerek işletmelere (85. ve 86. maddeler) gerekse üye devletlere (92. ve 93. maddeler) uygulanabilecek bazı kurallar içermektedir.

1. Antlaşmalar - Üye Devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek ve Ortak Pazar içinde rekabeti azaltabilecek her türlü işletmeler arası anlaşma (ister gerçek anlamda bir sözleşmeye, isterse de iki tarafça kararlaştırılmış bir fiili duruma dayansın) yasaklanmıştır. Örneğin belli bir malı diğer üye devletlere satmanın yasaklanması veya tüm üye devletlerde tek bir satış fiyatının zorunlu kılınması ya da sözkonusu anlaşmaya katılamayanlara ayrım gözetici koşullar uygulanması bunlardan bazılarıdır.

Ancak böyle bir yasaklamanın katı olarak uygulanabileceğini düşünmek, modern sanayi hayatının gereklerini bilmemek demektir. Bu nedenle belli bir malın üretimini ve dağıtımını geliştiren ya da teknik veya iktisadi bir ilerleme sağlayan anlaşmalar, elde edilecek kârın hakça bir kısmının kullanıcılara

ayrılması koşuluyla, bu yasaklamadan muaftır.

2. Piyasa Hakimiyeti - Antlaşma bir işletmenin Ortak Pazar'da piyasa hakimiyetini elinde bulundurmasını yani rakiplerinden veya müşterilerinden bağımsız davranma üstünlüğüne sahip olmasını hiçbir şekilde yasaklamamaktadır. Tam aksine, bu durum rekabetin yarattığı baskıyı sınırlayan bir ticari canlılığın kanıtıdır. Buna karşın, böyle bir firmanın ele geçirdiği bu piyasa üstünlüğünü, tam rekabet koşullarında elde edemeyeceği ayrıcalıklara sahip olmak üzere istismar etmesi de kesinlikle yasaktır.

3. Üye Devletlerin Sağladığı Yardımlar - Kural olarak, üye devletlerin doğrudan yardım sağlayarak veya devlet kaynaklarını kullanarak bazı işletmelere veya bazı üretim dallarına destek vermek suretiyle rekabeti bozmaları ya da bozma tehlikesi yaratmaları, üye devletler arasındaki ticareti olumsuz etkileyeceğinden yasaklanmıştır. Ancak Komisyon, yaşam düzeyinin önemli ölçüde düşük olduğu ya da ciddi bir işsizlik sorunu bulunan bazı bölgelerin ya da bazı faaliyetlerin gelişmesine yönelik olan yardımları, Ortak Pazar'ın ilkeleriyle bağdaştığı gerekçesiyle yararlı bulabilir. Yine de bunlar ticaretin koşullarını ortak çıkarlara aykırı olarak değiştirmemelidir ve bu kuralın krizdeki bazı sektörlere (demir-çelik, gemi inşaat, tekstil) uygulanması ise önemli güçlükler içermektedir.

4. Kamu İşletmeleri - Rekabet kuralları kamu kuruluşlarına ve Devletlerin özel haklar tanıdıkları diğer işletmelere de uygulanabilir, ancak genel ekonomik bir çıkara hizmet eden işletmelerin ve mali tekel özelliğine sahip şirketlerin lehine hafifletilebilir. Bu düzenlemelerin uygulanmasını isteyen Komisyon, 25 Haziran 1980 tarihinde, üye devletler ve kamu işletmeleri arasındaki finansal ilişkilerde şeffaflığı sağlamaya yönelik bir yönergeyi kabul etmiştir.

5. Vergilendirmede Uyum - Rekabetteki aksaklıklar, üye Devletlerin vergi mevzuatlarındaki farklılıklardan da ileri gelebileceğinden Antlaşma, Topluluk içi alışverişte vergi tarafsızlığı ilkesini getirmiş ve böylelikle üye devletlerin ulusal ürünlerine uygulanacak vergi oranlarının diğerlerinden ithal edilen benzer ürünlere uygulanan vergi oranıyla aynı olması öngörülmüştür.

Ulusal mevzuatların birbirine yaklaştırılması konusu ise, daha önce de sözü edilen KDV alanındaki önemli ilerlemeye karşın, dolaylı vergilerde (tüketime özel vergiler) çok ağır gitmekte ve yalnızca tütün vergisinde belli bir uyumlulaştırma başlangıcı görülmektedir. Komisyon, vergi engellerinin kaldırılmasını sağlamak amacıyla, Temmuz 1987'de dolaylı vergilerin yalnızca üç grup malda (tütün, alkollü içkiler, benzin) korunmasını ve üye ülkelerin hepsinde de eşit oranda uygulanmasını önermiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

ORTAK POLİTİKALAR

I- Ortak Tarım Politikası

Pazarın genişletilmesi konusunda öngörülmüş olan genel düzenlemeler tarım sektörünün özel sosyal yapısı gereği ve tarımsal üretimde geçerli çok özel koşullar nedeniyle, bu sektörde uygulanamayacaktı. Bu nedenle tarım ürünlerinin Ortak Pazar kapsamına alınması kararlaştırıldı, zira aksi takdirde sanayi tümüyle serbestleştirilip, genişletilmiş bir rekabete açıldığından ciddi bir dengesizlik ortaya çıkacaktı. Ancak bununla birlikte kurucu altı Devletin, tarım üreticilerini piyasa ekonomisinin gereklerinden bir ölçüde koruyup, onlara belli bir gelir düzeyi sağlama amacıyla oluşturdukları ve bazı temel ürünlerin pazarını kamu yetkililerinin denetimine sokan çeşitli ulusal piyasa düzenlemeleri tümüyle terkedilmedi.

Antlaşmanın 38. maddesi bu çelişkiyi ifade eder: Ortak Pazar tarımı ve tarımsal ürünlerin ticaretini de kapsar (paragraf 1), ancak Ortak Pazar'ın tarımsal ürünler için de işlemesi ve gelişmesi için bir ortak tarım politikası oluşturulmalıdır (paragraf 4). Bu türlü ifade, ticaretin serbestleştirilmesi ve pazarın bütünleştirilmesinin tarım alanında sanayide olduğundan çok daha büyük bir sorun yaratacağının ve bunun yalnızca ticari bir sorun olmaktan öte, sosyal ve hatta siyasal bir boyutu olan bir bütünleşme sorunu olduğunun kabul edildiğini gösterir.

Bundan çıkan sonuç, Ortak Pazar'ın genel kurallarının tarım ürünlerine (bu ürünlerin listesi Antlaşma'da Ek II olarak verilmiştir) de uygulanması öngörülmekle birlikte, 39. maddede ortak tarım politikası için belirlenmiş olan beş ana hedefe ulaşabilme amacıyla bu sektöre bazı uyarlamalar ya da ayrıcalıklar tanınabileceğidir. Bu hedefler: Tarımda verimliliğin arttırılması, tarımsal nüfusa hakça bir yaşam düzeyinin sağlanması, piyasaların dengeye ulaştırılması, ürünlerin pazara sunumunun güvenliğinin sağlanması ve tüketiciye makul bir fiyatla ulaşmasının gözetilmesi.

1. Piyasa Politikası ve Yapısal Politika - Piyasa politikası belli bir ürünü veya bir grup ürünü, bunların üretiminin ve ticaretinin Topluluğun her yerinde, Topluluk kurumlarınca belirlenmiş olan belli kurallara uygun olarak yapılmasını sağlayacak şekilde bir ortak piyasa düzenlemesine bağlar. Konsey bu türden 18 ortak piyasa düzenlemesi oluşturmuştur ve bunlar Topluluk tarım üretiminin % 95'ini kapsamaktadır. Ancak, bunların her biri aynı bütünleşme düzeyinde değildir: Örneğin kalite normları gibi bazıları (bitki ve çiçekler, yumurta) yalnızca rekabete ilişkin ortak kurallar içerirken, bazıları gerçek anlamda bir Avrupa piyasa ve üretim düzenlemesidir ve ortak fiyat uygulamasını dahi içerir (tahıllar, süt ürünleri, şeker, sığır eti). Daha az iktisadi öneme sahip bazı ürünler (pamuk, bal, tabaka mantar, bazı tropikal meyveler) hariç, yalnızca patates ve alkol Topluluk sisteminin dışında kalmıştır.

Yapısal politika ise, tarım alanlarına ilişkindir: Topluluk bu alanların düzenlenmesine ve modernleştirilmesine, üye Devletlerin tarım yatırımlarına ya da genç üreticilere yaptıkları yardımların bir kısmını ödeyerek (12 Mart 1985 tarihli tüzük) katkıda bulunur. Aynı zamanda dağlık olmaları ya da doğal elverişsizlikler nedeniyle geri kalmış bölgeler-

deki tarım alanlarına da yardım yapar (18 Nisan 1975 tarihli yönerge). Ayrıca Şubat 1988'de Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi, bazı toprakların işlenmesini (topraklarının bir bölümünü nadasa bırakmayı kabul eden üreticilere prim verilerek) yoluyla tarımsal ürün arzının kısılmasını ve tarımsal faaliyetin durdurulmasının teşvik edilmesini (erken emeklilik) kararlaştırıldı.

Bununla birlikte, ortak tarım politikasının bu iki aracı finansal açıdan çok farklı boyutlara sahiptir: 1988 yılında, piyasa politikasına ilişkin harcamalar 27.500 milyon Ecu'yu bulurken, yapısal politikaya ilişkin olanların tutarı 1.131 milyonda kalmıştır.

2. Ortak Tarım Politikasının Üç Temel İlkesi - Pazarın birliği ilkesine göre, Topluluğa ait toprakların tümü tek bir iç pazar gibi kabul edilmelidir. Bunun ise iki anlamı vardır: Tüm tarım ürünlerinin üye Devletler arasında serbest dolaşımı ve bunların belli bir bölümü için, üretim ve toptan satış aşamasında her yıl Konsey tarafından belirlenen ve Tüm Topluluk pazarlarında uygulanan ortak ve eşit fiyatların varlığı. Bu alandaki en özgün mekanizma kuşkusuz, bir müdahale fiyatının belirlendiği, yeni üreticinin ürününün pazarda satılamayan kısmının kendisinden daha önce garanti edilmiş bir fiyattan ve bir müdahale kuruluşu tarafından alınmasına dayanan düzenlemedir. Gelirin desteklenmesi politikasının temel unsuru olan müdahalenin etkinliği, sürekli olup olmamasına ve bunun yanında sınırsız miktarlara (tahıl, süt ürünleri, sığır eti) (2), veya üretimin belli bir kısmına (şeker), ya da kendiliğinden değil de bir Topluluk kararı (domuz eti, şarap) veya üye Devletlerin kararı (meyve ve sebze) doğrultusunda verilmesine bağlı olarak değişmektedir. Fiyatlar Ecu cinsinden saptanır ve Konsey tarafından her üye Devlet için ülke parasının değerindeki değişmelerin o ülke içindeki tarım fiyatlarını etkilemesini önlemek amacıyla belirle-

nen bir temsili kur ("yeşil kur") kullanılarak ulusal paralara çevrilir.

Topluluk önceliği ilkesi, Topluluk'ta üretilen ürünleri üçüncü ülke çıkışlılara tercih etmek ve böylelikle alıcıların, fiyatların genellikle dünya fiyatlarının üzerinde olmasına rağmen, öncelikle AET pazarından alışveriş etmesini sağlamaya dayanır. Bu amaçla bazı malların ithalatı sırasında aslında bir gümrük vergisi olmayan ancak, Topluluk fiyatı (eşik fiyat) ile Komisyon tarafından dünya pazarlarındaki en avantajlı satış koşulları gözönüne alınarak belirlenen ve bu nedenle de dünya fiyatlarındaki dalgalanmaya göre değişen fiyat arasındaki farka eşit bir prelevman alınır. Bunun tam aksine, Topluluk üreticilerinin dünya ticaretine katılabilmesini sağlamak amacıyla ihracatçılara Topluluk fiyatı ile dünya fiyatı arasındaki farka eşit ve ithalatçı ülkeye göre de değişebilen bir sübvansiyon verilmektedir.

Finansal dayanışma ilkesi ortak tarım politikasının uygulamaya konmasında alınan önlemlerin finansal sonuçlarından tüm üye Devletlerin dayanışma içersinde sorumlu olmalarına ve bu nedenle de bir devletin bu politika uyarınca Topluluk'tan aldığı ile Topluluk bütçesine yaptığı katkı (üçüncü ülkelerden yapılan ithalattan alınan gümrük vergileri ve prelevmanlar, KDV olarak kendi sınırları içinde aldığı vergi) arasında bir ilişki olamayacağı görüşüne dayanır. Tarım sektöründeki harcamalar, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) tarafından finanse edilmektedir. Piyasa politikası Garanti Bölümü (müdahale gereken ürünlerin satınalımı, üreticilere çeşitli prim ödemeleri, ihracat sübvansiyonları), yapısal politika ise Yönlendirme Bölümü tarafından yürütülmektedir. Böylelikle üreticiler yaptıkları iktisadi faaliyet karşılığında, Topluluk kasasından bir finansal yardım almış olmakta ve bunun için Topluluk bütçesine kendi ulu-

sal yönetimleri aracılığıyla yaptıkları katkının tutarına bakılmamaktadır ki bu da dayanışmanın en belirgin göstergesidir.

Bugün artık Avrupa'daki bazı tarımsal üretimlerin giderek artan oranda fazla vermesi ve bundan doğan yüksek stok maliyetini azaltma zorunluluğu, dördüncü bir ilkeyi gündeme getirmiştir; bu da üreticilerin ortak finansal sorumluluğu konusudur. Bu ilke, üretim fazlasının eritilmesi için alınması gereken önlemlerin finansmanına üreticilerin de üretimlerine orantılı bir pay ödeyerek (şeker), veya üretim belli bir sınırı aştığında (1984 yılında süt sektöründe, 1986'da da tahılda uygulamaya konan kotalar) bir ortak sorumluluk payı ile katılmaları; ya da 1988'de Brüksel'de Konsey tarafından kararlaştırılan ve hem üretim miktarlarını hem de FEOGA tarafından üstlenilen harcamaları denetim altında tutacak olan "dengeleyici"lerin (3) uygulamaya konması esasına dayanır.

II- Ortak Ulaştırma Politikası

Ulaştırma alanında üye Devletler arasında var olan büyük farklılıklar ve belirgin bir siyasal isteksizlik nedeniyle, ortak ulaştırma politikasının kapsamı ortak tarım politikasından çok farklıdır. Bu durum, Avrupa Parlamentosu'ndan başvurusu üzerine konuyu inceleyen Adalet Divanı'nın Mayıs 1985'de aldığı kınama kararında da görülmektedir. Sözkonusu karar, Konseyi ulaştırma alanında hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayacak önlemleri almakta yetersiz kaldığı için kınamaktadır.

Bu konuda Antlaşma'nın içerdiği görüş de oldukça sınırlıdır. Ulaştırma, serbest dolaşımı ve rekabeti sağlayacak bir faaliyet olarak değerlendirilerek, bunu bozabilecek engellerin yok edilmesi gerektiği belirtilmiş, yoksa iktisadi faaliyetin başlıbaşına bir sektörü olarak düşünülmemiştir. Bu nedenle de

şimdiye kadar bu alanda ortak bir politikadan çok, Topluluk'taki ulaştırmacılığa ilişkin bir düzenleme kullanılmıştır.

1. Kara Taşımacılığı - Rekabet koşullarının üye Devletler arasında birbirine benzer olabilmesi için Konsey 1969'da demiryolu işletmelerine kamu hizmetlerine ilişkin zorunluluk getiren bir tüzük, kara taşımacılığında ise izin verilen en uzun araç kullanma süresini ve 1976 yılında da bazı araçların sürücülerinde aranması gereken en düşük eğitim düzeyini belirleyen iki tüzük hazırlamıştır.

Taşımacılıkta, piyasaya girişte aranan iznin kuralları tüm ülkeler için standartlaştırılmış (demiryolu ile karayolunun birlikte kullanıldığı taşımacılık 1978 tarihli bir yönergeyle düzenlenmiştir) ve gerekli belgeler (sürücü ehliyeti ve taşıma belgesi) karşılıklı tanınmıştır. Karayolu ile taşınan malların üçte ikisinden fazlası, bir kontenjan sistemine bağlanmıştır. Bunlar ya her yıl üye Devletler arasında ikili görüşmelerle belirlenen kontenjanlar, ya da 1976 yılında Konsey tarafından saptanan ve her yıl arttırılan Topluluk kontenjanı (1988 yılı için 13.500 izinden oluşmuştur) şeklindedir. Bu sektörün serbestleştirilmesi (1988 yılında kararlaştırılmıştır) Topluluk kontenjanının her yıl % 40 arttırılmasına ve ikili kotaların kademeli olarak indirilmesiyle her türlü miktar kısıtlamasının 1992'de ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır.

2. Deniz ve Hava Taşımacılığı - Antlaşma, içerdiği düzenlemelerin yalnızca kara taşımacılığına uygulanabileceğini ve gerektiği takdirde deniz ve hava taşımacılığına ilişkin düzenleme getirme görevinin Konsey'e ait olduğunu açıkça belirtir. Daha sonra ise deniz taşımacılığıyla ilgili güvenlik önlemleri belirlenmiş (petrol tankerlerinde aranan güvenlik koşullarının uyumlu hale getirilmesi, Kuzey Deniz'inin trafiği fazla olan kesimlerinde kılavuz kaptan alma zorunluluğu) ve Aralık 1986'da hiz-

metlerin serbest dolaşımına ve okyanus aşırı trafiğe girişin serbestleştirilmesine ilişkin kuralların Konsey'de kabul edilmesiyle ortak bir politika yönünde bir adım atılmıştır.

Hava taşımacılığında çok daha hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Konsey, uçak kazaları konusunda yapılan araştırmalar için üye Devletler arasında bir yardımlaşma yöntemini yerleştirdikten ve uçak sesi için bir sınır belirledikten sonra, Adalet Divanı'nın Nisan 1986'da Antlaşma'daki rekabet koşullarına ilişkin düzenlemelerin bu sektörde de tümüyle uygulanabileceği yolundaki kararına karşı çıkmıştır. Böylelikle 1 Ocak 1988 tarihinden bu yana belli bir serbestlik sağlanmış ve kapasite paylaşımına ilişkin kuralların gevşetilmesi sonucu hava şirketlerinin pazar paylarını, ek seferler ya da yeni güzergahlar yoluyla arttırmaları mümkün olmuştur.

III. Ortak Ticaret Politikası

Topluluğun üçüncü ülkelerle imzaladığı anlaşmalar (bkz. Onuncu Bölüm) bir tarafa bırakılırsa, ortak ticaret politikasının esası ithalata ve ihracata uygulanacak ortak bir rejimden ibarettir.

1. İthalat - Bu politikanın temel unsuru elbette, bir malın ithal edildiği ülke hangisi olursa olsun o mala uygulanan gümrük vergisinin aynı kalmasına dayanan bir ortak gümrük tarifesinin varlığıdır. Topluluk, gümrük işbirliği konseyi çerçevesinde malların adlandırılması ve kodlanmasına ilişkin uyumlu bir sistem üzerinde uluslararası bir anlaşma sağlamış ve böylelikle uluslararası bir mal kataloğu oluşmuştur. Uluslararası düzeyde bütünleşmiş bir ticari sınıflandırma sistemi, AET'nin ithalatta uyguladığı tüm gümrük rejimlerini bir araya toplayan Bütünleşmiş Topluluk Tarifesi (Tarif Intégré Communautaire-TARIC) ile birlikte 1 Ocak 1988'den bu yana yürürlüktedir.

Topluluk mevzuatı, topluluğun yapacağı ithalatın tümüyle serbest bırakılması ilkesine dayanmakta yani her türlü miktar kısıtlamasını yasaklamaktadır. Bununla birlikte üye devletlerin bazı ülkeler için kontenjan belirlemesi ve ticaretin devlet eliyle yapıldığı ülkeler ile Çin'e özel bir ithalat rejiminin uygulanması bu yasağın dışında bırakılmıştır. Ayrıca Konsey'e, rekabeti bozucu düşük fiyatlı ithalat yapılma olasılığına karşın ve üçüncü ülkelerin ticari uygulamaları ile başedebilmek için, antidamping düzenlemeleri hazırlama olanağı veren bir ortak ticari savunma sistemi kabul edilmiştir.

2. İhracat - İhracat yöntemleri, birlik sağlama amacıyla uyumlu hale getirilmiştir. Böylelikle de ihracat için yapılması gereken gümrük işlemleri sırasında uyulacak kurallar artık tüm üye ülkelerde birdir. Konsey ayrıca ihracat kredisi verilirken uyulacak genel kuralları da tam üye ülkeler için belirlemiştir (en düşük faiz oranı, kredinin süresi, vb.).

SEKİZİNCİ BÖLÜM
TAMAMLAYICI POLİTİKALAR

I. Sosyal Politika

Antlaşma'da, yaşam ve iş koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam düzeyinin yükseltilmesi gibi oldukça iddialı hedefler konmuş olmasına karşın, Topluluk sosyal politikasının kapsamı, bugüne dek son derece sınırlı kalmıştır. Başlangıçta yalnızca büyük bir pazarın oluşturulması ve rekabet koşullarının eşitlenmesi ilkelerinin doğal sonucu olarak düşünülmüş olan bu politikanın temel işlevi, "Topluluk içinde iş olanağı yaratılmasını ve işçilerin coğrafi ve mesleki hareketliliğini başarmaya çalışmak" (Antlaşma m.123) ile görevli Avrupa Sosyal Fonu aracılığıyla finansal yardım sağlamaktır. 1987 yılında toplam 3,15 milyar Ecu'yü bulan (1976'da yalnızca 500 milyon idi) tutarda kredi kullandıran Sosyal Fon, önceleri özellikle mesleki eğitim ya da yeniden uyum çalışmalarını finanse etmiştir. 1983 yılında hedeflerinin gözden geçirilmesi sonucu, kullanılabilir kredilerin % 75'inin 25 yaşın altındaki gençlere iş olanağı sağlanmasına ayrılması, geri kalanın ise, işsizler, sakatlar veya bir meslek edinmek isteyen kadınlar için kullanılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, kaynaklarının % 44'ü Topluluğun gelişmemiş bölgelerinde yapılan faaliyetlerin finansmanında kullanılmaktadır (Yunanistan, İrlanda, Portekiz, Güney İtalya, Fransa'nın denizaşırı bölge ve toprakları).

Bazı yasal düzenlemelerin kabul edilmesinin de sosyal gelişmede katkısı olmuştur: 1975 ve 1976 tarihli iki yönerge, kadınlar ile erkeklere eşit iş ve eşit ücret uygulanmasını zorunlu kılmış, 1980 tarihli bir diğeri de, işverenin borcunu ödeyemezlik (aciz) durumunda, işçileri korumaya yönelmiştir. İşyerinin sağlık ve güvenlik koşulları için de önemli çabalarda bulunulmuştur, ancak bütün bunlar Topluluğun (Ocak 1988 rakamları ile) 16,7 milyon işsize yani % 10,9 oranında bir işsizliğe (bu oranın en yüksek olduğu ülkeler % 21,4 ile İspanya ve % 19,5 ile İrlanda, en düşük olduğu ülkeler ise % 3,5 ile Lüksemburg ve % 6,6 ile Danimarka'dır) sahip olduğu bir dönemde, özellikle de aynı oran ABD'de % 6 ve Japonya'da % 3 iken, sosyal politikanın başarısı konusunda oldukça olumsuz bir izlenimin yaygınlığını önleyememektedir.

AET'nin sosyal hedefinin zayıflığı daima ve özellikle de sendikalar tarafından vurgulanmaktadır. Bu durum yalnızca, konunun başlangıçta ek bir özellik olarak düşünülmüş olmasından ileri gelmemekte, aynı zamanda üye ülkelerin gerçeklerinin birbirinden çok farklı olduğu bir alanda Topluluk politikası belirlemenin içerdiği büyük güçlüklerden de kaynaklanmaktadır.

Bugün artık, Topluluk tarafından birçok kez açıklanmış olan ve bellibaşlı faaliyet alanları içinde yer alan iddialı hedeflerin, -özellikle dış ilişkiler ve parasal birlik konusunda- üye devletler işsizlik sorununu ortak olarak çözümlemeye çalışmadıkça ve Topluluk vatandaşları da Topluluğun günlük hayatlarındaki varlığının somut, yararlı etkilerini görmedikçe gerçekleştirilemeyeceği daha iyi anlaşılmaktadır. Eylül 1988'de, Komisyon "iç pazarın sosyal boyutu"na ilişkin bir görüşü onaylamıştır.

II. İktisat ve Para Politikaları

Antlaşma'nın genel eğilimi, sosyal alanda olduğu gibi iktisadi alanda da büyük pazarın erdemlerine ve bunun uygulanmasını gözetecek olan ortak kurumların akılcılığına güvenmek ancak bunun yanında bu uygulamayı kolaylaştıracak ve bölgeler arasında eşit bir paylaşım doğrultusunda yönlendirecek mekanizmalar oluşturmak şeklindedir.

1. Düzeltme ve Koruma - Uyumlulaştırma yöntemleri en hassas noktalarda yaklaştırmayı sağlayacak bir ortak ekonomi politikası hazırlamalıdır. Antlaşma'nın diğer bazı hükümleri olumsuz ya da koruyucu gözükseler dahi, genel bir ekonomik düzenin üstünlüğünü yerleştirmek ve böylelikle de gümrük birliğinin kuruluşuna özgü otomatik mekanizmalarda düzeltme yapmak amacına sahiptir. Örneğin, Antlaşma'nın kademeli olarak gerçekleştirilme özelliği ve uygulanmasındaki esneklik olanakları, geriye dönüşsüz oluşundan doğan bir zorunluluktur.

Ancak yine de koruma önlemlerine başvurmak gerekebilir. Genel olarak bu tür koruma önlemlerinin ne kapsamı ne de türü belirlenmemiştir; çoğunlukla Komisyon, duruma uygun önlemleri saptamakla görevlidir. Acil durumlarda, üye devletler gereken önlemleri tek taraflı alabilirler ve ardından Topluluk kurumları tarafından denetlenebilirler. Aynı şekilde, daha özel koruma önlemleri de bazı belirli alanlardaki (sermaye, emek hareketleri, vb.) serbestleştirmeye ilişkin kural veya hedeflerin dışına çıkılabilmesini sağlamaktadır.

2. Gümrük Birliğinin Olumlu İşlevi - Başlangıçtaki farklılıklar biz kez giderildi mi, yukarda sözü edilen koruma önlemleri hariç, ekonomik faaliyetlerin Topluluk içindeki akılcı gelişmesi, üçüncü ülkelere uygulanacak ve ortak bir ticaret politikası ile desteklenecek olan ortak bir gümrük tarifesinin

varlığına; en ileri düzeyde görüş alışverişi ve eşgüdüm yöntemlerinin oluşturulmasına; nihayet, dış ödemeler alanında dayanışma ve Topluluk içindeki yatırımlarda ortak mekanizmaların uygulamaya konmasına dayanır.

Ortak bir gümrük tarifesinin varlığı, on ülkenin işletmeleri arasında rekabet koşullarını ve alış fiyatlarını eşitleyen güçlü bir unsurdur. İthal edilen hammadde, yarı-mamul ve malzeme fiyatları böylelikle aynı düzeye getirildi. Bu çerçeve içerisinde ekonomik gelişmedeki ciddi farklılıklar daha az korkutucudur. Üye ülkelerin herbirinin çıkarlarını gözönünde bulunduracak olan ortak ticaret politikası, ekonomilerin birbirleriyle bağlantısını güçlendirerek üretimde ve yaşam düzeylerinde iç dengenin oluşturulmasına çalışır.

3. İç ve Dış Parasal Sorunlar - Üye devletleri ticari ilişkiler açısından sıkı bir ortaklığa sokan Antlaşma, bu eğilimi parasal alanda göstermemiş ve bu alanda tam özerkliğin sürdürülmesini öngörmüştür: Her devlet kendi parasını koruyacak ve dış ödemelerinin denkleştirilmesinden kendisi sorumlu olacaktır. Oysa para politikasının gereklerinin bir ülkenin dış ticareti konusundaki tutumunda belirleyici işlevi olduğu açıktır; bu nedenle de Ortak Pazar'ın etkin işlemesi için para politikalarının belli ölçüde eşgüdüm içinde olması zorunludur. Antlaşma istikrar ve denge gibi çok genel hedefler içerir. Bu hedeflere ulaşılabilmesi ise daha nazik bir konudur. Antlaşma üye devletlere yalnızca ekonomi politikalarını eşgütmelerini ve idari mekanizmalarının yetkili servisleriyle merkez bankalarının işbirliğini sağlamalarını öngörmektedir. Bunun yanında, danışman nitelikte bir para Komitesi kurarak, Komitenin üye devletlerin parasal ve finansal durumlarını sürekli izlemesini ve Topluluk kurumlarına düzenli rapor vermesini de içermektedir. Ayrıca "her üye ülke kambiyo kuru politikasını ortak

bir çıkar sorunu olarak ele almalıdır" denmektedir.

Antlaşma'yı kaleme alanlar, bir ülkenin Ortak Pazar'ın kurulmasından veya başka nedenlerden ötürü önemli ödemeler dengesi sorunlarıyla karşı karşıya kalması durumunu da gözönüne almışlardır. Böyle bir sorun ortaya çıktığında, durumu inceleyen Topluluk kurumlarının güç durumdaki ülkeye, diğer üyelerden kredi şeklinde bir yardım sağlaması dahi öngörülmüştur.

Ekim 1973'deki ilk petrol şokundan sonra, Konsey'in Şubat 1975 tarihli bir kararı ile üye devletler arasından dış ödemeler sorunları nedeniyle petrol ürünü fiyatlarını arttırma tehlikesiyle karşı karşıya olanlara Topluluğun borç vermesi olanağı tanınmıştır.

Ancak daha da ileri gidilmesine karar verilerek 1969 La Haye Konferansı'nda altı ülkenin gerçek bir ekonomik ve parasal Birlik kurma istekleri açıklanmıştır. Bakanlar Konseyi bunun koşullarını 1971 yılı Şubat ayında belirlemiş, Ekim 1972'deki Paris Zirvesi ise gerçekleştirilme sürecini 1 Ocak 1971'den başlamak üzere on yıl olarak saptamıştır.

1) *Hedefi*, bugünkü Topluluğu içersinde tüm üretim faktörlerinin engellenmeden dolaşabileceği, öte yandan belirlenen bütün ekonomi politikalarının Topluluğun tamamı gözönünde bulundurularak hazırlandığı ve uygulandığı bir bölge haline getirmektir: Yani kararlar ortak olarak, Topluluk düzeyinde alınacak ve ulusal paralar, kademeli olarak birbirine bağlanacaktır. Elbette karar alma yetkisinin devri bazı kurumsal sonuçlar doğuracaktır: Nihai aşamada, Topluluk kurumları birliğin etkin yönetilmesi için gereken kararları alabilmelidir.

2) Bu hedefe ulaşmak için uygulanacak olan *yöntem* aşamalı bir plan içermektedir. Kısa vadede politikaların eşgüdümü ve üye ülkelerin merkez bankaları arasında yakın işbirliği; bu düzenlemelerin uzun vadeli bir ekonomi politikası programıyla ve

yine uzun vadeli bir finansal mekanizmasıyla tamamlanması öngörülmüştür.

Nihai aşamada, ekonomik faaliyet birimleri faaliyet alanlarını tüm Topluluğa yayabilecekler; merkez bankalarınca oluşturulacak bir ortak kuruma sahip parasal birlik, uluslararası sistem içersinde bütünleşmiş bir yapı olarak yerine alacak; Topluluk kurumları ise birliğin yönetimi için gerekli yetkilerle donatılmış olacaktı. Üç yıllık birinci dönemde, kısa vadeli ekonomi politikaları kademeli olarak uyumlulaştırılacak, ulusal bütçe yönetimleri eşgüdümlü hale getirilecek ve örneğin dolaylı vergilendirme, sermayenin dolaşımı, para politikası gibi alanlarda da birçok yaklaştırıcı önlem alınacaktı. Ancak negatif bir bilanço ile kapanan bu ilk dönem aşılamadı. Kısa vadeli ekonomi politikaları hemen hemen hiç uyumlulaştırılamadı ve izlenmekte olan politikalar hiçbir şekilde konulmuş olan orta vadeli hedeflere uyarlanmadı. Bu dönemdeki tek olumlu gelişme 3 Nisan 1973 tarihli bir Konsey kararı ile, Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun kurulmasıdır. Sözkonusu fon, Topluluk içersinde kabul edilmiş olan kambiyo sisteminin iyi işleyişi için gerekli danışma hizmetini sağlamak, merkez bankalarının müdahaleleri sonucu ortaya çıkan hesap bakiyesini dağıtmak ve merkez bankaları arasındaki çok kısa vadeli finansmanı yönetmekle yükümlüdür.

İktisadi kriz böylelikle AET'yi iktisadi ve parasal birliğin, 31 Aralık 1976'da sona erecek olan ikinci aşamasına geçmekten vazgeçirmiştir.

1973'ün sonu ile 1974'ün başında, petrol fiyatlarında meydana gelen artışın, Topluluğa ve üye ülkelerin ekonomileri, dış ödemeler bilançoları, değişik sanayi dallarında görülen farklı büyüme hızları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Kriz, Ortak Pazar'ın ilk yıllarında oldukça düşük düzeylerde seyretmiş olan fiyat artışlarının yerini yüksek enflasyona bırakması sonucunu doğurmanın yanında,

başka üye ülkelerin iktisadi ve parasal gelişmeleri arasındaki farklılığın da boyutunu artırmıştır.

Ulusal paralar arasındaki pariteyi sabit kılmak ve bunlara tanınan değişme aralığını daraltmak amacıyla Nisan 1972 yılında uygulamaya konan "Avrupa yılanı" başarısızlığa uğradı: zira dalgalı kur sistemine geçen İngiliz sterlini, İtalyan lireti veya Fransız frangı gibi yılanı terketmiş olan paralara uygulanmamakla birlikte, diğer paralar için hâlâ sabit parite geçerliydi. Ortak bir para hedefinin böylelikle uzaklaşması, Topluluk müktesebatını oluşturan alanların hepsinin yeniden ve tümüyle ulusal bir bakış açısıyla gözden geçirilmesi tehlikesini yaratmaktaydı.

4. Avrupa Para Sistemi - Mart 1979'da "Avrupa'da kararlı bir denge bölgesi oluşturmaya yönelik daha sıkı bir parasal işbirliği" hedefi ile kurulan APS, iki temel mekanizma içerir.

Öncelikle, ulusal paraların değeri artık yeni bir hesap birimi olan ve üye ülke paralarının, ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasına (GSYİH) ve dış ticaretinin önemine göre saptanan belirli miktarlarından oluşan (İspanyol pesetası ve Portekiz esküdosu hariç) bir para "sepeti" niteliğindeki ECU'ya (European Currency Unit) bağlı olarak belirlenmektedir. Ecu'nun ulusal paralar cinsinden değeri hergün, içindeki paraların bütün finansal pazarlardan alınan kambiyo kurları kullanılarak hesaplanıyor. Ecu, Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (Fonds européen de coopération monétaire - FELOM) tarafından ve üye ülkelerin Fon'da tuttuğu parasal rezervlere karşılık çıkartılır.

Her üye ülke sahip olduğu altın ve dolar rezervlerinin % 20'sini Fon'un kullanımına sunar ve karşılığı kadar (Ecu) alır. Bunu da Fon ile veya diğer üye ülkelerle olan işlemlerinde kullanır (uygulamada, merkez bankaları bu olanağı çok az kullanmıştır). Ecu, özel kişiler tarafından da kabul görmüş ve

Bundesbank'ın Almanya'da oturanların bu parayı da diğer dövizlere tanınan koşullarla kullanabilmelerine izin vermesinden bu yana (Haziran 1987), diğer tüm üye devletler de aynı hakkı tanımışlardır.

APS'nin ayrıca bir kambiyo mekanizması da vardır: Sisteme katılan her para biriminin Ecu cinsinden bir tanımı vardır ve bir pivot kur ile en yüksek dalgalanma sınırı (artı eksi % 2,25) saptanmıştır. Eğer bir paranın değeri, izin verilen sınırı aşma tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, o ülke Merkez Bankası piyasaya müdahale etmeye yetkilidir. Sistemin işleyişi yakından incelendiğinde, uygulamada Merkez Bankaları'nın daha önce belirlenen müdahale limitlerine ulaşılmasını beklemediği görülür: Müdahalelerin beşte dördünün dalgalanma sınırı içinde gerçekleştiği bilinmektedir (çoğu dolar, gerisi de mark olarak). İngiliz sterlini, Yunan drahmisi, İspanyol pesetası ve Portekiz esküdosu kambiyo mekanizmasına katılınamaktadır ve İtalya da % 6'lık bir dalgalanma aralığı elde etmiştir.

Bir üye ülkenin artık tek taraflı olarak parasını devalüe ya da revalüe edemeyecek olması son derece önemli bir ilerlemedir: Böyle bir işlem Konsey tarafından ve halihazırdaki kurların yeniden ayarlanması şeklinde yapılabilir. APS'nin ilk dokuz yıllık uygulaması sırasında, pivot kurlarda on bir kur ayarlaması gerçekleştirilmiştir.

III. Sanayi Politikası

AET antlaşması sanayiye ilişkin hiçbir özel düzenleme içermemektedir ve bugün de Topluluğun ortak bir sanayi politikasının varlığından sözedilmez. Yalnızca Komisyon, uluslar ve Topluluk düzeyinde var olan politikalar aracılığıyla, uluslararası rekabet konusunda yapılması gereken araştırmaya dikkat çekerek ve bu kaygıyı Topluluğun her türlü faaliyet alanında gözönünde bulundurarak bir sa-

nayi stratejisi hazırlamaya çalışmaktadır. Airbus uçağı veya Ariane füzesi gibi görkemli başarılar bir Topluluk politikasının değil, ülkeler arası işbirliğinin ürünüdür.

Komisyon, Ekim 1980'de CECA Antlaşması'na dayanarak demir-çelik endüstrisinde "belirgin kriz durumu" ilan etmiş ve üç aylık üretim kotaları belirleyerek işletmelerin buna uymasını zorunlu kılmıştır. Aralık 1987'de kota uygulamasını yalnızca dört ürün sınıfı ile sınırlamış ve böylelikle 1988 yılının ilk üç ayında Topluluğun demir-çelik üretiminin yalnızca % 50'si kota rejimi kapsamında kalmıştır (1985 sonunda % 85).

Gemi inşa ve kömür sanayiinde (özellikle de kamu yardımlarında ciddi kısıtlamalar) ve hazırgiyim sektöründe de Topluluk düzenlemeleri vardır.

IV. Enerji Politikası

Ortak bir enerji politikasının gerekliliği, hem dışarıya karşı Topluluğun varlığının bir göstergesi, hem de enerji edinme koşullarının iyileştirilmesine bir katkı olarak kabul edilmiştir. 1985 yılında on ikili Avrupa'nın primer enerji üretimi 588 milyon ton petrole eşdeğer, iç tüketim ise 1021 milyondu; enerji dış ticaretinin bakiyesi net ithalat olarak 453 milyon iken, yalnızca İngiltere, brüt petrol üretimi (toplam 140 milyon içinde 122 milyon) sayesinde, net ihracatçı (31 milyon)durumundaydı.

Üye ülkeler arasındaki çıkar farkları önemli boyutlarda olduğundan, Topluluk ortak bir politika uygulamaya başlayamadı ancak bunun yerine petrol ithalatında tutulacak kayıtlara ilişkin bir sistem oluşturmak veya yeni enerjilerin geliştirilmesine yönelik çalışmaların finansmanına katılmak gibi tekil çözümler bulunmaktadır.

V. Araştırma ve Teknoloji Politikası

Konsey, bilim ve teknoloji alanında bir topluluk politikası geliştirme kararını, Ocak 1974'de verdi. 1979'da GSYİH'nın % 0,94'ünü oluşturan kamu araştırma-geliştirme harcamaları, 1984'de % 1,12'-ye çıkmıştır ancak bu dahi genellikle yetersiz bulunan bir orandır.

Avrupa Tek Senedi Topluluğa, Avrupa sanayiinin bilimsel ve teknolojik temellerini güçlendirmek ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak görevini verir. Konsey Eylül 1987'de, 1987-1991 döneminde uygulanmak üzere ve 5,4 milyar Ecu'lük bir araştırma-geliştirme çerçeve programını onayladı.

Kontrollü termonükleer füzyon konusunda araştırma ve çalışmalar yapan Ortak Merkez'de (Joint European Torus-JET) adlı ortak işletme tarafından sürdürülen araştırmaların yanı sıra Topluluk 1984'de, haberleşmede yeni teknolojiler alanında ABD ve Japonya ile arasındaki farkı kapatmaya yönelik bir program olan "Esprit"yi kabul etti.

VI. Bölgesel Politika

Birçok alanda çeşitliliğin verdiği güce sahip olan Topluluk, bunun yanında çeşitli bölgeleri arasında var olan iktisadi farklılıklar da içermektedir. Ecu cinsinden piyasa fiyatlarıyla hesaplanan kişi başına GSYİH rakamları AET ortalaması olarak 100 alındığında, Trakya'da 34,3; İspanya'nın az gelişmiş kesimlerinde 32,4 ve hatta Portekiz'de 27,9'a kadar düşerken, Ile-de-France'da 175'e, Hamburg'da 230'a ve hatta Almanya'nın en gelişmiş bölgelerinde 257'-ye çıktığı görülür.

Gerçek bir bölgesel politikanın oluşturulması 1972 yılında kararlaştırılmış ve bu politika 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER)'-nun kurulmasıyla varlık kazanmıştır. 1975-1985

döneminde 20,67 milyar Ecu'lük FEDER yardımlarının (16,7 milyarlık kısmı altyapı için) önemli kısmı İtalya (% 34), İngiltere (% 21,5), Fransa (% 12) ve Yunanistan (% 10)'a yapılmıştır ve bu dört ülke toplam yardımların % 67'sini almıştır.

Avrupa Tek Senedi ile birlikte bölgesel politika artık Antlaşma kapsamına girmiş bulunmaktadır, zira Tek Senet'te değişik bölgeler arasındaki açığın ve az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığının azaltılması, Topluluğun ekonomik ve sosyal bütünleşmesini güçlendirici temel araç olarak belirlenmiştir. Brüksel'de 1988 Şubat'ında yapılan Avrupa Konseyi toplantısında bu amaçla yapısal Fonlarda (FEDER, Avrupa Sosyal Fonu, FEOGA-Yönlendirme) bir reform yapılması ve bu fonların belirli hedeflere yöneltilmesi, özellikle de gelişmede geri kalmış yani Topluluk kişi başına GSYİH ortalamasının % 75'inden daha az bir gelire sahip bölgelerin fark kapatması amacıyla kullanılması kararlaştırılmıştır. Sözkonusu üç fonun taahhüt kredileri 1993 yılında 1987'dekinin iki katına çıkartılarak 14 milyar Ecu'ye ulaştırılacaktır.

DOKUZUNCU BÖLÜM
KURUMLAR VE İŞLEYİŞLERİ

I. Topluluk'un Kurumları

AET Antlaşması'nın kurduğu kurumsal denge, yetkilerin dört kuruma dağıtılmasına dayanır: "Üye Devletlerin temsilcilerinden oluşan" bir Konsey; üyeleri "genel olarak yeterlilik düzeylerine göre seçilen ve kendi hükümetlerinden tümüyle bağımsız davranacak" kişilerden oluşan bir Komisyon; "Topluluk içinde bir araya gelen ülkelerin temsilcilerinden oluşan" bir Meclis; ve bir Adalet Divanı. Bunun yanı sıra danışma kurumları da (Ekonomik ve Sosyal Komite) oluşturulmuştur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda karar yetkisi çoğunlukla üye ülke hükümetlerini temsil eden Bakanlardan oluşan Konsey'e bırakılır. Bununla birlikte, üye Devletlerden bağımsız bir kurumun Antlaşma'nın bekçisi ve canlandırıcısı olarak varlığını ve faaliyetini sürdürmesi de önemli görülmüştür. Bu dilek en fazla "Avrupalı" olanlara ait olduğu kadar, en güçsüzlerin de endişesini dile getiriyordu. Böylelikle kurulan Komisyon (CECA'nın Yüksek Yetki Kurumu'nun eşdeğeri), Konsey'in yetkilerini dengeleyen ve ortaya çıkan sorunları daima Topluluk açısından değerlendiren bir kurumla, üye devletlerin ulusal kaygılarını temsil eden kurum arasındaki sürekli işbirliğini sağlayan yetkilerle donatılmıştır.

25 Mart 1957 tarihli Roma Konvansivonu'nun

ekinde Parlamenter Meclis ve Adalet Divanı, her üç Topluluğun (AET, EURATOM, CECA); Ekonomik ve Sosyal Komite ise AET ve Euratom'un ortak kurumları olarak belirtilmiştir.

Ancak her Topluluğun kendine özel bir Konsey'i olması kabul edilerek yürütme gücü ayrılmıştır. Daha sonra yürütmenin de birleşmesi yavaş yavaş zorunlu hale gelmiş ve 8 Nisan 1965'de (yürürlük tarihi 1 Temmuz 1967) Brüksel Antlaşması ile gerçekleştirilmiştir. Böylelikle bugün artık Toplulukların kurumları ortak hale gelmiştir. Ancak bununla birlikte Antlaşmalar, Topluluklar ve bunların yetkileri hâlâ ayrıdır.

1. Bakanlar Konseyi - Konsey üye ülke hükümetlerinin birer temsilcisinden oluşur. Görevi üye ülkelerin ekonomi politikalarını, Topluluğunkine uyumlu olarak düzenlemek ve en önemli tüzük, yönerge ve kararları almaktır.

Büyük çoğunlukla, Konsey Komisyon'un önerisi doğrultusunda karar alır (farklı yönde bir karar ancak oybirliğiyle alınabilir). Antlaşma'nın özgün bir niteliğini oluşturan bu sistemin amacı Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun işleyişine ait hayati alanlardaki önerileri, Topluluğun organı Komisyon'un hazırlamasını ve üye ülke temsilcilerinin de bu temel üzerinde görüş bildirmeye çağrılmasını sağlamaktır.

Ortak Pazar'ın özellikle ilk aşamalarında ve daha sonra da politik yanı ağır basan kararlar için Konsey'de oybirliği koşulu uygulanmıştır. Ancak özellikle Komisyon'un bir önerisini oylarken başvurulan ve Antlaşma'nın özel hukuk uygulaması olan yöntem ağırlıklı oydur. Avrupa Tek Senedi oyçokluğunun yeterli olduğu kararların listesini genişletmiş ve ayrıca iç pazarın gerçekleştirilmesine ilişkin birçoğunu da bu listeye katmıştır. Genişlemiş Topluluk'ta üyelerin oyları aşağıdaki tartılarla çarpılır:

Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya	4x10=40
İspanya	8= 8
Belçika, Hollanda, Portekiz, Yunanistan	4x 5=20
Danimarka, İrlanda	2x 3= 6
Lüksemburg	2= 2
	76

Karar alınabilmesi için gereken en az oy aşağıdaki gibidir:

- Antlaşma'ya göre Komisyon'un önerisi üzerine alınması gereken kararlarda 54 oy;
- Diğer durumlarda en az sekiz üye devletin olumlu oyunu gösteren 54 oy.

Bu yöntem en büyük üye Devletlerin görüşlerini küçüklere kabul ettirmeleri tehlikesini ortadan kaldırır.

2. Avrupa Komisyonu - Roma Antlaşması'nın kurduğu Komisyon 9 üyeden oluşmuştu. Genişlemiş Topluluk'ta, Komisyon artık 17 üyeden oluşmakta ve aynı ülkeden en fazla iki üye bulundurabilmektedir.

Komisyon'un üyeleri kendi hükümetlerini temsil etmezler. Üye devletlerden talimat almayı veya bilgi sormayı kendilerine yasaklarlar ve görevlerini "Toplulukların genel çıkarları doğrultusunda tümüyle bağımsız olarak" yerine getirirler.

Hükümetlerin oybirliğiyle ve 4 yıl için atanırlar, görev süreleri yenilenebilir. Komisyon, ortak bir kurumdur ve kararlarını oyçokluğuyla alır. Uygulamada Komisyon üyelerinin herbiri Topluluğun büyük bir faaliyet sektörünün sorumluluğunu üstlenir.

Komisyon'un sahip olduğu yetkiler dört ana grupta toplanabilir:

- görüş ve yasal düzenleme önerme yetkileri: Komisyon Konsey'in karar yetkisine, uygulanma koşulları yukarıda açıklanan "öneri" hakkı ile katılır;
- karar alma ve yürütme yetkileri: Komisyon, ge-

nel çerçevesi Antlaşma tarafından çizilmiş olan ve Konsey'in kendisine bıraktığı yürütme yetkilerinin kullanımına ilişkin önlemler konusunda karar alma hakkına sahiptir;

- denetleme ve önleme yetkileri: Komisyon Antlaşma'nın uygulanmasını sağlar ve üye Devletler'in bu konudaki çalışmalarını denetler;

- Komisyon'un sorumlu olduğu Parlamento'ya karşı hukuki alanda ve üçüncü ülkeler ile uluslararası kuruluşlarda temsil yetkisi.

Komisyon, bütün bu görevleri yerine getirebilmesi için Brüksel ve Lüksemburg'da toplam 14000 memur çalıştıran bir idari yapıya sahiptir.

3. Avrupa Parlamentosu - Başlangıçta üye ülkelerin parlamentoları içinde seçilen delegelerden oluşan Parlamento, 1979 yılından bu yana doğrudan ve tek dereceli seçimle Avrupa Halkı tarafından seçilmektedir. Üye ülkelerin 81 (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya), 16 (Danimarka), 15 (İrlanda) veya 6 (Lüksemburg) iskemleye sahip oldukları toplam 518 üyeli bir parlamentodur.

Parlamento "karar alma" ve "denetleme" yetkilerine sahiptir. Konsey ile birlikte bütçe yetkisinin diğer kanadını oluşturur, Konsey'in hazırladığı bütçe önerisini geri çevirebilir (bugüne kadar birkaç kez gerçekleşmiştir). Komsiyon'un kendisine sunduğu yıllık raporu tartışır. Komisyon'a yazılı ya da sözlü soru yöneltebilir ve hatta gensoru önergesiyle Komisyon'u devirebilir. Antlaşma'nın öngördüğü her alanda, Konsey'in alacağı kararlar için bir görüş bildirir. Tek Senet Parlamento'nun yasama gücüne daha fazla katılmasını sağlamak için yeni bir işbirliği yöntemi benimsemiştir.

4. Adalet Divanı - Adalet Divanı 13 yargıç ve 6 savcıdan oluşur. "Antlaşma'nın yorumlanması ve uygulanması sırasında hukuka saygı" gösterilmesini sağlamakla görevlidir.

Bu amaçla üye Devletler ile Topluluk kurumları

arasında veya Topluluk kurumlarının kendi aralarındaki anlaşmazlıkları gidermeye çalışır.

Adalet Divanı uluslararası bir mahkeme olarak algılanmamalıdır. Gerek yargılanabilir kişiler gerekse de yetki alanı, uyuşmazlık türleri ve karar alma mekanizması açısından Adalet Divanı, ulusal mahkemeler ve özellikle de Fransız idari mahkemeleri örnek alınarak kurulmuş, Topluluk içi bir mahkemedir.

5. Sayıştay - 22 Temmuz 1975 tarihinde imzalanıp 1 Haziran 1977'de yürürlüğe giren antlaşma ile kurulmuş olan Sayıştay, 12 üyeden oluşur ve hesapları denetlemekle görevlidir. Topluluk tarafından, Topluluk kurumlarına bağlı olarak ya da üye devletler nezdinde kurulan her türlü kuruluşun gelir ve harcamaları ile ilgili hesapları, belge üzerinde veya gerektiği takdirde yerinde inceleme yetkisine sahiptir.

Hazırladığı yıllık raporu kurumların yanıtları ile birlikte *Resmi Gazete*'de yayımlar.

6. Avrupa Yatırım Bankası - A.E.T. Antlaşması'nın 129. maddesi ile ve bağımsız bir kamu hukuku kurumu olarak kurulan Avrupa Yatırım Bankası (Banque Européenne d'Invertissement-BEI) işletmelere, kamu kuruluşlarına finanse etmeleri için uzun vadeli borç ya da teminat verir. Bankanın 28,8 milyar Ecu'lük sermayesini her üye ülke belli bir katılma payı ile oluşturmuştur. Faaliyeti için gerekli fonların büyük kısmını ulusal ve uluslararası sermaye pazarlarında borçlanmak yoluyla sağlamaktadır.

7. Danışma Organları - Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görevi "ekonomik ve sosyal yaşamın farklı sınıflarını" temsil etmektir. Komite'nin 189 üyesi vardır (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya'dan 24'er, İspanya'dan 21, Belçika'dan 12, Hollanda, Portekiz, Yunanistan'dan 12'şer, Danimarka ve İrlanda'dan 9'ar ve Lüksemburg'dan 6 üye). Üye ül-

keler tarafından farklı ekonomik ve sosyal sınıfların "uygun olarak temsil edilmesini" sağlayacak şekilde seçilen üyeler, Konsey tarafından ve yenilenebilir 4 yıllık görev süresi için atanmaktadır. Antlaşma, bazı durumlar için, Komite'ye danışılmasını zorunlu kılmıştır. Ancak Konsey ve Komisyon gerekli gördükleri her durum için görüşüne başvurabilirler. Komite, 1973'den bu yana kendi girişimiyle de görüş bildirebilmektedir.

Antlaşma, Konsey veya Komisyon, ortaya çıkan gereksinime göre, teknik özellikte birçok danışma kurulu oluşturmuşlardır. Komiteler, özelliklerine göre değişen oranlarda üye ülke veya Komisyon temsilcisinden meydana gelir. Bu kurumlar arasında şunlar sayılabilir: Para Komitesi, Ulaştırma Danışma Komitesi Konjonktürel Politika Komitesi, Merkez Bankalar Guvernörleri Komitesi ve nihayet Tarım Alanındaki Yürütme Komiteleri ile Düzenleme Komiteleri.

II. Kurumların İşleyişi

1. Uygulamada Topluluk'un işleyişinin, aynen Antlaşma'da belirlendiği şekilde yürümemesi doğaldır. Bu nedenle Konsey birkaç yıl içinde (özellikle de 1966'dan bu yana), kâh bir Topluluk kurumu, kâh üye ülkelerin "sesi" olarak, sistem içerisindeki tek etkin güç olma özelliğini ve üstünlüğünü kanıtlamıştır. Bu gelişme, Antlaşmalar tarafından öngörülmüş olan ve Toplulukların itici gücünü oluşturan Konsey ile Komisyon arasındaki organik bağı koparmamış ancak türünü değiştirerek Komisyon'un Konsey'e karşı politik güç devrinde bulunması ile belirginleşmiştir. Başlangıçtaki kurumsal dengede meydana gelen bu değişiklik, birçok belirtiden anlaşılabilir.

- Fransa ile beş ortağı arasında 1965 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan kurumsal kriz, Fransız de-

legasyonunun "çok önemli çıkarlar sözkonusu olduğunda, tartışmalar herkesin kabul ettiği bir çözüm bulunana kadar sürmelidir" şeklindeki görüşü nedeniyle, ancak 1966 yılının Ocak ayında Lüksemburg anlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu olayın uygulamadaki sonucu ise ister uzmanlar ister bankalar düzeyinde olsun, her türlü karar için oybirliği koşulunun genelleşmesi oldu. Bu da, oybirliğini sağlayacak çözümler araştırmakla yükümlü olan Komisyon'un girişim yetkisini azalttı. Topluluk'un karar alma mekanizması önemli ölçüde ağırlaştı. Oybirliğinin ilk kez talep edilmesi (ve kabulü) 1962-1963'-de Almanya tarafından ve ortak tarım politikasının fiyat saptama yönteminin tanımlanması sırasında olmuştur. Ancak Lüksemburg Anlaşması'-na gereğinden fazla başvurulmasının önlenmesi, üye devletlerin yetkililerini çok kaygılandırmaya başlamış ve nihayet 1982'de İngiltere engelini aşmak için tarım fiyatları oy çokluğu ile saptanmıştır. Tek Senet'in Konsey'in oy çokluğu ile alabileceği kararların kapsamını genişletmesinin temelinde de bu kaygı yatar.

- Konsey'in Topluluk'un işleyişindeki öneminin giderek arttığından sözederken, Daimi Temsilciler Komitesi'nin (Comité des Représentants Permanents-COREPER) artan işlevini de unutmamak gerekir. Resmi olarak 1965 tarihli Füzyon antlaşması ile kurulan bu Komite, büyükelçi düzeyine ve ayrıcalığına sahip ülke temsilcilerinden oluşur. COREPER Konsey kararlarını hazırlar ve yasal olarak olmasa da uygulamada bazı özel yetkilere sahiptir ("A noktası" yöntemi adı verilen yöntem Daimi Temsilcilere kendi aralarında ve Komisyon ile anlaşarak hazırladıkları bir kararın Konsey'de tartışmasız kabulü hakkını sağlar).

- Son yıllarda, gerçekte Topluluk dışı bir organ olan ancak Avrupa oluşumunun geleceği için önemli bir işlevi bulunan yeni bir uygulama ortaya çık-

mıştır: üye ülkelerin yürütme gücünün başkanlarını biraraya getiren Zirve Konferansları. Bu toplantılar yeni bir Avrupa Konseyi türüdür ve yılda üç kez yapılmaktadır. Bu yeni uygulama yasal olarak Bakanlar Konseyi'nden farklı algılanamaz, zira tek farkı başbakanlardan oluşmasıdır (tek istisna Fransa'nın bu Konsey'de hem başbakan hem de Devlet Başkanı tarafından temsil edilmesidir). Avrupa Konseyi kendisinden beklenen canlandırma işlevini yerine getiremediği gibi bazı engellemeleri de aşamadı (örneğin Aralık 1983'de Atina'da toplanan Konsey). Ancak bazen, Parlamento'nun doğrudan ve tek dereceli olarak seçilmesi veya İngiltere'nin Topluluk bütçesine katılmasının sağlanması gibi bazı hassas sorunların çözümünde olduğu gibi kolaylaştırıcı etkisi olmuştur. Şubat 1988'de Brüksel'de toplanan Konsey ise Tek Senet'in yürürlüğe girmesi için Komisyon'un hazırladığı planın kabulünü sağlamıştır.

2. Topluluk kurumlarının işleyişi, uygulamada Avrupa Parlamentosu ile ilgili olarak da bazı yeni soru işaretleri doğurmuştur.

Gerçekten de Antlaşmaları hazırlayanlar, Topluluk kurumları arasında Meclis'e pek geniş bir yer ayırmamışlardır. Topluluk fikrindeki heyecanın azalmasına bir de Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin zayıflığı eklenince, Meclis'in etkinliği veya kamuoyunda yarattığı izlenim daha da olumsuz gelişmiştir.

Topluluğun "kendi kaynakları" ile finansmanını öngören 21 Nisan 1970 tarihli Antlaşma, Parlamento'nun yetkilerinin arttırılması -özellikle bütçe konusunda- sorununun ortaya atılması için bir fırsat olmuştur. Gerçekten de bütçenin denetlenmesi, bir Parlamento'nun asli görevlerinden biridir ve demokrasi mantığı içinde, gelişen Topluluk hareketinin zorunlu olarak ulusal parlamentoların elinden aldığı bazı yetkilerin Avrupa düzeyinde telafisi ge-

rekmiştir.

Böylelikle, 22 Nisan 1970 tarihli Lüksemburg Antlaşması, Avrupa Parlamentosu'nun bütçe alanındaki yetkilerini arttırmıştır; zorunlu harcamalarda son söz Konsey'e ait olmakla birlikte (bu tür harcamalar bütçenin % 75'ini oluşturmaktadır), zorunlu olmayanlarda ve belli bir azami artış oranının aşıldığı durumlar dışında, yetki Parlamento'nundur. Bundan başka, bütçe görüşmelerinin sonunda ve önemli itirazlar yapıldığı takdirde, Parlamento bütçe teklifini üye sayısının salt çoğunluğu ve kullanılan oy sayısının üçte ikisiyle, tümden geri çevirebilir.

Roma Antlaşması'nın yarattığı Topluluk kurumlarının otuz yıllık işleyişleri sırasında neden oldukları tartışmaların şiddetine ve girişimin tamamlanamama, hatta anlaşılamama özelliğine şaşmamak olanaksızdır. Şubat 1984'de üye devletler arasındaki ilişkilerin türünü değiştirmek ve Topluluk yapısındaki federal özelliğe sahip unsurları arttırmak için "Avrupa Birliği Antlaşması" adlı bir projeyi kabul eden Avrupa Parlamentosu böylelikle tartışmayı yeniden başlatmıştır. Ancak Şubat 1986'da kabul edilen proje Avrupa Tek Senedi'dir ve Parlamento'nun önerisinin gerisinde kalmakla birlikte yine de Roma Antlaşması'nda şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en önemli değişikliktir.

ONUNCU BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLER

Topluluk kadar önemli bir ekonomik birliğin kurulmasının, gerek sanayileşmiş dünyada gerekse Üçüncü Dünya'da tepki çekmemesi düşünülmezdi. Topluluk ile diğer ülkeler arasındaki ilişkiler sorunu sürekli gündemde olmuştur. Çoğunlukla ticari veya teknik nedenlerle çıkan tartışmaların altında yatan gerçek tartışma aslında Topluluğun kendisidir; ayrı bir yapı oluşturmak üzere birleşme hakkı var mıdır yoksa bu yalnızca uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi hareketi midir? Topluluğun görünür ya da potansiyel ekonomik ve ticari gücünü arttıracak şekilde genişlemesi, tartışmayı yeniden hızlandırmıştır.

Topluluk dış ticarete, diğer büyük ekonomilerden çok daha fazla bağımlıdır.

	1987	
	Milyar Ecu	*Topluluğun toplam ticareti içindeki pay*
12'lerin Avrupa dışından ithalatı	339,4	% 41,13
12'lerin Avrupa dışınaihracatı	339,1	% 41,09

1. Üçüncü Ülkelerin Tepkileri - Antlaşma daha henüz ulusal parlamentolar tarafından onaylanmamışken, bir İngiliz projesi olan ve Ortak Pazar'ın

tüm iç ticaret mekanizmalarını, diğer ekonomik ve siyasal zorunluluklar olmaksızın, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye 17 ülkeye yaymayı amaçlayan Avrupa serbest ticaret bölgesi sorunu ortaya çıkmıştır.

Bu durum Ortak Pazar'ın geleceği, oluşturduğu itici güç ve sağlayacağı siyasal gelişmeler için bir tehlikeydi; zira on yedili bir yapının zayıflıkları ve içerdiği farklılıklar (ticareti saptırma, kaynağın denetlenmesi, tarımın dışlanması, ortak politika eksikliği...) Altıların arasında da güçlükler doğuracak ve böylece kendi bütünleşmelerini engelleyecekti. Ancak buna bir de Ortak Pazar'ın oluşumunun temelinde yatan bir yanlış anlama da eklenmişti: Bazıları bu yapılaşmada istendiğinde kolaylıkla daha büyük çaptaki bir ticari anlaşmaya dahil edilebilecek ve yalnızca ticari nitelikli bir düzen görmek istiyorlardı. Projenin içerdiği teknik güçlüklerin de ötesinde, Altıların bu projedeki ortaklarının yanı sıra, kendi aralarında da iki zıt fikrin tartışılıyor olması, görüşmeleri oldukça ilginç kılmıştır. Bu fikirlerden biri Avrupa işbirliğini yalnızca tarife uygulamalarındaki farklılıkları giderme, ya da daha genel olarak mal akımlarında her türlü değişikliği önleme kaygısı olarak belirginleştirmekte; diğeri ise tarife ve ticarete ilişkin düzenlemeleri çok daha derin ve kuşkusuz daha uzun vadeli bir dayanışma isteğinin temeli, olanağı ya da ifadesi olarak görmektedir.

Altıların bu uzun vadeli girişimini gayet iyi kavrayan ve bunu o dönemde hiç koşulsuz destekleyen ABD dışındaki üçüncü ülkelerin tepkileri Ortak Pazar'a komşu olanlarınkiyle bir olmuştur: Ticaretin sapması endişesi, üye ülkelerin dış tarifelerinin aritmetik ortalamasının alınmasının düşük tarife uygulamakta olan ithalatçı ülkelerin tarifesini yükselteceği endişesi (bu arada, en korumacı ülkelerin tarifelerindeki düşme unutulmaktadır), yalnızca topluluk tercihi yönü dikate alınan mekanizmalar

hakkındaki güvensizlik, önceden tahmin edilemeyecek sonuçlar hedefleyerek ekonomi ile politikayı çok kesin olmayan oranlarda birleştiren bir hareketten duyulan kaygı. Antlaşma'nın denizaşırı bölgelerin de ortaklığını öngörmesi, gelişmekte olan ülkelerden, gerek bağlantısız olanların politik nedenlerle, gerekse tropikal ürün yetiştiren rakip ülkelerin ticari nedenlerle yaptıkları eleştirilere hedef oluyordu.

Avrupa Komisyonu Mart 1959'da, Ortak Pazar'dan doğan dış politika sorunlarının tümünü ele alan bir nota yayımladı. Bu notada özellikle bazı durumların tanımı yapılmaktaydı:

- başka ülkelere de yayılan bir ekonomik bütünleşme, bu ülkelerin bazı ilke ve yükümlülükleri kabulüne dayanır;

- uzun vadeli böyle bir anlaşma yapılmadığı takdirde, Ortak Pazar'ın bütün ülkelerle ve özellikle de Avrupalı komşularıyla olan ticari ilişkilerini karşılıklı liberal bir politika izleyerek geliştirme olanağı da vardır;

- Ortak Pazar bütün dünya ülkelerine karşı aynı ticari tavra sahip olmalıdır. Bu alanda Topluluk giderek daha aktif bir rol oynamalıdır; bu amaçla, canlılık ve güç kazanması şarttır.

2. Liberal Politika - İngiltere'nin baskısı sonucu, Kasım 1959'da, Stokholm'de kurulan "küçük serbest ticaret bölgesi" Ortak Pazar üyesi olmayan yedi Avrupa ülkesini (Danimarka, İngiltere, İsveç, İsviçre, Norveç, Portekiz ve ortak üye olarak da Finlandiya) bir araya getirmiştir. Bu konvansiyon özel bazı ayrıcalıkların araştırılmasının yanında, Ortak Gümrük Tarifesi'nin oldukça ılımlı düzeyde tutulması nedeniyle çok daha geçerli olmayan bazı ticari endişeleri de ortaya koymuştur. (Tarifenin tartılı ortalaması % 7,4 idi ve İngiliz Gümrük Tarifesi'nin aletlerde 5 puan, diğer sanayi ürünlerinde ise 2 puan altında kalmaktaydı). Ortak tarife

belirlenirken GATT kurallarının da gözönüne alınması nedeniyle, özellikle bazı mal gruplarında çok önemli tarife indirimleri yapılmıştır. Topluluk daha da ileri giderek genel tarife görüşmeleri yapmayı ve karşılıklı indirimler sağlayarak üçüncü ülkelerin ve özellikle de Avrupalı komşuların sorunlarını azaltmayı ya da endişelerini yok etmeyi istemekteydi. Böylelikle Dillon Görüşmeleri 1962'de % 20 civarında tarife indirimiyle, Kennedy Görüşmeleri 1967'de % 35 ile 40 arasında gümrük indirimiyle (sözkonusu indirimler 1 Ocak 1972'den itibaren tümüyle uygulamaya konmuştur) ve Tokyo Görüşmeleri de 1979'da sanayi ürünleri tarifelerinde üçte birlik yeni bir indirimle sonuçlanmıştır.

1967 yılında Kennedy Görüşmelerinin sonunda ayrıca bir de gıda yardımına ilişkin uluslararası bir sözleşme yapılmış ve buna göre Topluluk ve üye devletler, gelişmekte olan ülkelere her yıl belli bir miktar tahıl yardımında bulunmayı taahhüt etmişlerdir. O tarihten beri düzenli olarak yenilenen bu taahhüt, tahıl dışında da süt ürünleri, şeker ve bitkisel yağ yardımı yapılmasını da sağlar; gıda yardımının tutarı 1987 yılı bütçesi içinde 572 milyon Ecu'ya ulaşmıştır (% 1,58).

Öte yandan, CNUCED'in ikinci oturumunda, 1968 yılında kabul edilen bir karar ile, sanayileşmiş ülkelerin tüm GOÜ'nün imalat sanayi ürünleri ihracatına tercihli bir rejim uygulamaları ve bu tercihin de mümkün olduğu ölçüde gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını askıya almak şeklinde yapılması istenmiştir.

Genelleştirilmiş preferanslar sistemi adıyla anılan bu rejimi, 1 Temmuz 1971'den itibaren uygulamaya koyan Topluluk, sanayileşmiş dünyada bu konuda öncü olmuştur. Bu rejim özerk olarak tanınır; her takvim yılında yenilenir ve Topluluk tarafından yararlandırılan ülkelerin bir listesini içerer ("77'ler grubu"nda yer alan ve bugün sayıları 120'yi aşmış

olan ülkelerin tümü). Bu preferanslar, sanayi ürünlerinin hemen tümünü ve bazı işlenmiş tarım ürünlerini kapsar. Sanayi ürünlerinde karmaşık bir tavan ve engel sistemi, tanınan avantajların tüm ülkelere adil dağıtılmasını ve bu ürünlerin piyasalarındaki dengelerin bozulmamasını sağlar.

Bu politika tüm eleştirileri ve özellikle de ABD'nin yönelttiklerini gideremedi. ABD ile sürtüşme ve gerginlik yaratan noktalar 1972 yılından itibaren o derece arttı ki, o tarihten sonra Avrupalı ülkelerin bütünleşmesinin çıkarlarına aykırı olduğunu düşündüğü her olayda ABD'nin, Avrupa'nın birleşmesi hedefi için sağladığı politik destek ile iktisadi çıkarlarını savunma gereğini ayrı tutacağı anlaşıldı.

Amerikan suçlamalarının büyük çoğunluğu Ortak Tarım Politikası'na (4), Topluluk tarafından imzalanan ortaklık anlaşmalarına ve serbest ticaret bölgesi veya gümrük birliği kurmaya yönelik ticaret anlaşmalarına ilişkindir. Bu sonuncusunda, Topluluğun Akdeniz havzası ülkelerine karşı izlediği politika, özellikle dikkat çekmiştir. Ancak Ağustos 1987'de narenciye ve hazır hamurlu yiyecekler ticaretine ilişkin bir davanın sonuçlanmasından sonra ABD, anlaşma tarihinden itibaren GATT uyarınca Topluluğun Akdeniz ülkeleri ile yapacağı tercihli ticaret anlaşmalarına karşı çıkmamayı taahhüt etmiştir.

Nihayet 1972 yılında, Topluluk Doğu Avrupa ülkeleriyle işbirliği politikası gütmeye hazır olduğunu açıklamış ve bunlardan beşiyle sektör anlaşmaları imzalamıştır. 1988'de Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi CAEM veya COMECON) ve AET bir "Ortak Bildiri" imzalayarak, iki kuruluş arasında resmi ilişkiler başlatmış ve ardından SSCB, Demokratik Almanya, Çekoslovakya ve Bulgaristan da demokratik ilişki kurulması başvurusunda bulunmuşlardır.

3. Anlaşma Politikası - Topluluk kuruluşundan

itibaren, bazı gelişmekte olan ülkeler gruplarıyla "dünya" çapında bir yaklaşımın gerektirdiği şekilde, anlaşma yapmaya yönelik özel politikalar oturtmaya çalışmıştır. 1973 yılı, yalnızca ticari ilişkileri arttırmaya yönelmekle kalmayan, aynı zamanda gerçek bir iktisadi işbirliğinin ve özellikle de farklı gelişme düzeylerindeki ülke grupları arasındaki sınaî işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan bir politikanın somutlaştığı yıldır.

a) Afrikalı Devletler ve Madagaskar ile Ortaklık - Bu ortaklığın kaynağı, Roma Antlaşması'nın Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda ile özel ilişkileri olan Avrupa dış ülke ve bölgeler ile ortaklık kurulmasını öngören dördüncü bölümüdür. Burada amaç, Avrupa'da bir gümrük birliği kurarken bu ülke ve bölgeleri cezalandırmamak, aksine Avrupa ile Afrika arasında uzun dönemli bir işbirliğinin temellerini atmaktı.

Bağımsızlıklarını, ortaklığın ilk uygulama döneminde (1958-1963) kazanmaları üzerine, çoğu Afrika'da yer alan bu ülke ve bölgelerle 1958'de başlatılan ortaklık, yeni bir politik boyut kazanıyordu. Oysa, Yeni Gine ve Gine dışında bu ülkelerin tamamı, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da Avrupa ile mevcut ayrıcalıklı ilişkilerini sürdürmeyi kararlaştırdılar.

Böylece, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 18 Afrika Devleti ve Madagaskar (EAMA) arasındaki ilk ortaklık sözleşmesi 20 Temmuz 1964'de Yaunde'de imzalandı. Bu ortaklık, sözleşmenin süresinin bitiminde yine Yaunde'de 29 Temmuz 1969'de yeni bir sözleşmenin imzalanmasıyla sürmüştür. (5)

İlgili ülkeler şunlardı: Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Dahome (yeni adı Benin), Gabon, Yukarı-Volta (yeni adı Burkina-Fasso) Madagaskar, Mali, Moritanya, Nijerya, Ruanda, Senegal, Somali, Çad, Togo ve Zaire ile 1973 yılında katılan

Mauritius adası.

Yaunde sözleşmeleri ortaklık politikasını tam eşitlik temeline göre kuracak ve denetleyecek kurumsal düzenlemeler içermekteydi:

- Ticari alanda, ortak tarım politikası kapsamındaki bazı tarım ürünleri hariç tüm ürünler için Topluluk ile ortak olan üye ülke ve bölgeler arasında bir serbest ticaret bölgesi kurulması, öte yandan EAMA ülkelerinin gerektiğinde ekonomilerini ve yeni kurulan sanayilerini koruyabilmelerini sağlayacak özel düzenlemeler öngörülmüştü.

_ Finansal ve teknik işbirliği alanında, Topluluk üyesi ülkelerin katkılarıyla bir Avrupa Kalkınma Fonu oluşturulmuştu. Bu fon, ortak ülkelerin çeşitli altyapı, tarım üretiminin çeşitlendirilmesi, sanayileşme, okul gereçleri ve sosyal politika alanlarındaki yatırımlarını, büyük ölçüde hibe şeklinde finanse eder.

EAMA ülkeleri ile Topluluk arasındaki ortaklık, teknik ve finansal alanda yardımın ve tercihli ticaret düzenlemelerinin uygulanmasıyla sınırlı kalmamış ve giderek Avrupa ile Sahra'nın güneyindeki Afrika arasında ayrıcalıklı ilişkiler geliştirilmesi politikası yönünde bir yaklaşım şeklini almıştır.

İngiltere'nin Topluluğa katılma Antlaşması da yine bu nedenle ve Commonwealth üyesi ülkelerin EAMA ülkelerininkine benzer şekilde İngiltere ile sürdürdükleri özel ilişkileri gözönünde bulundurarak, 22 sayılı protokolunda ortaklığın başka ülkelere de genişletilmesini öngörmüştür. Genişlemiş Topluluk ile Afrika, Karaibler ve Pasifik'in (6) (ACP) 45 ülkesi arasında yürütülen görüşmeler, 28 Şubat 1975'de beş yıllık bir işbirliği sözleşmesinin imzalanması ile sonuçlanmıştır. Lome Sözleşmesi'nin içeriği büyük ölçüde Yaunde Sözleşmesi'nin içeriğiyle aynı yapıdadır: ticari ilişkilerde ayrıcalıklı rejim -Yaunde Sözleşmesi'ndeki karşılıklılık unsuru kaldırılmıştır-, 3,4 milyar Ecu'lük önemli finansal

yardım, teknik ve sınaî işbirliği, eşitlilik ilkesine dayanan kurumlar. Bunun yanında temel ürünlerin ihracat gelirlerinin istikrara kavuşturulmasına yönelik bir sistem (Stabex) uygulamaya konmuş ve böylelikle ACP ülkelerine paralarının değerindeki ani düşüşler karşısında bir çeşit sigorta sağlamıştır (Bu sistem, sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkilerde tümüyle yeni bir uygulamadır).

8 Aralık 1984'de imzalanan ve 1 Mayıs 1986'da yürürlüğe giren III. Lome Sözleşmesi, 66 ACP ülkesini kapsamaktadır. (7) Altıncı Avrupa Kalkınma Fonu'nun finansal yardım kapasitesi 8,5 milyar Ecu, Stabex'inki ise 925 milyondur.

b) Akdeniz Havzası Ülkeleri - Akdeniz Havzası, Topluluk için, ticari veya iktisadi nedenlerle olduğu kadar, coğrafi, tarihi veya siyasi nedenlerle de bir ayrıcalıklı ilişkiler bölgesi oluşturmaktadır.

60'lı yılların başından itibaren, Topluluk Akdeniz Havzası ülkeleri ile ortaklık anlaşmaları (Yunanistan, Türkiye, Fas, Tunus, Malta, Kıbrıs), tercihli ticaret anlaşmaları (İspanya, Portekiz, İsrail, Lübnan, Mısır) veya tercihsiz anlaşmalar (Yugoslavya) imzalayarak özel ilişkiler kurmaya başlamıştır.

1972 ve 1973 yıllarında Topluluk, genişlemenin doğurduğu yeni dengenin zaten zorunlu hale getirdiği, gözden geçirme çalışmalarından yararlanarak bu değişik anlaşma türlerinden oluşan mozayiği tüm Akdeniz havzası ülkelerine yönelik genel bir yaklaşım çerçevesinde düzenlemeye çalışmıştır. Bu genel yaklaşım, mevcut ilişkilerin alanını genişletecek ve Akdeniz'e kıyısı olan tüm ülkeleri içerecekti (Ürdün dahil). 1976 yılında Mağrip ülkeleri ile, 1977'de de Maşrık ülkeleri ve İsrail ile ticari, iktisadi, teknik, finansal, sosyal ve kurumsal işbirliğini de içeren işbirliği anlaşmaları imzalandı. Finansal protokolların uygulanması sonucunda bu ülkeler (Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, Lübnan, İsrail)

Topluluk'tan 1981-1986 döneminde toplam 1 milyar Ecu'luk yardım almışlar ve yardımın tutarı 1986-1991 dönemi için 1,6 milyara çıkartılmıştır. Bunun yanında Yugoslavya ile 1973'de imzalanan tercihsiz ticaret anlaşması yerine 1980'de bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

c) Diğer Ülkeler - 1971 yılı ile 1980 arasında Latin Amerika ile önce bazısı ticari (Arjantin, Uruguay) bazısı da iktisadi ve ticari işbirliğine dayalı (Brezilya, Meksika) tercihsiz anlaşmalar imzalanmıştır. 1983 yılında da Bolivya, Kolombiya, Ekvator ve Venezüela ile birer işbirliği anlaşması imzalanmış ve 1987 yılında yürürlüğe girmiştir. Orta Amerika Ortak Pazarı üyesi ülkelerle (Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua) ve Panama ile 1985'de imzalanan ticari, iktisadi ve kalkındırma işbirliği anlaşması da 1987'de yürürlüğe girmiştir. Asya'da bir tercihsiz işbirliği anlaşması, Topluluğu 1980 yılından bu yana Güney Doğu Asya Ulusları Topluluğu'na (Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland), başka anlaşmalar da Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'ya bağlamaktadır, Çin ile 1978 yılında imzalanan tercihsiz ticaret anlaşması 1985'de ticari ve iktisadi işbirliği anlaşmasına dönüşmüş ve bunların yanında da tekstil ürünleri ticaretine ilişkin bir dizi anlaşma yapılmıştır (Hong-Kong, Güney Kore, Singapur vb.). Ayrıca, sanayileşmiş bir ülke olan Kanada ile bir anlaşma (1976 yılında tercihsiz işbirliği için çerçeve-anlaşma) yapılmış ve Topluluk 1988 yılında da Körfez İşbirliği Konseyi (Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman) ile de bir işbirliği anlaşması imzalamıştır.

4. AELE (8) - Katılma başvurularının yanında, AELE'ye üye birkaç Avrupa ülkesi de Topluluk'tan özel ilişkiler kurmak üzere müzakere talebinde bulunmuşlardır. Böylelikle ortaya çıkan genişleme olasılığı Topluluğu, Avrupa'nın büyük kısmını kap-

layacak daha karmaşık bir düzenleme ile karşı karşıya bırakıyordu.

1 Aralık 1960'da, La Haye Konferansı sırasında, Topluluğun devlet ve hükümet başkanları "aday ülkeler ile müzakereler başlar başlamaz, AELE'ye üye diğer ülkelerle de görüşme yapılarak bunlardan AET karşısındaki tutumlarını belirlemelerinin istenmesi"ni kararlaştırdılar. Topluluk bu doğrultuda, Topluluğa üye olacak AELE üyeleri ile çeşitli nedenlerle üye olmak istemeyenler arasında yeniden gümrük engelleri konmaktan kaçınılmasının daha doğru olacağını düşünmüştür.

Bu ülkelerden Avusturya ve Finlandiya gibi bazılarının Topluluğa üye olmaları, uluslararası yükümlülükleri nedeniyle olanaksızdı; İzlanda ve Portekiz gibi bazı diğer ülkeler ise Topluluk için, daha az gelişmiş Avrupa ülkeleri ile ilişkilerindeki sorunlara benzer sorunlar yaratmaktaydı. Ancak İsviçre ve İsveç gibi ülkeler için ise, Topluluk ile yakınlaşmanın ve Avrupa'nın birliğini sağlamanın en doğal yolu tam üyelikti.

Bu aşamada sorun, bazı ülkelerin üye olmaksızın Topluluğun sağladığı tüm olanaklardan yararlanmasının mümkün olup olmadığı, yanıt olumsuzsa bu ülkelerin Topluluk ile ve yeni üyeleriyle arasındaki bağları koparmanın doğru olup olmadığına karar vermektedir.

Topluluk bu ikilemden, Topluluğun özerkliğini koruyacak ve sürdürecek mekanizmaların var olması koşuluyla, bu ülkelerle sanayi ürünlerinde serbest-mübadeleye olanak veren anlaşmalar yaparak (Avusturya, Finlandiya, İzlanda, Portekiz, İsveç ve İsviçre ile 22 Temmuz 1972'de, Norveç ile 14 Mayıs 1973'de imzalanmıştır) çıkmış (9), bu anlaşmalar İspanya ve Portekiz'in üyeliğinden sonra, 1986 yılında onaylanmıştır. Nisan 1984 tarihli "Lüksemburg bildirisi" ile Topluluk ve AELE üyesi ülkelerin dışişleri bakanları aralarındaki işbirliğini mevcut

anlaşmalar çerçevesinde ve ileri götürecek şekilde güçlendirmeyi kararlaştırmışlardır.

5. Beklentiler - Ortak Pazar'ın kuruluşundan bu yana (hatta daha öncesinden) Topluluğun, dünyanın diğer ülkeleriyle arasındaki ilişkiler, çoğu kez iç ilişkilerinin de önüne geçecek şekilde önemli olagelmiştir. ABD ile, Doğu Avrupa ile, Üçüncü Dünya ile, komşu Avrupa ülkeleriyle, Akdeniz'e kıyısı olanlarla veya Japonya ile sürdürdüğü ilişkiler hem Topluluk ile bu ülkeler arasında, hem de Topluluk üyeleri arasında tartışılmıştır.

Bazı alanlarda Topluluk tek bir sözcü tarafından temsil edilmiştir (çok taraflı ticari görüşmelerde). Bazı başka durumlarda ise üye devletlerin tutumlarını uyumlu hale getirmiştir (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı). Diğer bazı konularda ise düzensiz olarak temsil edilmiştir (3. CNUCED, Nisan 1974'de hammaddelere ilişkin Birleşmiş Milletler Konferansı). Topluluk kendi adına da girişimlerde bulunmayı denemiş (Avrupa-Arap Konferansı), ancak bunlar pek uzun ömürlü olmamıştır.

1971 yılından itibaren siyasi işbirliği çerçevesinde Topluluk üyesi on ülke arasında sürdürülen çalışmalar (Arjantin ordusunun 1982 yılında Falkland adalarını işgali sırasında İngiltere'nin desteklenmesine ilişkin açıklamalar) ilk kurumsallaşmış ortak tavır denemesidir. Para politikaları, ticari politikalar, sınai ve teknolojik politikalar, savunma politikaları arasındaki çelişkiler o derece önemli boyuttadır ki genel ve uyumlu bir ortak dış politikanın bir unsuru olarak oluşturulmadıkça, gerçekçi bir ortak "ticaret" politikası kavramından sözedilmez.

İşte bu kaygıyladır ki Tek Senet, üye devletlere ortak bir Avrupa dış politikası oluşturmayı önermektedir. Ayrıca savunma alanındaki sıkı bir işbirliğini de, dış politika konusundaki Avrupa kimliğinin temel bir unsuru olarak belirlemektedir. Sa-

vunma sorunlarının siyasi işbirliği alanına dahil edilmesi, ABD ile Sovyetler Birliği arasında iki süper gücün nükleer silahlarının azaltılması konusundaki anlaşmalarına ve bunların Avrupa sahnesinden silinmeleri olasılığına bağlı olarak gelişen anlayışın sonucudur.

Ayrıca hiçbir sorun yalnızca "dış" sorun değildir. Yani uluslararası para düzenini veya bunun içersinde Topluluğun üstlenebileceği işlevi, Altılı veya On ikili olarak tartışmak; Atlantık İttifakını tanımlamak, Topluluğun bu yapı içerisinde alması ya da almaması gereken yeri ve işlevi belirlemek; çok uluslu şirketlerin statüsünü görüşmek; Doğu ile işbirliğinden sözetmek gibi konular aynı zamanda iç politika ya da yalnızca politika konularıdır.

ÜÇÜNCÜ KISIM
ORTAK PAZARIN SONUÇLARI

ONBİRİNCİ BÖLÜM
VERİLER VE GELECEKTEKİ BEKLENTİLER

Üye ülkelerden hiçbiri ile sınırı bulunmayan, geliri iki İberik ülkesi de dahil olmak üzere üye ülkelerin hepsinden geri olan ve birkaç asırdan beri kıtadaki gelişmelerden uzak kalan Yunanistan dışındaki Ortak Pazar üyeleri, birbirine yakın ülkelerdir. Öncelikle coğrafî bakımdan yakın olmalarının yanında, yapıları da birbirlerine çok benzemektedir. 19. yüzyılın başından beri süren ekonomik ve sosyal gelişmelerinin hızı zaman zaman farklılık göstermiş olsa da, yönü temelde daima aynı kalmıştır. Yaşam tarzları benzer ve hayat düzeylerindeki farklılıklar da bütün dünyaya ve hatta tüm Avrupa'ya oranla çok önemsiz boyuttadır. Bütünleşme düzeyi, yani sanayi ve tarımda endüstriler arası ilişkiler hacmi son derece önemlidir; işletmeler arasındaki her türlü ilişki ise hızla artarak şimdiden çok girift bir ağ oluşturmuştur. Ayrıca on ülkenin demokratik yapıları da benzerlik göstermektedir.

Böylesi bir genel benzerlik, daha önce sözü edilen bir Ortak Pazar'ın gerçekleştirilebilmesi için gerekli "optimum" uygulama alanının koşullarının, genişlemiş Avrupa Topluluğu'nda sağlandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte önemli bazı farklılıklar da vardır.

1. Güçlerin Birleştirilmesi - 1987 yılındaki toplam 323 milyonluk nüfusu ile Ortak Pazar, iki süper gücün çok önünde yer almaktadır (SSCB 275

milyon, ABD 244 milyon).

Tarımsal üretim alanında (buğday, süt, et, vb.) Ortak Pazar birçok sektörde en büyük üretici durumundadır. Ayrıca bu yüksek üretim rakamları, çok yüksek bir tüketim bölgesine rastlamaktadır.

Üretim
(milyon ton-1983-1985 dönemi ortalaması)

	Süt	*Tahıl*
AET	117	157
ABD	65	284
SSCB	97	174

Sınaî üretimin son on yıl içinde SSCB hariç genel olarak hafif bir gerileme kaydetmiş olmasına karşın, Topluluğun on iki üyesinin bu alanda ABD ve Japonya ile karşılaştırılabilir hatta üstün durumda olduğu görülmektedir. Sınaî kapasite göstergesi olarak örneğin milyon ton cinsinden çelik üretimi alınacak olursa, şu rakamlar görülür:

	1981	*1987*
AET	140	126,5
ABD	109,6	81
SSCB	148,5	161,4
Japonya	101,7	98,5

Alüminyum, çimento, tekstil ve otomobilde on iki ülkenin ulusal üretimleri toplamı, Topluluğun iki süper-güçle boy ölçüşebildiğini göstermektedir; hatta AET 1970 yılında dünyanın bir numaralı otomobil üreticisi durumuna gelmiştir.

1984 yılı binek otomobil üretimi
(bin adet)

AET	10.450
ABD	7.773
SSCB	1.327
Japonya	7.073

Piyasa fiyatlarıyla GSYİH 1970-1980 arasında % 223 artmış olmakla birlikte, yine de ABD'den düşüktür. Daha 1980 yılında bugün Topluluk üyesi olan on iki ülkenin toplam GSYİH'i ABD'den yüksekken (sırasıyla 2.198 ve 1.931 milyar Ecu), bu durum 1981'de tersine dönmüştür (AET: 2.408; ABD: 2.695) ve aradaki fark giderek açılmaktadır. 1985 yılında AET için 3.231 milyar olan bu rakam, ABD için 5.172'ye ulaşmıştır.

Kişi başına GSYİH'deki gelişme karşılaştırılırsa, AT (12'li)'nin 7.698'den 12.168'e (satın alma gücü paritesi) geçtiği ve % 58'lik bu artışın ABD'den (1985'de 19.562, yani % 61'lik bir artış) biraz, ancak Japonya'dan (13.881, yani % 76'lık bir artış) önemli ölçüde düşük olduğu görülür.

Dünya ticaretinin tek başına % 34'ünü gerçekleştiren Topluluk, ABD (% 15) ve Japonya (% 8)'yı büyük farkla geçerek, dünyanın bir numaralı ithalatçısı ve ihracatçısı durumuna gelmiştir. Gayri safi yurtiçi hasılası içinde hem ithalatının, hem de ihracatının payı % 31'i bulmaktadır.

On iki ülkenin kendi aralarındaki mal alışverişlerinin oranı da çok önemlidir: AET'nin ihracatının % 57,2'si, ithalatının ise % 57,8'i yine bir Topluluk ülkesi ile gerçekleştirilmektedir, bu da Topluluğun ticari anlamda ne derece bütünleşmiş bir ekonomik alan oluşturduğunu gösterir.

Bununla birlikte, her ne kadar etkileyici üretim ve ticaret rakamları ortaya koyuyor olsalar da, bu tür global istatistikler üye ülkelerin ekonomik yapı-

ları arasında hiç farklılık olmadığı şeklinde algılanmamalıdır.

2. Farklılığın Nedenleri - Topluluk üyesi ülkelerin 1985 yılındaki GSYİH'leri aşağıda verilmektedir (12'li Topluluk ortalaması: 12.168).

GSYİH'nın kaynağı tablosu incelendiğinde yalnızca Yunanistan, İspanya ve İrlanda için birincil sektörün (tarım ve balıkçılık) payının % 10'un üzerinde olduğu görülüyor.

Kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (satınalma gücü paritesine göre)

Belçika	*Danimarka*	*Almanya*	*Yunanistan*	*İspanya*	*Fransa*
12.701	14.633	14.426	7.005	9.055	13.740
İrlanda	*İtalya*	*Lüksemburg*	*Hollanda*	*Portekiz*	*İngiltere*
8.433	11.225	16.163	13.450	6.649	12.949

Garisafi yurtiçi hasılada sektörlerin payları (1984)

	Tarım	*Sanayi (inşaat sektörü dahil)*	*Hizmetler*
Belçika	2,5	34,4	63
Danimarka	6,3	27,7	66
Almanya	1,9	40,9	57,2
Yunanistan	18,5	28,5	53
İspanya	16,7	50	33,3
Fransa	4,1	35,8	60,2
İrlanda	10,1	36,5	53,4
İtalya	5,2	39,1	55,7
Lüksemburg	3,2	35,4	61,4
Hollanda	4,6	34,8	60,6
Portekiz	8,2	37,7	54,1
İngiltere	1,7	40,8	57,5

Gayrisafi yurtiçi hasılanın harcamalar açısından paylaşımı (1984)

	Özel Tüketim	*Kamu tüketimi*	*Gayrisafi sabit sermaye birikimi*	*Stok değişimi*	*Dış ticaret farkı*
Belçika	65,1	17,4	16,1	-0,3	1,7
Danimarka	54	25,9	17,9	1,1	1,1
Almanya	63	13,6	20,3	0,6	2,5
Yunanistan	64	19	18,6	1,4	-8,3
İspanya	66,8	12,3	17,8	0,1	2,9
Fransa	64,1	16,4	18,9	0,3	0,3
İrlanda	58,1	19	21	2,1	-0,2
İtalya	62,2	19,4	17,9	0,7	-0,3
Lüksemburg	57,9	15,7	22,2	3,2	1
Hollanda	59,2	16,8	18,4	0,5	5,1
Portekiz	-	-	-	-	-
İngiltere	60,7	21,9	17,4	-0,1	0
12'li Avrupa	62,7	17,2	18,7	0,4	1

GSYİH'larının yalnızca çok düşük bir kısmı birincil sektörden kaynaklanan Almanya ve İngiltere sanayinin GSYİH içindeki payı açısından ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. İspanya ise bir taraftan sanayinin GSYİH içindeki payının en yüksek olduğu Topluluk üyesi olmakla birlikte, aynı zamanda tarımın payı açısından da üçüncü gelmektedir. Üçüncül sektör ise, tüm Topluluk üyesi ülkelerde çok hızlı bir gelişme göstererek İspanya hariç GSYİH'nın % 50'sinin üzerine çıkmıştır (hatta beş ülkede % 60'ın üzeri).

GSYİH'nın harcamalar açısından paylaşımı tablosu incelendiğinde, özel tüketimin GSYİH'dan aldığı payın Danimarka (% 54) ve özellikle de İspanya (% 65) dışındaki ülkelerde % 58 ila 65 arasında kaldığı görülmektedir. Oysa kamu tüketimi İspanya (% 12,3) ve Almanya'da (% 13,6) düşük, İngiltere (% 21,9) ve Danimarka'da (% 25,9) ise yüksektir.

GSYİH'ya oranla global vergi oranının en yüksek olduğu ülke Danimarka (% 58,5), Lüksemburg (54,2) ve Hollanda (% 53,1) iken, en düşük olduğu ülkeler de % 40,6 ile İngiltere, % 37 ile İspanya ve Yunanistan, nihayet % 34 ile de Portekiz'dir (Topluluk ortalaması: % 43,7). Sosyal yardım primleri ise GSYİH'nın Danimarka'da % 3,1'i İrlanda'da % 6,1'i ve İngiltere'de % 7'si düzeyinde iken, Hollanda da % 20'sine ve hatta Fransa'da % 21,4'üne ulaşmaktadır.

Sosyal yardım primlerinin toplam gelirlere oranı ise Danimarka'da % 3,8 ve İngiltere'de % 17,5 iken, İspanya'da % 41,5, Fransa'da % 43,6 ve Hollanda'da da % 43,9'dur. % 29,7 olan Topluluk ortalaması ABD (% 29,4) ve Japonya (% 30,2)'nınkine yakındır. Doğrudan vergiler/dolaylı vergiler oranı da çok değişiklik göstermektedir: gelir ve kazanç vergileri ile gayrimenkul vergileri Danimarka'da toplam gelirlerin % 61,1'ini, İngiltere'de % 50,9'unu oluştururken, Fransa'da % 21,7 ve Yunanistan'da ise % 20,3 düzeyinde kalmaktadır.

Sosyal yardım harcamaları ise bütün üye ülkelerde yüksektir: GSYİH'nın Hollanda, Belçika, Almanya, Danimarka ve Fransa'da % 30'unun İngiltere ve İrlanda'da ise % 24'ünün sosyal yardımlara harcandığı bilinmektedir.

Emek geliri incelendiğinde de bir ülkeden diğerine büyük farklar olduğu görülür: Bir sanayi işçisinin toplam maliyeti içinde çıplak ücretin payı İtalya'da % 54, Fransa'da ise % 52,6 iken, İngiltere'de % 71'i, Danimarka'da ise % 83'ü bulmaktadır. Bu ülkede ücretler içinde sosyal sigorta payı yalnızca % 5,7 iken, Fransa'da % 28 ve Hollanda'da % 24-dür. Sanayideki saat ücreti ise Hollanda'da 13,59 Ecu'den, Belçika'da 13,09 Ecu'ye, İngiltere'de 8,84 Ecu'ye ve İrlanda'da ise 8,79 Ecu'ye kadar değişmektedir (Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e ilişkin veri yoktur).

Topluluğun sanayi alanındaki ve daha genel bir deyimle iktisadi faaliyetlerdeki bütüncül dengesi (basit büyüklük karşılaştırmaları dışında ve Güney İtalya, İrlanda, Portekiz ve İngiltere'nin gerilemekte olan bölgeleri hariç), sektörel karşılaştırmalarda ve her üye ülkenin izlediği parasal, ekonomik ve sosyal politikaların çeşitli yönleri arasında var olan çok sayıda farklılığı gizlememelidir; her ne kadar hükümetler artık sektörel kararları alırken, bunların bütünleşeceği Avrupa'yı gözönüne alıyorlarsa da, tasarrufların ve sosyal yardımların yönlendirilmesi veya dağıtım kanallarının yapısı konusundaki politikaları birbirinden çok farklı şekillerde yürütmektedirler.

Üye ülkeler arasında yapısal farklılıklar olduğu bir gerçektir ve bunlar sosyal eşitsizliklere neden olurlar. Eski ve modern endüstriler arasında görülen verimlilik farkları, gelişen bölgelerde yer alan sanayiler ile gerilemekte olanlar arasında da göze çarpmaktadır. Ücretler de bu farklılıktan etkilenmektedir. Ücretlerdeki farklılıkların Almanya'da Fransa'dakinden ya da İtalya'dakinden daha az olması, yalnızca daha ileri düzeyde bir sanayileşmeden değil, aynı zamanda hızlı bir yapısal modernleşme politikasından da ileri gelmektedir.

Gerçekten de daha geniş boyutta bir rekabette başarılı olmanın yolu, öncelikle ülke içindeki başarıdan geçmektedir. Fransa bunun tipik bir örneğini vermiştir.

3. Fransa Örneği - Roma Antlaşması'nın imzalanması sırasında, Fransa ekonomisi çok eleştirilere neden olan ve rekabet olanakları konusunda da ciddi şüpheler uyandıran bir durumdaydı. Fransa'daki iç fiyatların (genel olarak tüm "fonlu" bölgesi gibi) yabancı fiyatların yaklaşık % 20 üzerinde olduğu düşünülüyordu. 1956 yılında Fransa'nın ödemeler bilançosu açığı 830 milyon doları bulmuştu ve onun önemli bir kısmı dış ticaret açığından %

25'lik kısmı ise denizaşırı bölgelerden kaynaklanmaktaydı. Dış ticaret açığı ise büyük ölçüde enerji, hammadde, yarı-mamul ve teçhizatta giderek artan dış bağımlılıktan bunun yanında nihai mamullerin ihracat içindeki payının önemsizliğinden (Fransa'nın ihracatının % 29'u, Almanya'nın ihracatının % 42'si) kaynaklanmaktaydı.

Mevcut koruma düzeyi de Fransa için bir sorun oluşturmaktaydı zira oldukça yüksek bir gümrük tarifesinden başka tüm dış ticareti de bir kontenjan sistemine bağlanmış durumdaydı. Dış ticaret dengesini sağlamak ve döviz rezervlerinin erimesini önlemek için Fransa Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü öncesinde kuralları kendisi çiğnemek zorunda kalmıştı.

Roma Antlaşması'nın ticaret engellerini kaldırmasının Fransa üzerinde yalnızca dış ticaret dengesini bozucu etkisiyle dahi önemli zararı olacağı tahmin ediliyordu. Özellikle, sıfır ya da çok düşük olarak belirlenmiş kontenjanları, otomatik olarak ulusal üretimin % 3'üne eşitleyen madde, çok sıkı korunan ve çok önemli birçok sektörü (binek otomobili, pamuklu dokuma, radyo ve televizyon...) kapsıyordu. Buna rağmen yeni bir denge için gerekli unsurlar da çok belirgin değildi.

Bir yandan, bu türlü tahminlerin ekonomik olayların tümüyle statik değerlendirmelerine dayanmaları nedeniyle yanlış olacağı bilinmektedir.

Öte yandan, Fransa özel sektörünün, Ortak Pazar'a yükümlülüklerini ve Antlaşmanın da risklerini dengeleyici bazı güvenceler içerdiğini gözönüne alarak en olumlu tepkiyi verdiği anlaşılmaktadır.

Ekonomik etkenlerin bu olumlu bireysel tepkisi, Fransa'nın genel durumundaki değişikliğin etkisiyle mümkün ve güçlü olmuştur. Antlaşmanın ilk uygulamalarının başlamasından birkaç gün önce, 27 Aralık 1958'de Fransa önemli boyutta bir ekonomik ve parasal reform yapmıştır. Buna paralel olarak,

başarılı bir devalüasyon da kambiyo kurlarını daha gerçekçi kılarak, ihracatı da kolaylaştırdı; kambiyo rejimi de önce diğer Ortak Pazar üyelerinin düzeyine yaklaştırılarak % 90 oranında daha sonra da tümüyle serbestleştirildi. Kambiyo kotalarının kaldırılmasının iç fiyatlara da yansımasıyla güçlenen parasal istikrar oranında uluslararası rekabetin normal koşullarına ulaşıldı.

Böylece Fransa ekonomisinin iç piyasadaki durumunun komşularından farklı olmadığı ortaya kondu; oysa dış ödemelerindeki güçlükler o zamana kadar bu durumu gizlemekteydi.

On yıl boyunca izlenmiş olan yatırım politikası üretim kapasitelerini arttırdığından, enflasyonist baskılara neden olmaksızın ihracat olanakları yaratmıştı. Ortak Pazar'ın ilanı ve bu yeni yapıya duyulan inanç, herkeste yeniden bir araya toplanma ve uzmanlaşma çabası yaratmış ve neredeyse bir psikolojik dönüşüm sağlamıştır. Fransa'nın 1958-1966 yılları arasında Ortak Pazar üyesi ülkelerle yaptığı ticaretteki artış oranlarını veren aşağıdaki tablo, bu değerlendirmelerin en iyi göstergesidir.

1958-1966 arası artış oranı

	İthalat (...'den)	*İhracat (...'e doğru)*
Federal Almanya (*)	+ 249 %	+ 292 %
Belçika-Lüksemburg	+ 244 "	+ 240,8 "
Hollanda	+ 312,5 "	+ 385,6 "
İtalya	+ 620,7 "	+ 420,3 "
Toplam AET	+ 295,6 "	+ 305,3 "

(*) Temmuz 1959'dan itibaren Saare dahil.

4. Beklentiler - Uzun dönemli dengenin sağlanma koşulları Antlaşma'da üç noktaya bağlanmıştır:

- Her ülkenin iktisadi faaliyetinin sahip olduğu

üstünlüklere ve olanaklara göre yönlendirilmesi;

- Antlaşmanın üye ülkelerin ulusal politikalarını, yakınlaştırıcı ve uyumlaştırıcı şekilde uygulanması;

- Topluluğun, özellikle sanayileşmiş ülkelerle olan ilişkilerinde, petrol ve hammadde sağlanmasında karşılaştığı dış sorunlara çözüm bulma kapasitesi.

Üye ülkelerin son yıllardaki yıllık büyüme hızlarının karşılaştırması, üyeler arasındaki farkları ölçmeye olanak tanır. Bununla birlikte, Topluluğun bir konjonktürel birliğe ulaştığı ve bu nedenle her ülkenin diğerlerinin gelişmelerinden ya da sorunlarından etkilendiği söylenebilir.

Yalnızca Antlaşmaların bugünkü yapılarıyla üye ülkelerin harcama kalemlerini hızla birbirine yaklaştıracakları beklenemez; kaldı ki bu harcamaların bazıları (savunma...) bugün için Ortak Pazar'ın yetki alanı dışındadır. Topluluk ekonomilerinin uyumlulaştırılması ancak ekonomik, parasal ve sosyal alanlarda uygulanacak gönüllü bir eşgüdüm politikası ile sağlanabilir.

1980 yılındaki "ekonomik ve parasal birlik" projesinin amacı buydu. Bu amaçla, bir Topluluk iktisat politikası geliştirmeyi hedefleyen bir dizi istişari mekanizma uygulamaya kondu (Sekizinci Bölüm). Bu yeni ekonomik dengeye ancak, Antlaşmanın uygulamaya konması ile uygun konjonktür arasında, yüksek enflasyona neden olmaksızın sağlanacak birikimle ulaşılabileceği açıktır. Ortak Pazar'ın denge şansı yine Ortak Pazar'ın yayılmasına bağlıdır ve bunun için Avrupa Para Sistemi'nin geliştirilerek parasal uyumsuzluğu yok etmesi gerekir.

5. Geleceğe İlişkin Kararlar - Antlaşmadaki bazı koşullara dayanarak böyle bir dengeye ulaşılamayacağı sonucunu çıkartmamak gerekir. Ancak, bunun ekonomik kadar politik de bir denge olduğu anlaşılmalıdır.

Karar alma mekanizmalarının payı azımsanmamalıdır zira bu mekanizmalara en büyük güven genel politikaların eşgüdüm ve uyumlaştırma alanlarında gösterilmiştir.

Bu alanlarda zaman sınırı olmaksızın oybirliği koşulu aranması, politik "iyi niyet"in önemini arttırmaktadır. Geçiş döneminin üçüncü devresinden ya da Ortak Pazar'ın kurulmasından itibaren, çoğunluk kuralının öngörülmüş olması gözönüne alındığında, bu temel düzenlemenin Roma Antlaşması'nı imzalayan ülkelerin gerçek bir Topluluğa ulaşma isteklerinin ifadesi olduğu ortaya çıkar. Bununla beraber, Antlaşmanın gerçekleşmesine az bir süre kalmışken ve gayet titizlikle saptanmış bütün dengelere rağmen, önemli konularda bazı ülkelerin herhangi bir diğerine çıkarlarına aykırı bir kararı, oylama ile kabul ettirmesi düşünülemez. Gerçekte, oybirliği koşulunun terkedilme amacı nasılsa bir çözümün bulunacağı güvencesini vererek uzlaşmayı kolaylaştırmaktı.

Bir başka deyişle, yasal oylama düzenlemeleri, ulusal ve uluslararası dengelerin gerekliliğinin önemini azaltmaz. Çoğunluk kuralı da, bir siyasi iradeyi ifade etmenin yanında, Ortak Pazar'ın tüm üye ülkeler için ekonomik etkilerine olan güvene ve tabii uygulanmasında da en ciddi politik dikkatin gösterileceği inancına dayanmaktadır.

1958-1968 yılları arasında Ortak Pazar, olağanüstü bir parasal istikrar ve dünya safında bir ekonomik genişleme döneminden yararlanmıştı. Bu dönem aynı zamanda üye ülkeler arasında da çarpıcı ilerlemelerin ve başarılı sonuçların dönemi olmuştur. 1971 yılından bu yana, önce para, ardından ise enerji krizi tüm Topluluk içi gelişmeleri sekteye uğratmış ve çoğu zaman gerçek ilerlemeler kaydetmek yerine mevcut korunmaya çalışılmıştır.

ONİKİNCİ BÖLÜM

ORTAK PAZAR'IN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Roma Antlaşması'nın ilk uygulama yılı (1958) ticari yükümlülük içermemekteydi: Kurumların oturtulmasına ve ileriye yönelik önlemlerin hazırlanmasına ayrılmıştı. Bu amaçla, 4 yıllığına bir Avrupa Komisyonu (2 Fransız, 2 Alman, 2 İtalyan, 1 Hollandalı, 1 Belçikalı, 1 Lüksemburglu) atandı ve bir taraftan çeşitli dairelerine personel alırken diğer yandan bir "Avrupa Başkenti" belirlenene kadar faaliyetini sürdüreceği Brüksel'de yerleşme çalışmalarına başladı. Aynı zamanda Bakanlar Konseyi ve diğer Topluluk organları da oluşturulmaktaydı.

Ancak izleyen yıllar, hem üye ülkelere (dış ticaret engellerinin kaldırılması) hem de Ortak Pazar'ın kurumlarına (ticari düzenlemelerle ilgili olarak Antlaşma'ya hazırlanması gereken kesin ayrıntılar; gelecekte diğer alanlardaki ortak politikaların temellerinin tanımı) ilişkin yükümlülükler getirmiştir. Genel olarak ilk on yıl boyunca Antlaşma'nın iyi işlediği ve öngörülen programlara bütünüyle uyulduğu söylenebilir. Ayrıca, çıkan belli başlı sorunların beklenen ya da endişe duyulan sektörlerden kaynaklanmadığı da eklenmelidir.

1. Gümrük Birliği - Üye ülkeler arasındaki ilk iki gümrük indiriminin (1-1-1959'da % 10 ve 1-7-1969'da % 10) etkileri bazı ülkelerde daha önce uygulanmış olan konjonktürel indirimlere oranla oldukça zayıf olmuş veya iç vergiler yoluyla giderilmiştir. Üçüncü ülkelere uygulanacak olan vergile-

rin en yüksek olanlarında yapılan artışın Altılara uygulanan gümrük vergilerindeki reel tercihli payı da iyileştirdiği görülmüştür. Ancak Antlaşma'da öngörülen esneklik getirici olanaklardan, Komisyon'un önerisi üzerine vazgeçilmiş ve indirimler fark gözetmeksizin tüm ürünlere uygulanmıştır.

Öngörülen hızın fazla düşük olduğu ve Antlaşma'nın ekonomik hayatın gelişmesini sağlamak yerine onu izlediği tam bu aşamada farkedilmiştir. Bu durum üzerine 12 Mayıs 1969'da alınan önemli bir kararla üye ülkeler arasındaki gümrük vergi indirimleri, % 10'luk bir ek tarife indirimi (Doğrusal) şeklinde hızlandırılmış ve 31 Aralık 1969'da uygulanmıştır. 31 Aralık 1961'de gerçekleştirilen tarife değişikliği ile üye ülkeler arasındaki indirim 1957'deki vergi düzeyine oranla % 40'a ulaşmıştır. 1962 yılında % 10'luk bir ek indirim daha yapılmıştır. Antlaşma'da 1 Temmuz 1963'de yapılacağı belirtilen % 10'luk normal indirim de hesaba katılınca Topluluk-içi gümrük vergilerinde o tarihte ulaşılmış olan indirim oranı % 60'ı bulmuş ve Topluluğun dışarıya uygulayacağı gümrük tarifesinin ikinci aşamasına da böylelikle varılmıştır; bu sonuçlar Antlaşma'nın öngördüğü en düşük sürelere oranla dahi 2,5 yıl daha kısa zamanda alınmıştır.

Kontenjanlar alanında, Antlaşma'ya göre gerçekleştirilen hız daha da fazla olmuştur. Antlaşma'da belirlenen mekanizmalar uyarınca 1959 ve 1960 yıllarında genişletilen mevcut kontenjanların; daha sonra tümüyle kaldırılması düşünülmüş ve böylelikle kontenjan koyma ilkesi toptan terkedilmiştir. Yukarıda sözü edilen 12 Mayıs 1960 tarihli hızlandırma kararı önemli bir ilerleme sağlamıştır; üye ülkeler arasında sanayi ürünleri için uygulanmakta olan miktar kısıtlamalarının tümü 31 Aralık 1961'de kaldırılmıştır.

Kontenjanlardaki genişleme ulusal piyasaların düzenlenmesi amacıyla konmamış olmak koşuluyla

tarım ve gıda ürünlerini de hedeflemektedir. Gerçekte bütün bu düzenlemeler, Ocak 1962'de yürürlüğe giren ortak tarım politikasına ilişkin temel kararlardan önce uygulamaya konduklarından, geçici bir özellik taşımaktaydılar. 1959 yılında Fransa ile Almanya arasında bazı tahıl türlerini kapsayan uzun vadeli bir sözleşme yapılmıştır. Bazı ulusal tekeller (örneğin tütün) konusunda da tamamlayıcı ve geçici çözümler bulunmuştur. Sorun çıkan durumlarda ise, Antlaşma'nın da öngördüğü üzere, Ortak Pazar Komisyonu, yine, antlaşma hükümlerinin titizlikle uygulanmasını sağlamıştır. Ciddi incelemeler sonunda bazı ülkelerin ihlalleri önlenmiş, bazı sorunlar için ise Adalet Divanı'na gidilmiştir.

Gümrük birliği, iç ticarete uygulanan engellerin kaldırılmasının yanında dışarıya uygulanacak bir ortak gümrük tarifesini de öngörür, bu nedenle yapılacak ilk iş, Antlaşma'da kesin olarak belirlenmemiş olan bir tarifeyi tamamlamaktır. Şubat 1969'da Konsey, Antlaşma'nın oluşturduğu temele göre hazırlanan, Mart 1969'da ise nazik ekonomik sorunlar çıkarabilecek ve bu nedenle Antlaşma yapıldığı sırada karara bağlanamamış olan ve üye ülkelerin ticaretinin yaklaşık % 16'sını oluşturan G listesindeki önemli ve kritik ürünlere uygulanacak tarife oranlarını karara bağlamıştır.

Bütün bu güçlüklerin, öngörülen süre içinde yenilmesi bir başarı olarak nitelenmiştir.

İç vergi indirimleri % 30'a ulaşınca 31.12.1969 tarihinde ulusal tarifeleri ortak tarifeye götürecek ilk yaklaştırma hareketi gerçekleştirilmiştir. Bu girişim Altı'ların dayanışmasının ve dış dünyaya karşı birliğinin önemli bir belirtisiydi. Aynı zamanda üçüncü ülkelerle serbest ticaret isteğini somut olarak göstermek ve olası sorunları azaltmak amacıyla, bu ilk yaklaştırma hareketinin % 20 indirilmiş ortak tarife üzerinde yapılması kararlaştırılmıştır. İç indirimlerdeki hızlanmaya ilişkin ikinci yaklaş-

tırma 1 Temmuz 1963'de yapılmıştır. Böylelikle ulusal tarifelerle ortak tarife arasında farkın % 60'ı giderilmiş oldu. Nisan 1963'de ise bu kararla birlikte serbest ticarete yönelme (eksi % 20) kararı da onaylanmıştır.

Öte yandan, bir çok olayda, anormal rekabetin görülmesi koşuluyla bazı üçüncü ülkelere uygulanan kontenjan politikasından saymaları Ortak Pazar prensibinin kendisi, yani bir gümrük birliğinin gereği ve hatta ortak bir ticaret politikası ile desteklenen bir gümrük birliğinin gereği doğrulanmış oldu. Ortak Pazar'ın iç mekanizmalarının tümüyle gerçekleştirilmesini yavaşlatacak türden koruyucu önlemlerin üye ülkeler arasında uygulanması (m.115) buna bir örnektir ve üçüncü ülkeler çıkışlı mallara farklı giriş koşulları getirilmesi bu koruyucu önlemleri doğrulamaktadır. Hemen o dönemde, üye ülkelerin her birinin üçüncü ülkeler ile ilişkileri konusunda bazı düzenlemeler getirilmiştir; ikili ticaret anlaşmalarının kademeli olarak benzerleştirilmesi, topluluk anlaşmaları için görüşme yapılması, üçüncü ülkelerle yapılan ithalat ve ihracata uygulanacak ortak rejimin hazırlanması, miktar kontenjanlarını belirleyecek ortak yöntemlerin saptanması.

Ancak gümrük birliğinin hem de bir ticaret birliği ile tamamlanmış olarak gerçekleştirilmesi, tarımda önemli gelişmelerin sağlanmasına bağlıydı ve kural olarak da ikinci aşamaya geçişi gerektiriyordu; bu sonuncu nokta ise özellikle ekonomik birlik konusunda Antlaşma'da belirtilmiş genel ilerlemelerin başarılmasıyla ilgiliydi.

2. Tarım - Komisyon'un Haziran 1960'daki ilk önerileri ile tüm tarım ürünleri için tek bir pazarın gerçekleştirilmesi arasında, şiddetli tartışmaların hatta krizlerin görüldüğü, ancak yine de altı ülkenin tarım üreticilerinin ekonomik ve sosyal bir dayanışma için bilenmesiyle sonuçlanan tam 8 yıl geçmişti. Ortak tarım politikaları sürekli bir buluştu.

"Çerçeve içinde" ve düzenli bir liberalizmin hedefi, tarımsal faaliyetin üretim türü ve bölgelere daha iyi dağıtılması ve böylelikle de Topluluk içi ilişkilerin geliştirilmesi idi.

1958 yılından, Topluluk üye sayısının altıdan dokuza çıktığı 1972 yılına kadar Topluluk içi tarım ürünleri ticaretindeki artış son derece önemli olmuştur. 1988'de 1.346 milyon dolardan, 1972'de 9.427 milyon dolara (1958=100 olmak üzere, indeks 757'yi bulmuştur) ulaşmıştı.

Bu gelişme, üçüncü dünya ülkelerinde yapılan aynı ürünlerin ithalatına oranla daha önemlidir (aynı dönemde indeks 190'dan 757'ye çıkmıştı). Bu gelişmenin sürmesi artık Topluluk yasal düzenlemelerine pek fazla bağlı değildir. Bu gelişmenin sürmesinde daha çok, her ülkedeki üreticilerin çabaları, tüccarların dinamizmi ve tarım sektörüne bağlı olan sanayiciler belirleyici olacaktır.

Geçiş dönemi boyunca, üye ülkelerin Topluluk kurallarına uygun olarak yaptıkları tarım ürünleri pazarının desteklenmesine ilişkin harcamalar, Topluluk tarafından tek pazar ilkesi uyarınca kendilerine aynen geri ödenmiyordu. Topluluk bunun için üye ülkelerden katkı kapasiteleri gözönüne alınarak hazırlanmış bir katkı payı istiyordu.

1970 yılında, Konsey "özel kaynaklar" adlı bir sistemi kabul etmiştir. Bu sisteme göre 1.1.1971'den başlamak üzere, Toplulukların bütçesi üye ülkelerin bütçelerinin yerine geçmiştir: Gümrük vergilerinin ve prelevmanlarının tamamı, üye ülkelerin KDV kaynaklarının bir bölümü, aşamalı bir geçiş döneminden sonra Topluluk'un "özel kaynaklarını" oluşturmuştur. Bunlar harcamaların tümünü karşılamakta yetersiz kalınca, Brüksel'deki Avrupa Konseyi Şubat 1988'de üye ülkelerin piyasa fiyatlarıyla gayrisafi milli hasılalarına, yani katkı kapasitelerine göre hesaplanan "dördüncü kaynak", yaratmıştır.

Tarım Ortak Pazarı'nın gerçekleştirilmesi, tarım politikasının araçlarına (fiyatların saptanması, üçüncü ülkelerle ticari ilişkiler, vb.) ilişkin bazı yetkilerin Topluluk düzeyinde transferini gerektirmiştir. Öte yandan, sübvansiyon rejimlerini Komisyon'un denetlemesine bırakmıştır.

Topluluk tarım alanında gerçek bir Avrupa politikasını aşamalı olarak geliştirmiştir. Aslında bu politika gerçek anlamdaki tek ortak "politika"dır.

a) Uygulamaya konan piyasa düzenlemeleri, tarım gelirlerinin korunmasını ve dengelenmesini sağlamıştır. Daha önceki ulusal fiyatlar ortalamasının genellikle biraz üzerinde belirlenen Topluluk fiyatları, tarım gelirlerini arttırmıştır. Bu piyasa düzenlemelerinin genişletilmesinden sonra, iş birimi başına tarım gelirinin en fazla yükseldiği Topluluk üyesi Fransa olmuştur: 1968'de 1972'ye tarım geliri: (10) Fransa'da % 65 artarak Altılı Topluluk ortalaması % 56'da kalmıştır.

Ancak ekonomik kriz bu eğilimi tersine döndürecektir: düzenli olarak yılda % 6,5 artmakta olan tarım geliri, ana girdi (enerji, gübre, hayvan yemi) fiyatlarındaki artış nedeniyle, 1974 yılında % 9 azalmıştır. İzleyen yıllarda tarım gelirlerinde zaman zaman önemli farklar doğuran artış veya azalışlar görülmüştür. (1982'de + % 9, 1983'de - % 7, 1984 + % 4, 1987'de - % 3). Bu gelişme ayrıca ülkeden ülkeye de büyük farklar göstermektedir. Örneğin 1986'da tarım geliri İngiltere'de % 5,3 ve Almanya'da % 13 artarken, Danimarka'da % 7,8 ve İrlanda'da % 8.6 azalmıştır (tarımda çalışanların tümünün net geliri) Bu durum üye ülkelerin hem kişi başına hem de toplam milli gelirleri arasında önemli farklar ortaya çıkarmaktadır: 10'lu Topluluğun reel tarım geliri ortalaması 100 alındığında indeks Hollanda'da 222,6 ve Belçika'da da 216,8 iken, Fransa'da 103,1, Yunanistan'da 63,6 ve İrlanda'da ise 57,1 olmuştur (1981-1985 dönem ortalaması)

b) Topluluk içi ticaretteki gelişmenin üçüncü ülkelerde yapılan ithalat üzerinde azaltıcı etkisi olabilirdi ve nitekim toplam ithalat içinde 1958 yılında % 66'ya çıkan bu ülkelerin payı 1986'da % 43'e düşmüştür. Ancak Topluluk dışı dünya ülkelerinden yapılan tarım ürünleri ithalatı önemli ölçüde artmış ve 1973'de 24.420 milyon Ecu'dan, 1986'da 52.802 milyona ulaşmıştır.

c) Bazı tarım ürünlerinde net ihracatcı durumunda olmasına karşın Topluluk toplam gıda ürünleri ticaretinde açık vermektedir: 1986 yılında üçüncü ülkelerle olan ticaretinde 23.998 milyon Ecu (İthalat 52.802 milyon; ihracat 28.804 milyon) Dış ticaret hesabı tüm ürünler içinde açık vermektedir: 1985 yılında 25 milyar Ecu (1980'de 66 milyar); bu hesabın ilk kez fazla verdiği yıl 1986'dır (+5 milyar). Petrol ürünleri fiyatlarındaki düşmenin sağladığı bu düzelme 1987 yılında dış ticaret bilançosunu denkleştirmiştir. (hem ithalat, hem ihracat rakamları 339 milyar Ecu)

d) Roma Antlaşması'nın Ortak tarım politikasına yüklediği ilk amaç olan tarımsal verimlilikteki artış kuşku götürmez şekilde gerçekleşmiştir. FEOGA'nın Yönlendirme bölümü Topluluğun yapısal politikasını finanse edecek bir araç olarak öngörülmüş ve harcamaları da 1988 yılında 1.131 milyon Ecu'yu bulmuştur. (bu tutar önemli olmakla birlikte, piyasa destekleme politikası için kullanılan Garanti Bölümünün 27.500 milyonluk harcaması ile karşılaştırılamaz.)

e) Tarımsal faaliyetin belli coğrafi bölgelerle sınırlanması farklı eğilimleri karşı karşıya getirmektedir: Bir yanda Avrupa'da tarımsal üretimin belli ögelerde optimal şekilde sınırlanmasıyla en düşük maliyetle en yüksek üretim hacminin sağlanmasını isteyenler (uzmanlaşma sorunu), öte yanda ise tarımın, ekonomik faaliyete önemli katkılarda bulunduğu bazı bölgelerden yok olmamasını tercih eden-

ler yer almıştır (en düşük verimli bölgelerdeki üreticilere yardım sorunu).

Genel olarak ortak tarım politikası, temel yönlendirici unsur olan tek fiyatın yönettiği bir tek pazar fikrine dayanmaktadır. Bu yaklaşım belli bir modernleştirme ve özellikle de homojenlik düzeyini öngörmektedir ki bunlar ne ilk altı üye arasında ne de sonraki üyeler arasında yoktur. Böylelikle bir ikilem karşısında kalınır:

- ya fiyatlar en düşük verimli bölgelerdeki tarım üreticilerine yeterli gelir sağlayacak şekilde ayarlanır ve bu durumda yüksek verimli bölgelerdekilere haksız bir rant geliri sağlanır ki bunun Topluluk düzeyinde yaratacığı finansman sorunları çok önemli olur;
- ya da fiyatlar makul rekabet güçleri olan tarım işletmelerine göre ayarlanır ama bunun da birçok tarım üreticisi için dayanılması olanaksız bölgesel, sosyal ve insani sonuçları olur.

Topluluk nüfusunun önemli bir bölümü için hâlâ çok hayati olmakla birlikte, ortak tarım politikasının ve amaçlarının bütünüyle gerçekleştirilmesinin, diğer sektörlerde daha ağır ilerleyen gelişmeler nedeniyle desteklendiği de burada eklenmelidir. Gerçekte, tarım sektörü ekonominin geri kalan kısmıyla çok sıkı ilişkidedir ve bu nedenle yalnızca ekonomik gelişmeyle değil bölgesel, sosyal ve mali alanlardaki özel politikalarla da bağımlıdır.

İşte bu nedenledir ki, son yılların parasal çalkantıları Topluluk tarımı ile üye ülkelerin ve üçüncü ülkelerin ekonomik faaliyeti arasındaki bağımlılığı vurgulamaktadır.

Ağustos 1969'daki Fransız devalüasyonu ile Kasım 1969'daki Alman revalüasyonu daha yeni "hazmedilmişken", 1971'deki dolar krizinin doğurduğu parasal çalkantılar değişmelerin olumsuz etkilerini gidermek ve AET içindeki fiyatlar ve piyasa birliğini sağlamak için bir telafi edici tutar sistemi benim-

sendi. Bu sistemin amacı ulusal para cinsinden uygulanmakta olan iç fiyatlarda bir ayarlama yapılmadığı takdirde, paritelerdeki değişikliğin doğurabileceği ticari çalkantıları önlemektir.

Malların gümrükten geçmesi sırasında uygulanan parasal telafi edici tutarların parası revalüe edilen ülkedeki etkisi olumludur ve ihracat sübvansiyonu veya ithalat vergisi rolü oynar; parası devalüe edilen ülkede ise olumsuzdur ve tam tersine ihracatı vergilendirme ve ithalatı destekleme, sübvanse etme etkisi yapar. Parasal dalgalanmaların etkisini gidermek amacında oldukları için geçici olarak kabul edilen parasal telafi edici tutarların sürekli hale gelmesi Ortak Pazar'a; üye ülkelerin ekonomi politikalarının birbirine yaklaştırılması çabasının da yetersiz kalmasıyla daha da belirginleşen bir bölünme, ayrılma şekli sokmuştur. Bu sistemin kaldırılmasının istenmesine rağmen ve 1979 yılında yürürlüğe giren Avrupa Para Sistemi'nin ardından, bunun şeklini belirleyen bir centilmenlik antlaşması imzalanmış olmasına karşın anlaşma uygulanmamıştır. Bununla birlikte, 1984 yılı Mart ayında Topluluk üyesi ülkeler, bu tutarların uygulanmakta olanlarının kademeli olarak kaldırılması ve yenilerin de oluşturulmaması konusunda anlaşmışlar ve 1987 yılı Temmuz ayında da bu amaçla yeni bir sistemi kabul etmişlerdir. 5 Eylül 1988'de, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Almanya, Danimarka ve İspanya'da artık hiçbir parasal telafi edici tutar uygulanmazken, diğer ülkelerde negatif parasal telafi edici tutarlar görülmekteydi (mallara göre değişken şekilde, Fransa'da % -1 ile -3,5; İngiltere'de % -2 ile -10,7 ve Yunanistan'da ise % -14 ile -33 arası).

Sonuç olarak, ortak tarım politikasının amaçlarını bütünüyle gerçekleştirebilmesi, Topluluğun ekonomik ve parasal alanda, bölgesel ve sosyal politikalarda ve vergi alanında göstereceği başarıya bağ-

lıdır.

Roma Antlaşması'nın giriş kısmında, "değişik bölgeler arasındaki farkın ve az gelişmiş olanların geriliğinin azaltılarak uyumlu bir şekilde geliştirilmesi" amacından sözedilmesine karşın, bölgesel politikaları için hiçbir olumlu düzenleme getirilmemiştir. Ancak birinci gelişmeden sonra ve İngiltere'nin etkisiyle Topluluk, eski bir İtalyan talebini yerine getirerek, 1972 Paris Zirvesi'nde, bölgesel alanda ekonomik ve parasal birliğe eşlik edecek bir politikanın ilkelerini belirlemiştir. 1975 yılında, altyapı projelerinin finansmanını sağlayacak bir Bölgesel Kalkınma için Avrupa Fonu (FEDER) kurulmuştur. Fonun sağlandığı finansal katkı üye ülkeler arasında her biri için alt ve üst limitleri ayrı ayrı belirleyen bir "makas"a göre dağıtılmaktadır (11).

3. İktisadi YapılarınGelişimi - Yaratıcılarının düşüncesine göre Ortak Pazar bir taraftan üretim yapılarının dönüşümünü sağlarken aynı zamanda ticareti de arttıracaktı; şirketlerin ölçek ekonomilerinde tek bir yönetim altında toplanmalarına ve üretim maliyetlerinin düşmesi sonucunu doğuracak olan uzmanlaşmaya olanak verecekti.

Ortak Pazar'dan beklenen uzmanlaşma etkisi ülkeler arasında görülmemiştir. Bu olayın temelinde büyük olasılıkla Fransa ve İtalya'nın sanayileşmedeki başarıları ve altı üye ülkenin makro ekonomik yapılarının birbirlerine yaklaşması yatmaktadır. Bazı ülkelerin belirli alanlardaki üstünlüğü dahi azalma eğilimindedir. Almanya'daki metal işleme ve mekanik, elektrik makinaları gibi Alman endüstrisinin geleneksel dalları için de durum böyledir. Öte yandan diğer ülkelerin yine bu dallarda yaptıkları ihracatın Almanya'ya oranla düşüklüğü de zamanla giderilmektedir: Fransa için metal işleme sanayiinde yapılan ihracat buna bir örnektir (aynı zamanda örneğin Almanya'da tarım fiyatları-

nın düzeyi sayesinde tarımın korunabildiği ve hatta geliştiği, verimsiz bölgelerde daha verimli tarım bölgelerinin lehine yük olmadığı görülmektedir).

Şirketlerin bir yönetim altında toplanması konusuna eğilindiğinde, son yıllarda şirket evliliklerinin özellikle Almanya, Hollanda ve Fransa'da büyük bir sıçrama gösterdiği anlaşılır. Bununla birlikte, incelenen birleşmelerin % 60'ı tümüyle ulusaldır ve 1966 yılından itibaren gerçekleştirilen uluslararası birleşmelerin öncüsü de Amerikan yatırımlarıdır. Konsey 1985 yılında Topluluk firmaları için, Topluluk hukukuna dayalı bir işbirliği aracı olmak üzere Ekonomik Çıkarlar için Avrupa Grubu'nu (GEIE) kurmuştur. (İlk GEIE'ler 1 Temmuz 1989'dan itibaren oluşturulacaktır.)

Gelişmek için büyük ölçüde tarım desteğine ihtiyaç gösteren yeni endüstriler incelendiğinde (gerek piyasa koşullarının oluşturulması, gerekse riskleri azaltmaya yönelik kamu yardımı şeklinde) bu alandaki topluluk gerçek bir ortak politikanın bulunmaması nedeniyle son derece zayıftır. Özellikle piyasalar konusunda, kamuya ait iş (1971) ve mal (1976) piyasalarının düzenleme yöntemlerini uyumlu hale getirmeye yönelik yönergelere rağmen alınan sonuçlar son derece önemsizdir. 1988 yılında kabul edilen yeni yönergeler 1992 yılına kadar iç pazarın gerçekleştirilmesi, şeffaflığın arttırılması ve Topluluk içi rekabete gerçek anlamda açılınanın koşullarının yaratılması amaçlarına yöneliktir.

Gerçekte, farklı ulusal davranışların Topluluk düzeyinde bir karardan kurtulmak konusunda benzeştikleri ve herbirinin büyük ulusal işletmeleri güçlendirerek, sanayinin Topluluk düzeyinde yeniden yapılanması için gerekli süreci başlatmadan önce, çok uluslu büyük şirketleri özgür bıraktığı ve bunların öncelikli olan bölgelerde yatırım yapmalarını sağlamak üzere hareketli bir rekabete giriştiği düşünülebilir.

Ortak Pazar'ın doğurduğu iç rekabete dayanabilmek için, başka bir Avrupa şirketi ile evlenmek yerine, ulusal şirket birleşmeleri veya Topluluk dışından özellikle de Amerikan şirketleriyle yapılan birleşmeler tercih edilmiştir.

4. Genel Sonuçlar - Ortak Pazar'ın ilk onbeş yıllık uygulaması sırasında altı kurucu üye ülkenin ekonomik yapılarında göz kamaştırıcı bir gelişme kaydedilmiştir.

1958-1973 yılları arasında, Topluluğun sabit fiyatlarda GSYİH'sı ikiye katlanmıştır. Altıların yıllık büyüme ortalaması % 5'in üzerinde gerçekleşmiştir.

1961-1971 Arası Yıllık Ortalama Büyüme Hızı (Sabit Fiyatlarla)

Ülke	*Piyasa fiyatlarıyla gayri safi yurtiçi hasıla*		*Çalışan nüfus başına piyasa fiyatlarıyla gayri safi yurtiçi*
	Toplam	*Kişi Başına*	*Hasıla*
Almanya	4,6	3,7	4,4
Fransa	5,8	4,7	5,0
İtalya	4,9	4,2	5,4
Hollanda	5,4	4,1	4,4
Belçika	4,9	4,3	4,0
Lüksemburg	3,1	2,3	2,1
6'lı Avrupa	5,1	4,2	4,9
İngiltere	2,7	2,2	2,8
İrlanda	4,0	3,4	3,9
Danimarka	4,6	3,9	3,3
9'lu Avrupa	4,5	3,7	4,3
ABD	4,1	2,9	2,2
Japonya	10,2	9,0	8,8

Çalışan nüfustaki artışın (büyük ölçüde Almanya'ya yerleşen yabancı işçilerden kaynaklanan) gelişme hızındaki payı çok düşüktür: toplam istih-

damdaki artış % 0,6'da kalırken, çalışan nüfus başına GSYİH'daki artış % 4,9 olmuştur ki bunda büyük bir yatırım çabasının (konut hariç, yatırım oranı 1958-1959 döneminde 16,4 iken, 1959-1970 arasında 19,2'ye yükselmiştir.), yenilik yapma ve araştırma hızının artmasından doğan çarpıcı bir verimlilik artışının, işgücünün en verimli sektörler yönünde yeniden dağıtılmasının (köyden kente göçün doğurduğu artış yılda % 0,5) çok önemli katkısı olmuştur.

Ancak bu hızlı ve sürekli büyümenin ne kadarının Ortak Pazar'ın kurulmasından kaynaklandığını bilimsel olarak belirlemek çok güçtür.

Rakamlara göre, 1958-1972 döneminde, Topluluk üyesi altı ülkenin ekonomik gelişme hızı, Japonya dışındaki sanayileşmiş ülkelerden büyük olmuştur. Antlaşma, Avrupa'da sürdürülen yeniden inşa çabaları dönemine rastlamış ayrıca '60'lı yıllardaki uluslararası konjonktür de son derece olumlu etki yapmıştır. Bununla birlikte Ortak Pazar'un kurulmasının gelişme için yararlı bir ortam oluşturduğu ve ek bir itici güç olduğu da kesindir.

Topluluğun kuruluşu, hem kamu hem de özel sektör karar alıcıları için yatırımlar, yenilik çalışmaları ve yapısal reformlar açısından bir uyarıcı olmuştur. Ortak Pazar'ın kurulmasından itibaren firmalar genişletilmiş bir ekonomik alanın sağlayacağı olanakların bilincinde olduklarını göstermişlerdir. İktisadi alanların hemen tümünde kurulan Topluluk düzeyindeki mesleki kuruluşlar daha sonra bankacılık ve finans kesimini de içerecek şekilde genişledi. Şirket birleşmeleri arttı. Çoğunlukla ulusal düzeyde olmalarına rağmen bu birleşmelerin temeli Ortak Pazar'a ve onun doğal sonucu olan rekabet artışına dayanmaktadır. Hatta bu tür şirket birleşmelerinin temeller yaratmasının nedeni de yine çok büyük bir iktisadi çerçeve için gerçekleşiyor olmalarıdır.

Faaliyet stratejilerini geniş bir pazar çerçevesinde geliştirmelerinin kendilerine sağlayacağı yararın farkına varanlar yalnızca Topluluk üreticileri olmamıştır. Amerikan Şirketleri de, kendileri için öncelikli bir yatırım alanı haline gelen Topluluğa yaptıkları yatırımlarını önemli oranlarda arttırdılar. Amerikan şirketlerinin dışarıda yaptıkları doğrudan yatırımlar 1960 yılında 32 milyon dolarken, 1971'de 86 milyon dolara ulaşmıştır. Topluluğun payı ise 27 milyar ile, Kanada'nın 24 milyar dolarlık payının da önüne geçmiştir.

Birçok durumda bu yatırımlar ya kurulu üretim kapasitelerinden, ya değerli araştırma ekiplerinden veya -ki en yaygın neden budur- alanların ve mesleki kuruluşların hemen tümünde Avrupa'daki ulusal pazarların özelliğine uygun olarak kurulmuş ticaret ağından hızla yararlanabilmek için halihazırda var olan şirketlerin satın alınması şeklinde gerçekleşmiştir.

Ortak Pazar'a üye olmayan ülkelerdeki işletmeler -özellikle İsveçli ve İngiliz (genişlemeden önceki dönemde)- ve daha yakın tarihlerde de Japon işletmeleri, ekonomik gelişme üzerindeki olumlu etkisi tartışılamayan ancak ekonomik bağımsızlık konusunda ortaya çıkardığı sorunlar da bir o kadar tartışmalı olan bu geniş istilaya katıldılar.

Ancak Topluluğun üç gelişmesiyle yapısına katılan ülkelerin daha düşük ekonomik gelişmişlik düzeyinde olmaları ve dünya ekonomik krizinin de etkisiyle, izleyen on yılda elde edilen sonuçlar çok daha başarısızdır. 1972 ve 1982 yılları arasında, yıllık ortalama büyüme hızı yarıdan da fazla düşerek % 2,2'ye inmiştir. 12'li Toplulukta 1979-1984 dönemi için bu oran daha da düşerek % 0,9'u bulmuştur. 1980 baz yılı 100 olmak üzere, piyasa fiyatlarıyla GSYİH indeksi 1985'de yalnızca 106,5 olmuştur. Satın alma gücü kapasitesi ile 1985 yılı için hesaplanan kişi başına GSYİH 12.168 olmuştur ve bu ra-

kam Japonya'nınkinden (13.881) düşüktür. Portekiz, Yunanistan, İrlanda ve bir ölçüde İspanya'nın dışındaki Topluluk üyesi ülkeler dünyanın en zenginleri arasındadır.

1979-1984 Arası Yıllık Ortalama Büyüme Hızı (Sabit Fiyatlarla)

Ülke	*Piyasa fiyatlarıyla GSYİH*		*Çalışan nüfus başına piyasa fiyatlarıyla*
	Toplam	*Kişi Başına*	*GSYİH*
Belçika	1,0	1,0	1,9
Danimarka	1,5	1,5	1,2
Almanya	0,9	1,0	1,5
Yunanistan	0,8	0,1	-0,3
İspanya	1,4	0,8	4,1
Fransa	1,1	0,6	1,5
İrlanda	2,1	1,2	2,8
İtalya	1,1	0,9	0,8
Lüksemburg	1,7	1,5	1,5
Hollanda	0,3	-0,3	1,5
Portekiz	1,2	0,7	0,2
İngiltere	0,6	0,5	1,7
12'li Avrupa	0,9	0,7	1,6
ABD	2,0		
Japonya	3,2	3,2	3,0

İstihdama ilişkin verilere bakıldığında, işsizlik oranının 1958'de % 3,4'den 1964'de 1,4'e ancak daha sonra 1977'de 5,1'e 1982'de 9,4'e ve 1986'da da 11,2'ye çıktığı, nihayet tekrar düşmeye başlayarak 1988'de % 10,9 olduğu görülür.

Ortak Pazar'dan beklenen ticaret artışı umulanın da üstünde gerçekleşmiştir ve bunun nedeni de bazı olumlu psikolojik etkenlerin gümrük birliğinin kurulmasının doğrudan yararını arttırmış olmasıdır. Bu gelişme özellikle 1958-1972 dönemi için çok

çarpıcıdır zira bu dönemde Topluluk içi ticaret 5,9 kat artarken, Topluluk dışı ticaret de 2,5 misline çıkmıştır. 1966-1986 döneminde Topluluk içi ticaret reel olarak üç kat artmıştır. (parasal değerindeki artış 12,5 kattır). Diğer üye ülkelerden yapılan ithalatın toplam içindeki oranı 1958'de % 35,2 iken, 1986'da % 57,8'e ulaşmış yine aynı ülkelere yapılan ihracatın payı ise % 37,2'den % 57,2'ye çıkmıştır. Aynı dönemde üçüncü ülkelerle yapılan ticaret 8 kat, bu ülkelere yapılan ihracat ise 9 kat artmıştır. (reel olarak iki katı).

On yıl boyunca görülen bu gelişme belli bir dereceye kadar uyumlu bir parasal çerçeve ve düşük enflasyon ortamında gerçekleşmiştir. Daha sonra 1960'lı yılların sonundan beri Batı dünyasında süre gelen parasal düzensizliğin bir sonucu olarak, üye ülkeler arasında uygulanan kambiyo kurlarındaki değişiklikler artmıştır. Kambiyo piyasalarındaki bütün çalkantılara karşın Avrupa Para Sistemi (APS) ile nominal kambiyo kurlarının belli bir dengeye getirilebilmesi mümkün olmuştur. Komisyon'un 1979 ile 1983 arasında mark, referans alarak yaptığı hesaplamaya göre, APS'de yer alan diğer paralar arasındaki kambiyo kurlarının gösterdiği aylık değişmeler % 0,5 ile 0,8 arasında kalmıştır ki bu oran Sistem'e katılmayan diğer paralarda (dolar, yen, sterlin) görülen % 2,4 ile 2,7 arasındaki değişmenin yaklaşık üçte biri düzeyindedir. APS'ye katılmadan önce dalgalı kur uygulanan paraların (Fransız Frangı ve İtalyan Lireti) Alman Markı karşısındaki kur değişmeleri 1979'dan sonra 1974-1978 dönemine oranla yaklaşık yarıya inmiştir. (Fransa için % 1,7'den 0,8'e İtalya için % 2,2'den 0,8'e). APS'ye üye ülkelerin politikalarındaki ve ekonomik sonuçlarındaki benzerlik kambiyo kurlarındaki dengeliliğin de arttırılabilmesini sağlamıştır.

Tüketici fiyatlarındaki değişmeler (% olarak)

	1965-1975 Ortalaması	*1975-1984 Ortalaması*	*1985*	*1986*	*1987*	*1987 yılı reel artış oranı*
Belçika	6,1	6,9	4,9	1,3	1,6	1,4
Danimarka	8,0	9,7	4,7	3,6	4,0	4,1
Almanya	4,5	4,2	2,2	-0,2	0,2	1,0
Yunanistan	7,6	18,4	19,3	23,0	16,4	15,7
İspanya	8,8	16,1	8,8	8,8	5,3	4,6
Fransa	7,0	10,5	5,8	2,7	3,1	3,1
İrlanda	9,9	14,1	5,4	3,8	3,2	3,1
İtalya	7,5	16,0	8,6	6,1	4,6	5,1
Lüksemburg	5,3	6,8	4,1	0,3	-0,1	0,7
Hollanda	6,8	5,4	2,3	0,2	-0,5	-0,2
Portekiz	10,8	22,9	19,3	11,7		-9,8
İngiltere	9,3	11,2	6,1	3,4	4,2	3,7
12'li Avrupa	7,0	9,9	5,8	3,3	3,1	3,2
ABD	5,8	7,6	3,6	1,9	3,7	4,4
Japonya	8,8	4,9	2,1	0,4	-0,2	0,5

Enflasyona ilişkin rakamlar incelendiğinde Ortak Pazar'ın ilk 10 yılı boyunca düşük limitler içinde kaldığı, 1969'da genel olarak arttığı ve 1973'deki birinci petrol şokundan itibaren de önemli oranlarda yükseldiği görülür. 1975-1984 döneminde tüketici fiyatlarındaki ortalama yıllık artış, bugünkü Topluluğun on iki ülkesi için % 9,9 olurken, Portekiz'de % 23'e ulaşmış, İtalya, İspanya ve Yunanistan'da % 16'yı aşmıştır. Enflasyon oranı daha sonra düzenli olarak düşmeye başlamış ve 1987'de reel oran % 3,2'ye yani ABD'dekinin (% 4,4) de altına inmiştir, ancak bununla birlikte üye ülkeler arasında hâlâ büyük farklılıklar vardır. Örneğin Yunanistan'da % 15'in üzerinde olan yıllık fiyat artışı, Portekiz'de % 10, Almanya'da sadece % 1 ve hatta Hollanda'da ufak da olsa düşme şeklinde gerçekleşmiştir.

Tüketicilere çok geniş tüketim seçenekleri sağla-

yan hızlı ekonomik büyüme ve gümrüklerin açılması döneminin ardından, Topluluk 1970 yılından bu yana büyük ölçüde dışa bağımlı olan önemli sorunlarla karşı karşıyadır ve bu durum '60'lı yıllarda elde edilen başarıyı tehdit etmektedir. Fiyatlar ve paralar üzerindeki boşlukların artması, Ortak Pazar'ın elle tutulur ilk başarılı sonuçları olan ekonomik büyümeyi ve ticari ilişkilerin gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

SONUÇ
EKONOMİDEN POLİTİKAYA

Roma Antlaşması'nın ilk önemli yararı sağlayacağı her türlü teknik ve ekonomik avantaj da gözönüne alınarak, 170 milyon kişilik geniş bir pazarın kurulmasıdır. Uygulamanın ilk yıllarında elde edilen sonuçlar başarının kanıtıdır.

Ancak temel sorun hâlâ Ortak Pazar'ın gerçekleştirilme garantisi konusundadır. Antlaşma'yı hazırlayanlar bu tür bir güvence için bazı temel koşulların kesinlikle gerekli olduğunu düşünmüşlerdi. Bunlardan ilki, ekonominin tüm sektörleri kapsaması gereği yani bir başka deyişle, bütüncül bir antlaşma olması ve böylelikle de ekonomik hayatın çeşitli unsurlarının sürekli olarak denkleşmesi ve dengelenmesi olanağını yaratmasıdır. Yoksa belirli bir sektördeki sorunlar bir diğerindeki gelişmeyi engelleyebilir. Bundan başka hükümetlerin de genel hedeflere yönelmek için gerekli uyumlaştırma önlemleri almak konusunda kararlı davranmaları şarttır. Ancak, bu tür uyumlulaştırma veya işbirliği koşullarını önceden kesin olarak belirlemek çoğu zaman güçtür. Bu da üçüncü temel unsuru gerektirmektedir: Özel yetkilerle donatılmış ve ele alınan konu ne olursa olsun bir anlaşma yolu bulunacağına ve bir karar alınacağına dair güvence veren özel kurumlar oluşturulması zorunluluğu.

Böylelikle Antlaşma'nın girişinde sözü edilen ekonomi ile politika arasındaki ilişkinin Ortak Pa-

zar'ın temellerinden biri olduğu yolundaki kısım anlaşılmış olmaktadır; yasal olarak yalnızca bir iktisadi antlaşma olmakla birlikte bu iki hareketin birbirinden ayrılmayacağı ortadadır. Hareket noktası elbette politiktir; başlangıçtaki politik istek olmasaydı Ortak Pazar da olmazdı. Uygulama sırasında da politik yön daima var olmalıdır; kesinlikle ticaretle sınırlanmış olanlar da dahil olmak üzere, her türlü mekanizmanın gerçekleştirilebilmesi için ekonomik taahhütler ve kararlar gereklidir; bu önemli ekonomik kararların alınabilmesi ise sürekli ve istikrarlı bir politik iradenin varlığına bağlıdır. Nihai aşamada da yine politika var olacaktır: Antlaşma ekonomik alanda başarılı olduğu ve hedeflerine ulaştığı takdirde yeni tek bir pazarın oluşturulması ve değişik ekonomilerin tek bir ekonomi haline gelmesi mümkün olduğunda, bu durum daha ileri politik başarıların sağlanması için en doğal ve en yararlı ortam olacaktır.

Roma antlaşması, Ortak Pazar'ın ticari, iktisadi ve siyasi yönleri arasında Avrupa'ya ilişkin bir birikimli süreç oluşturmak olarak da açıklanabilir. Bu sektörlerin herhangi birinde atılacak bir adım diğerinde de bir adımı gerektirir ve kolaylaştırır.

Ancak bu tanım Ortak Pazar'ın bir iddiaya, yani bir belirsizliğe dayandığını hatırlatır. Girişte sözü edilen başarısızlıklardan ve sorunlardan doğan Antlaşma, büyük ölçüde öngörülen mekanizmalara ve bir politik sonuç alınabilmesi için getirilen koşullara dayanmaktadır; ancak bu politik sonucun ne olacağını, ne zaman, nasıl ve kiminle gerçekleştirileceğini belirtmemektedir.

Bu sorunların cevaplanmasını daha ileriye, dayanışmanın bugün olduğundan daha güçlü olacağı zamana bırakması Antlaşma'nın sağduyusunu göstermektedir; Roma Antlaşması aynı sağduyuyu politik ilerlemelerin bu güçlü dayanışmanın ancak bir sonucu olacağını yoksa ondan önce gerçekleşmeyece-

ğini kabul etmekle de göstermiştir. Ancak Ortak Pazar'ın atlattığı krizler de kaydettiği başarılar da bu sorunların beklenmeden erken tartışılmasına neden olmuştur zira bunlar ekonomik bütünleşmenin sürdürülmesi (hatta korunabilmesi) için alınması gerekli kararlara yakından bağlıdır.

Eğer Antlaşma, uzun vadeli hedefleri konusunda bir politik fikir birliği olmadığı için yalnızca ticari düzenlemeleri (gümrük birliği ve tarım ürünleri piyasacılarının organizasyonu) ile sınırlı kalırsa, sözü edilen ekonomik temeli dahi korumak çok güç olacaktır. Hem Amerikalıların hem de Doğu Avrupalıların, Topluluğun ticari düzenlemelerine yönelttikleri eleştiriler karşısında yeni hür bir Atlantik ya da dünya serbest ticaret anlaşmasına yönelme eğiliminin, özellikle genişlemelerden sonra, artma ihtimali vardır. Roma Antlaşması bu takdirde, Avrupa ve dünya ticaretinin serbestleştirilmesi için yürütülen çabalara ilginç fakat sınırlı bir yenilik getirmiş olur; ancak bunun Topluluğun ekonomik ve özellikle de politik hedeflerinin terkine neden olacağı da ortadadır.

Buna karşın, Ortak Pazar'ın tümüyle gerçekleştirilmesi dünya ticaretinin gelişmesi ve liberalizme en geniş anlamda bir katkı ile hiç de çelişmeyecek hatta aksine yararlı olacaktır; ancak bunun için elbette Ortak Pazar'ın bu serbestleşme sırasında yok olmayacağı derecede güçlü olması gerekmektedir. Bu ise, Antlaşma'nın yalnızca kolay ve kendiliğinden gerçekleşen düzenlemelerinin hızlı uygulanmasının yetmeyeceğini, yukarıda sözü edilen uyumlaştırma ve işbirliği faaliyetlerinin de acele olarak bunlara katılması ve özellikle de La Haye Konferansı'nda yeni hedef olarak belirlenen ekonomik ve parasal birliğin tekrar başlaması ve gelişmesi gereğini ortaya koyar.

Üç genişlemeden sonra, Topluluğun artık 1957'deki yapısından çok uzak olduğu ve kendisini ayak-

ta ve bağlı tutacak olan dayanışmanın da tümünün değiştiği farkedilir. İlk altı ülke için bu dayanışma, ilk on beş yıl boyunca uyumlu bir şekilde ve aynı hızla gelişen ekonomileri arasındaki bağımlılıktan kaynaklanmıştır. Dışında kaldığı sürece Avrupa'nın geleceğine ilişkin bir belirsizlik faktörü oluşturan İngiltere'nin katılmasıyla, yeni bir yaklaşımın da tohumları atılmış oldu. Bu yaklaşıma göre Ortak Pazar, özellikle zengin ülkelerden fakir olanlara doğru bir kaynak transferi mekanizması olarak görülmektedir. 1980 yılından beri İngiliz hükümeti, Topluluk bütçesine yaptığı katkının kendi aleyhindeki negatif bakiyesinin azaltılmasını talep etmekte ve bunun için de bir üye ülkenin Topluluk bütçesine kendinden iktisaden daha güçlü ülkelere oranla daha fazla katkıda bulunmasının (KDV olarak), yani aldığından fazlasını vermesinin kabul edilemeyeceğini ileri sürmektedir. 1984 Haziran'ında Fontainebleau'da Avrupa Konseyi tarafından kararlaştırılan ve 1988 Şubat'ında Brüksel'de yapılan bir başka Konsey'de kabul edilen mekanizmaya göre İngiltere'nin katkısının üçte ikisi Topluluk bütçesine ödemekle yükümlü olduğu KDV'de indirim yapılarak kendisine geri ödenecektir (ve diğer ülkelerin ödemeleri de arttırılacaktır).

İngiltere'nin "hakkını aramada" gösterdiği bu tutum, Ortak Pazar'ın temelinde yatan finansal dayanışma ilkesi ile taban tabana zıttır. Gerçekten de Topluluk artık değişmiştir. Kaynakların bir ülkeden diğerine transferi ve yapısal Fonların (FEOGA - Yönlendirme, Sosyal Fon, FEDER) desteklenmesi eğilimi, bir yandan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa katılmasıyla, diğer yandan da yalnızca en zengin üye ülkeler için değil tüm Topluluk üyelerine yaygınlaştırılması gereken yararlarıyla 1993 yılında gerçekleşmesi planlanan büyük tek pazar ile güçlenmiştir. O halde Ortak Pazar'ın bütün bir merkezkaç kuvvetlere dayanabilmesi için

neden tüm üyelerinin aynı yolda olmak koşuluyla farklı hızlarla yürüyebilmeleri kabul edilmesin? Bir başka deyişle, her üye ülke Topluluğun yönlendirdiği her harekette otomatik olarak yer almak zorunda kalmalıdır. Olumlu, etkilerinin daha çok olduğu kabul edilen Para Sistemi'nin kambiyo sistemine İngiliz Sterlini, Yunan Drahmisi, İspanyol Pesetası ve Portekiz Esküdosu dahil değildir; sanayi alanındaki en çarpıcı projeler -Airbus ve Ariane- Topluluk mekanizmaları dışında ve yalnızca ilgili ülkelerin katıldığı bir işbirliği çabasıyla gerçekleştirilmiştir. Neden Antlaşmaya, daha önceden gerekli hazırlıkları yapılarak, her tür farklı faaliyetler katılmasın? Tabii ki bu durum Topluluk üyelerinin herbirinin kendi çıkarına olduğunu düşündüğü şeylere katılıp geri kalanın dışında kalacağı "keyfi" bir Avrupa yaratma anlamında alınmamalıdır: Topluluk müktesebatının korunması kesin bir zorunluluktur. Rollerin bir kez dağıtılmasıdan sonra her üye ülkenin, ya Topluluğun her türlü alandaki tam üyesi ya da yalnızca bunların çevresinde ikinci sınıf uydu ülke olmayı kabul etmesiyle kesinleşen "iki vitesli Avrupa" fikri de çok uygun değildir.

En azından geçici bir süre için yapılması gereken, "değişken geometrili" Avrupa fikrine yönelerek, yürütülmesi gereken faaliyete uyan projenin türüne göre her defasında değişebilen katılımcı ülkelerle gelişmeyi sürdürmektir. Böylelikle isteyen ülke istediği alana katılabileceğinden, hiçbir üye ülke hiçbir faaliyetin dışında bırakılmayacak, yalnızca konuya duyduğu güvensizlik ya da ilgi eksikliği nedeniyle, sözkonusu projeyi gerçekten uygulamak isteyen ülkeleri engellememiş olacaktır. İsviçre'nın talebi üzerine OECE'nin tüzüğüne, konuyla ilgilenmeyen herhangi bir organizasyon üyesinin çekimser kalmasının, diğer ülkelerin oylarının zorunlu olmasına karşın, sözkonusu karar için bir engel taşımamasına ilişkin bir madde konmuştur. Benzer şe-

kilde, 14 Aralık 1960 Konvansiyonu da, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) üyelerine, herhangi bir karar ya da tavsiye kararının oylanması sırasında, kararı kabul edenlere getireceği hakları hiçbir şekilde etkilemeden çekimser kalma hakkını tanımıştır.

Genişlemiş Topluluk için de benzer bir yöntem benimsenerek, giderek daha da heterojen hale gelmesi nedeniyle içinde beliren çıkar farklılıklarına rağmen Ortak Pazar'ın gelişmesi sağlanabilir. Değişken geometrili Avrupa elbette ne her derde deva bir formüldür ne de tek başına bir amaç olabilir, ancak giderek sayısı ve kısıtlayıcılığı artan engellemeleri aşmamıza ve arzu ettiğimiz Topluluk tipini belirlememize yarayabilir; bir taraftan da Ortak Pazar'ın kuruluşuna başkanlık eden P.-H. Spaak'ın da öngördüğü yöntemle isteyen ve yapabilen ülkelerin "daha hızla ve daha uzağa" gitmelerine olanak tanır.

On beş yıldan daha uzun bir süre Avrupa Topluluğu, önce tarifeler alanında, ardından da tarımsal alanda getirilen bütünleşme düzenlemelerinin birleşmiş Avrupa'nın aşamalı olarak gerçekleştirilmesi için yeterli, bu uğurda geçirilen her günün de kendi başına bir başarı olduğunu düşündü. Bugün artık ekonomik ve parasal alanda karşılaşılan güçlükler ve genişlemelerin doğurduğu sorunlar gözönüne alındığında, bu ilk fikrin, içinde taşıdığı olanakların da tükenmesiyle geçersiz hale geldiği görülüyor. Ortak Pazar'ın teknik anlamdaki yenilenmesi de dahil olmak üzere Avrupa fikrinin yeniden ortaya atılması, hem bize göre hem de dünyanın geri kalan kısmına göre yapılacak bir Avrupa kanunu üzerinde ilgili ülkeler arasında varılacak asgari bir politik konsensüsü gerektirmektedir.

DİPNOTLAR

(1) Topluluğa katılmış olan altı ülkenin dışında Nisan 1987 tarihinde Türkiye ve aynı yılın Temmuz ayında da Fas, Topluluğa resmen katılma başvurusunda bulunmuşlardır.
(2) Birikmiş olan fazlaları eritmek amacıyla 80'li yıllarda kararlaştırılan garanti sınırlamaları saklıdır.
(3) "Stabilisateur" yerine kullanılmıştır. (Ç.N.)
(4) Örneğin Ocak 1987'de ABD, AET üyesi olan İspanya'nın Topluluk tercihi ilkesini uygulamaya başlamasının yarattığı olumsuz sonucu giderilebilmek için, Topluluk'tan dört yıl boyunca İspanya'ya belli bir miktar mısır ihraç etme güvencesini elde etmiştir.
(5) Bazı üye ülkelerle özel ilişkilerini sürdüren denizaşırı ülke ve bölgelerle (Fransa ve Hollanda'nın denizaşırı bölge ve toprakları) paralel bir anlaşmanın varlığı, her iki anlaşmadan sonra sırasıyla Temmuz 1963 ve Eylül 1969'da Bakanlar Konseyi'nin bu konuda karar almasını gerektirmiştir.
(6) ACP, 18 EAMA ülkesi ve Mauritius Adası'ndan başka, Gambiya, Gana, Nijerya, Sierre Leone, Uganda, Kenya, Tanzanya, Zambiya, Malavi, Botsvana, Lesoto ve Svaziland'ı; Commonwealth üyesi olmayan Afrika ülkeleri Etyopya, Sudan, Liberya ve Ekvator Ginesi'ni; Karaib adalarını: Jamaika, Trinidad ve Tobago, Barbados, Bahama adaları, Grenada; Karaiblere bağlı Devletleri; Üç Pasifik ülkesi; Fiji, Tonga va Batı Samoa'yı içerir. Konvansiyon'a daha sonra 11 ülke daha katılmıştır: Benin, Cabo Verde, Komor adaları, Cibuti, Gine Bissau Ginesi, Sao Tome ve Principe, Seyşeller, Papua Yeni Gine, Salomon adaları, Tuvalu.
(7) I. Lome'ye katılan 57 ACP ülkesinin dışında: Kiribati (eski Gilbert adaları), Saint-Vincent ve Grenadine adaları, Vanuatu (eski Yeni-Hebrid Adaları), Zimbabve (eski Rodezya), Belize (eski İngiliz Hondurası), Antigua ve Barbuda, Angola, Mozambik, Dominik.
(8) Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'nin Fransızca kısaltmasıdır ve Türçe'de genellikle İngilizce kısaltması olan EPTA (European Free Trade Area) olarak kullanılmaktadır. (Ç.N.)
(9) 1 Ocak 1984'den bu yana, bu ülkelerle Topluluk üyeleri arasındaki sanayi ürünleri ticareti tümüyle serbestleşmiştir.
(10) İş birimi başına tarım gelirinin tanımı; faktör maliyetlerindeki net katma değer eksi çiftlik kirası, ortakçılık giderleri ve kredi faizi.
(11) Örneğin, İtalya için % 21,59 ile 28,79 arası, İspanya için % 17,95 ile 23,93 arası İngiltere için % 14,48 ile 19,31 arası, Fransa için % 7,47 ile 9,96 arası.